

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการนำเสนอและเนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษาใน นิตยสารสำหรับเด็ก ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2537 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 ” ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างเครื่องมือวิจัย และเป็นข้อมูลในการสรุปอภิปรายผล เปรียบเทียบกับข้อค้นพบที่ได้ โดยเสนอตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการนำเสนอ

- 1.1 รูปเล่ม
- 1.2 การจัดรูปเล่ม
- 1.3 ขนาดของรูปเล่ม
- 1.4 ชนิดและขนาดของกระดาษ
- 1.5 การเก็บและการเย็บเล่ม
- 1.6 ระบบการพิมพ์
- 1.7 ภาพประกอบ
- 1.8 สี
- 1.9 หลักองค์ประกอบศิลป์
- 1.10 ตัวอักษร

2. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา

- 2.1 หลักการและจุดมุ่งหมาย
- 2.2 สิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา

3. แนวคิดเกี่ยวกับนิตยสาร

- 3.1 ความหมายของนิตยสารและวารสาร
- 3.2 ความแตกต่างระหว่างนิตยสารและวารสาร
- 3.3 วัตถุประสงค์ของนิตยสาร
- 3.4 ประเภทของนิตยสาร

- 3.5 บทบาทและความสำคัญของนิตยสาร
- 3.6 นิตยสารสำหรับเด็ก
- 3.7 ประโยชน์ของนิตยสารสำหรับเด็ก
- 3.8 ลักษณะของหนังสือที่ดีสำหรับเด็ก
- 4. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมและความสนใจในการอ่านของเด็ก
- 5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.2 องค์ประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.3 วิธีวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.4 ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา
 - 5.5 ประโยชน์ในการวิเคราะห์เนื้อหา
- 6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการนำเสนอ นิตยสารสำหรับเด็ก

1.1 รูปเล่ม

องค์ประกอบที่มีผลต่อการออกแบบรูปเล่มของหนังสือ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ (ศิริพงศ์ พยอมเข็ม , 2530)

1. แบ่งตามลักษณะเนื้อหาของหนังสือ ได้แก่

1.1 หนังสือที่ออกตามกำหนดเวลา

1.1.1 หนังสือพิมพ์ (News)

1.1.2 วารสาร (Magazine)

1.2 หนังสือเล่ม

1.2.1 ตำราเขียน (Text)

1.2.2 วรรณกรรม (Literature)

1.2.3 สารคดีวิชาการ (Knowledge)

1.3 พจนานุกรม (Dictionary)

2. แบ่งตามลักษณะวัยของผู้อ่าน เช่น หนังสือสำหรับเด็กเล็ก หนังสือสำหรับเด็กวัยรุ่น หนังสือสำหรับผู้ใหญ่ เป็นต้น
3. แบ่งตามเพศของผู้อ่าน เช่น หนังสือสำหรับผู้หญิง หนังสือสำหรับผู้ชาย เป็นต้น

หนังสือในแต่ละประเภทดังกล่าว จะสังเกตได้ว่ามีรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ปัจจัยที่มีผลต่อการออกแบบ และจัดรูปแบบให้ต่างกันมีอยู่ 2 องค์ประกอบ ได้แก่

ก. ปัจจัยด้านความงาม (Beauty) และการรับรู้ (Perception) ของมนุษย์

โดยหลักของการรับรู้ของมนุษย์ในแต่ละเพศ แต่ละวัย แต่ละระดับการศึกษา ย่อมมีการรับรู้ทางด้านความงามแตกต่างกัน เช่น เด็กเล็ก ๆ จะชอบสีสดใส แต่พอโตเป็นผู้ใหญ่จะหันมาชอบสีที่คล้ำหม่นลง เป็นต้น เด็กเล็ก ๆ อาจชอบรูปภาพง่าย ๆ แบบการ์ตูน แต่ผู้ใหญ่จะชอบรูปภาพที่มีรายละเอียด เช่น ภาพถ่าย ดังนั้นผู้พิมพ์หนังสือจึงจำเป็นต้องออกแบบหนังสือให้เหมาะสมกับความสนใจของผู้อ่านหรือกลุ่มเป้าหมายของหนังสือเป็นสำคัญ

ข. ปัจจัยด้านประโยชน์ใช้สอย (Function)

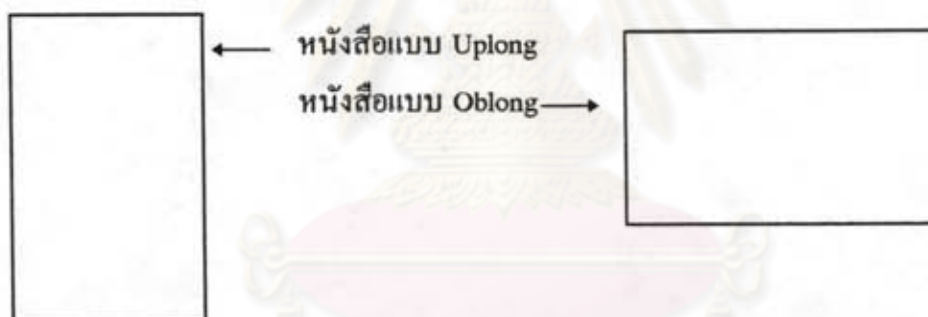
หนังสือที่มีลักษณะต่างกัน เช่น หนังสือพิมพ์รายวันกับวารสารรายเดือน ย่อมสนองต่อความต้องการในการอ่านของผู้อ่านต่างกัน และย่อมส่งผลต่อรูปแบบของหนังสือพิมพ์นั้น ๆ ให้แตกต่างกันด้วย หนังสือพิมพ์รายวัน จะมีคำต่อผู้อ่านเพียงวันเดียว เมื่อพ้นวันนั้นไปแล้วหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นย่อมไม่มีค่า ดังนั้นรูปแบบของหนังสือพิมพ์รายวันจึงไม่จำเป็นต้องปราณีต งดงาม เช่น การใช้กระดาษแผ่นใหญ่ทำเล่มโดยไม่จำเป็นต้องเย็บและมีปก แต่สำหรับวารสารรายเดือนย่อมมีคำต่อผู้อ่านเป็นเวลานานถึงหนึ่งเดือนก่อนที่วารสารฉบับใหม่จะมาทดแทน ดังนั้นรูปแบบของวารสารรายเดือนย่อมมีความงดงามและปราณีตกว่าหนังสือพิมพ์รายวัน เช่น มีขนาดเล็กกว่ามีปกที่งดงามและมีการเย็บเล่ม เป็นต้น หรือในกรณีระหว่างหนังสือตำราวิชาการกับหนังสือพจนานุกรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการใช้ต่างกันก็ย่อมมีผลต่อการออกแบบและการจัดรูปแบบของหนังสือต่างกันด้วย โดยหนังสือตำรานั้นผู้อ่านจำเป็นต้องอ่านโดยละเอียดตั้งแต่หน้าแรกจนถึงหน้าสุดท้ายตามลำดับ การออกแบบตัวหนังสือหรือภาพประกอบจำเป็นต้องจัดให้มีลักษณะที่อ่านได้ง่าย (Legibility) แต่ในกรณีของพจนานุกรมหรือ Dictionary นั้นผู้อ่านไม่จำเป็นต้องอ่านทุกหน้า แต่จะมุ่งอ่านเฉพาะคำศัพท์ที่ต้องการศึกษาค้นคว้า ดังนั้นการออกแบบตัวหนังสือสำหรับหนังสือพจนานุกรมจึงอาจใช้ตัวเล็ก ๆ เพื่อบรรจุคำจำนวนมาก ๆ ได้

นอกจากนี้ ปัจจัยด้านประโยชน์ใช้สอยยังมีผลกระทบต่อวัสดุที่ใช้ในการพิมพ์อีกด้วย เช่น วารสารเป็นหนังสือที่มีอายุในการอ่านสั้น ไม่จำเป็นต้องเก็บรักษาไว้นาน ๆ กระดาษที่ใช้จึงเป็นกระดาษชนิดราคาถูก เช่น กระดาษปรู๊ฟ สำหรับหนังสือตำรา เป็นหนังสือที่ผู้อ่านย่อมเก็บรักษาเป็นเวลานานกระดาษที่ใช้จึงควรใช้กระดาษชนิดดี เช่น กระดาษปอนด์ หรือกระดาษอาร์ต เป็นต้น

1.2 การจัดรูปเล่ม

1. รูปร่างของเล่มหนังสือ (Shape of Book)

หนังสือโดยปกติมักจะมีรูปร่างมาตรฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยอาจเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง (Uplong) หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวนอน (Oblong)

ถ้าถือตามหลักการตัดกระดาษมาตรฐาน (ISO) หรือกระดาษชุด A แล้ว สัดส่วนระหว่างด้านกว้างกับด้านยาวจะเป็นอัตราส่วน 1: 1.414 เสมอ

2. ตำแหน่งจุดแห่งความสนใจในหน้าหนังสือ

โดยปกติผู้อ่านจะมีความสนใจต่อหน้าหนังสือเท่า ๆ กันทุกหน้า ยกเว้นแต่หน้าปกหรือหน้าแรกสำหรับหนังสือพิมพ์รายวันที่จะมีอิทธิพลต่อผู้อ่านสูงกว่าหน้าอื่น ๆ ดังนั้นในการออกแบบภาพปกหรือการออกแบบหน้าแรกสำหรับหนังสือพิมพ์รายวันจึงต้องใช้ศิลปะและความสำคัญเป็นพิเศษซึ่งจะมีผลต่อการเร้าความสนใจจากผู้อ่านในกรณีที่มีการวางเปรียบเทียบกับหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น ๆ

หนังสือโดยทั่วไปจะถือว่าหน้าที่อยู่ทางขวามือเป็นหน้าที่ คือ เป็นหน้า 1,3,5,7 ไปตามลำดับ ในสมัยก่อนมักจะให้ความสำคัญแก่หน้าขวามือหรือหน้าที่ แต่จากการวิจัยในปัจจุบันพบว่า

ความสนใจของผู้อ่านที่มีต่อหน้าหนังสือทางซีกซ้ายมือและซีกขวามือจะมีค่าเท่า ๆ กันจนในปัจจุบันมักนิยมจัดวางรูปภาพให้คาบเกี่ยวกันทั้งหน้าซ้ายและหน้าขวา โดยเฉพาะหนังสืออ่านสำหรับเด็ก

ความสนใจของผู้อ่านที่มีต่อตำแหน่งต่าง ๆ ในหน้าหนังสือแต่ละหน้านั้นจากการวิจัยพบว่า ผู้อ่านมีความสนใจในจุดต่าง ๆ บนหน้าหนังสือไม่เท่ากัน โดยความสนใจจะมีมากบริเวณมุมบนซ้ายสำหรับหนังสือหน้าซ้าย และมุมบนขวาสำหรับหนังสือหน้าขวา ถัดจากนั้นความสนใจจะค่อยลดลงตามลำดับเมื่อสายตาเลื่อนลงมาข้างล่าง และจะยังเหลือน้อยลงเมื่อเลื่อนมาใกล้บริเวณพิบกลางของหนังสือ (กำธร สติรกุล , 2515)

สำหรับหนังสือหน้าเดียว ผู้อ่านจะมีความสนใจต่อสิ่งที่อยู่ด้านบนมากกว่าด้านล่างเสมอ ความสนใจของผู้อ่านจะอยู่บริเวณเหนือจุดกึ่งกลางหน้าขึ้นไปประมาณครึ่งซึ่งเรียกว่าจุด Optical center

ดังนั้น ในการกำหนดจุดที่ต้องการเน้นเพื่อให้ผู้อื่นเกิดความสนใจเป็นพิเศษจึงควรเน้นที่จุด Optical center เช่น ในการเขียนชื่อหัวหนังสือหรือในงานโฆษณาที่จะให้ได้ผลดีที่สุด เป็นต้น

1.3 ขนาดของรูปเล่ม

ขนาดของรูปเล่มหนังสือนั้น จะมีความแตกต่างกันอยู่โดยทั่วไปในวงการตลาดหนังสือแม้บางกรณีจะเรียกว่าเป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายกเหมือนกัน แต่ขนาดของรูปเล่มที่แท้จริงก็อาจจะไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของกระดาษแผ่นใหญ่ที่นำมาใช้พิมพ์ซึ่งจะมีความแตกต่างกันอยู่ 2 ขนาด ได้แก่ กระดาษขนาด 31 X 43 นิ้ว และขนาด 24 X 35 นิ้ว ซึ่งกระดาษดังกล่าวจะถูกนำมาตัดให้เป็นขนาดต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับขนาดของแท่นพิมพ์ในลักษณะต่อไปนี้

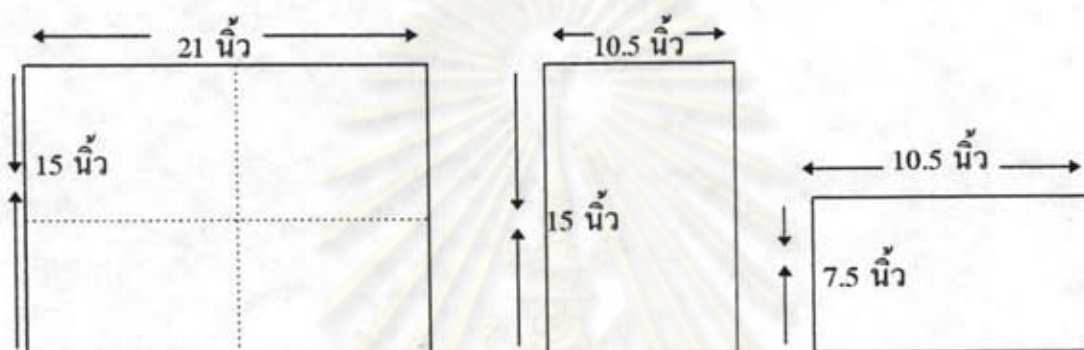
1. กระดาษขนาด 31 X 43 นิ้ว เมื่อนำมาตัดจะได้ขนาดดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงขนาดกระดาษขนาด 31 X 43 นิ้ว

ขนาดโดยประมาณ	ชื่อขนาด
31 X 43 นิ้ว	ตัด 1
21 X 31 นิ้ว	ตัด 2
15 X 21 นิ้ว	ตัด 3

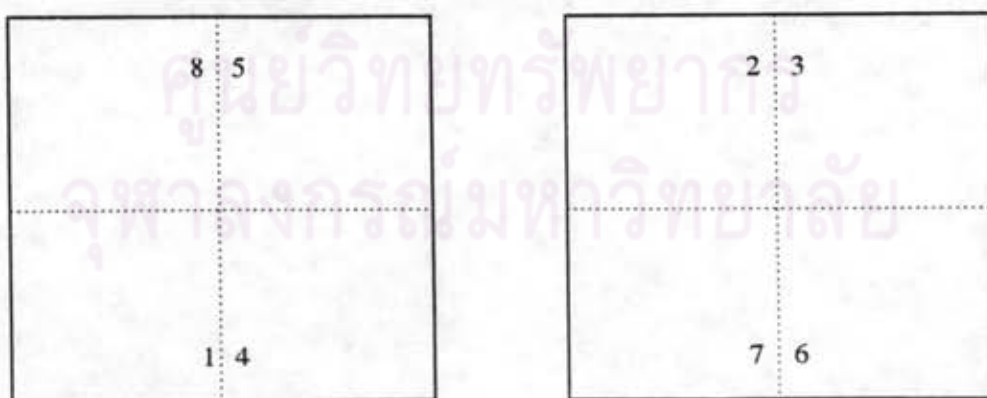
ขนาดของกระดาษดังกล่าวเหมาะที่จะนำมาพิมพ์เป็นภาพโฆษณา (Poster) ได้ดี แต่ถ้าจะนำมาพิมพ์หนังสือเล่มนิ่มที่จะนำกระดาษตัด 4 หรือขนาด 15 X 21 นิ้ว มาใช้โดยถือว่าเป็นกระดาษขนาดหนึ่งยก

เมื่อนำกระดาษหนึ่งยก มาพับตั้งจากสองครั้ง ก็จะได้ขนาดประมาณ 7.5 X 10.5 นิ้ว จำนวน 8 หน้า ซึ่งจะเรียกว่าเป็นหนังสือขนาด 8 หน้ายก

การพับกระดาษขนาด 8 หน้ายก

ตำแหน่งของหน้าต่าง ๆ ในหนึ่งยกมีดังนี้

หน้าแรก

หน้าหลัง

ถ้านำกระดาษหนึ่งยกมาพับจาก 3 ครั้ง จะได้ขนาด $5 \frac{1}{4} \times 7 \frac{1}{2}$ นิ้ว จำนวน 16 หน้า ซึ่งเรียกว่าขนาด 16 หน้ายก

2. กระดาษขนาด 24 X 35 นิ้ว เหมาะสมที่จะนำมาตัดให้เป็นกระดาษขนาดมาตรฐาน (ISO) หรือชุด A ได้แก่ ขนาด A4 (8 1/2 X 11 3/4 นิ้ว หรือ 210 X 297 มม.) และขนาด A5 (5 1/4 X 8 1/4 นิ้ว หรือ 146 X 210 มม.) ซึ่งจะพบว่ามีขนาดรูปเล่มที่ไม่ตรงกับการใช้กระดาษขนาด 31 X 43 นิ้ว

ผลที่มีต่อความรู้สึกของผู้ระหว่างรูปเล่มขนาดใหญ่กับรูปเล่มขนาดเล็กนั้น ถ้าผู้อ่านยกหนังสือขึ้นมาทีละเล่ม ความรู้สึกหรือความน่าสนใจจะมีผลไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ถ้านำหนังสือทั้งสองขนาดมาเปรียบเทียบกัน ผู้อ่านย่อมให้ความสนใจหนังสือที่มีขนาดรูปเล่มที่ใหญ่กว่าเสมอ

ประเภทของขนาดนิตยสาร (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา , 2530)

ขนาด Miniture	ประมาณ 4 1/2 นิ้ว X 6 นิ้ว
ขนาดฉบับกระเป๋า (Pocket)	ประมาณ 6 นิ้ว X 9 นิ้ว
ขนาดมาตรฐาน (Basic)	ประมาณ 8 1/4 นิ้ว X 11 3/4 นิ้ว
ขนาดนิตยสารภาพ (Picture)	ประมาณ 10 1/2 นิ้ว X 13 นิ้ว
ขนาดหนังสือพิมพ์เล็ก (Tabloid)	ประมาณ 11 1/2 นิ้ว X 14 1/2 นิ้ว

หรือบางครั้งเราอาจเรียกขนาดตามจำนวนหน้าที่พิมพ์ลงบนแท่นแต่ละครั้ง ซึ่งจะมีความหนาที่ยกย้อมแล้วแต่เนื้อหา ถ้าเนื้อหามากก็มีหลายยก แต่ละยกจะต่อเนื่องกัน ตัวอย่างดังตารางแสดงหนังสือขนาด 5 ยก ต่อไปนี้ (วัลลภ สวัสดิวัลลภ , 2527)

ตารางที่ 2 แสดงหนังสือขนาด 5 ยก

ขนาดหนังสือ	ขนาดหน้ากระดาษโดยประมาณ		ยก 1	ยก 2	ยก 3	ยก 4	ยก 5
	นิ้ว	ซม.					
8 หน้ายก	7.5 X 10.25	19 X 26	1-8	9-16	17-24	25-32	33-40
8 หน้ายกเล็ก	6 X 8.5	15.2 X 21.6	1-8	9-16	17-24	25-32	33-40
16 หน้ายก	5 X 7.25	12.7 X 18.4	1-16	17-32	33-48	49-64	65-80
32 หน้ายก	3.5 X 5	9 X 13	1-32	33-64	65-96	97-128	129-160

1.4 ชนิดและขนาดของกระดาษ

1. กระดาษปรู๊ฟ (Newsprint) เป็นกระดาษที่ทำจากเยื่อไม้ป่น จึงทำให้มีราคาถูก คุณภาพต่ำ ถ้าเก็บไว้นานจะกรอบและแดง ใช้พิมพ์หนังสือราคาถูกและหนังสือพิมพ์
2. กระดาษบอนด์ (Bond paper) เป็นกระดาษที่มีคุณภาพสูง เยื่อกระดาษทำจากเศษผ้าผสมด้วยสารเคมี Sulfite ฟอกให้ขาวเป็นพิเศษ เป็นกระดาษใช้พิมพ์งานที่มีค่า เช่น กระดาษเขียนจดหมาย หรือประกาศนียบัตร
3. กระดาษฟอกขาวหรือกระดาษปอนด์ขาว (Wood-Free paper) เป็นกระดาษที่ทำจากเยื่อเคมีฟอกให้ขาว ผลิตเป็นกระดาษเพื่อใช้เขียนหรือพิมพ์ ใช้ทำสมุด และพิมพ์หนังสือโดยทั่วไป
4. กระดาษเหนียวหรือกระดาษสีน้ำตาลห่อของ (Kraft paper) ทำจากเยื่อ Sulphate ผสมสีน้ำตาล มีความเหนียวมากใช้ทำเป็นกระดาษห่อของหรือบรรจุภัณฑ์
5. กระดาษปก (Cover paper) เป็นกระดาษปอนด์ทำให้หนาเป็นพิเศษ มีความเหนียวทนทาน เพื่อใช้ทำปกหนังสือ
6. กระดาษวาดเขียน (Drawing paper) เป็นกระดาษปอนด์ขาว แต่ทำให้เนื้อกระดาษสามารถรับสีได้ง่ายและมีผิวเหมาะแก่การเขียนภาพระบายสี ดูกหมึกและสีไวโดยง่าย
7. กระดาษอาร์ต (Arts, Coated paper) เป็นกระดาษที่ได้มีการเคลือบผิวหน้าด้วยวัสดุบางอย่างให้มีผิวเรียบมัน เพื่อใช้พิมพ์ภาพที่มีรายละเอียด
8. กระดาษกล่อง (Box board) เป็นกระดาษที่ด้านหน้าทำจากเยื่อเคมี มีลักษณะเป็นกระดาษปอนด์ขาว แต่ด้านหลังทำจากเยื่อไม้ป่น หรืออาจเป็นเยื่อกระดาษเก่าซึ่งจะมีสีคล้ำ กระดาษชนิดนี้จะผลิตจากเครื่องจักรชนิด Cylinder machine หลาย ๆ ชั้น
9. กระดาษโปสเตอร์ (Poster paper) เป็นกระดาษปอนด์ที่ขจัดมันเรียบหน้าเดียว ส่วนอีกหน้าหนึ่งจะปล่อยให้หยาบไว้
10. กระดาษแข็ง (Hard board) เป็นกระดาษที่ใช้ทำปกแข็งด้านในของหนังสือเมื่อใช้งานจะต้องมีกระดาษหรือวัสดุอื่นหุ้ม จึงเป็นกระดาษที่ไม่ต้องฟอกขาว ทำจากเยื่อฟาง เยื่อไม้ป่น หรือเยื่อกระดาษเก่า เนื้อกระดาษจะดูสีคล้ำ และผิวไม่เรียบ
11. กระดาษพาทแมนท์ (Parchment paper) เป็นกระดาษทำเลียนแบบแผ่นหนังฟอก เยื่อกระดาษใช้เศษผ้า เป็นกระดาษที่ใช้กับงานพิมพ์ที่มีความสำคัญ (กำธร สถิรกุล , 2515)

นอกจากนี้ยังอาจแบ่งชนิดของกระดาษตามลักษณะผิวของกระดาษโดยแบ่งออกเป็น 2 ชนิด (วันชัย สิริชนะ , 2529)

1. กระดาษเคลือบผิว (Coated paper)

กระดาษชนิดนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่ากระดาษอาร์ต มีผิวเรียบและขาว เนื่องจากถูกเคลือบไว้ด้วยสารเคลือบผิว เช่น แคลเซียมคาร์บอเนต ดินาเนียมไดออกไซด์ และสารสังเคราะห์บางชนิด กระดาษชนิดนี้มีการรับหมึกได้ดี และการที่มีผิวเรียบทำให้ภาพพิมพ์มีความคมชัด มีทั้งชนิดมันและชนิดด้าน ขนาดน้ำหนักกระดาษมีตั้งแต่ 80 กรัม/ตารางเมตร จนถึง 350 กรัม/ตารางเมตร

กระดาษอาร์ตนิยมใช้สำหรับงานพิมพ์ที่มีภาพมาก ๆ และต้องการรายละเอียด เช่น การพิมพ์ภาพสี

ตารางที่ 3 แสดงขนาดน้ำหนักกระดาษอาร์ตในการใช้งาน

ลักษณะงานพิมพ์	ขนาด กรัม/ตารางเมตร
พิมพ์เป็นเนื้อในหนังสือ	80-120
พิมพ์เป็นปก	140-260
พิมพ์โปสเตอร์	120-210
พิมพ์เอกสารแผ่นพับ	120-160

2. กระดาษไม่เคลือบผิว (Uncoated paper)

กระดาษชนิดนี้เป็นกระดาษที่ไม่ได้รับการเคลือบผิว ฉะนั้นผิวของกระดาษจะมีความเรียบน้อยมีหลายชนิด เช่น

2.1 กระดาษการ์ด ได้แก่ กระดาษที่มีน้ำหนักเกินกว่า 100 กรัม/ตารางเมตร มีความแข็งแรง นิยมใช้พิมพ์ปกหนังสือ แผ่นโฆษณา โปสเตอร์ เอกสารแผ่นพับ มีขายในท้องตลาดหลายสี เช่น ขาว ชมพู ฟ้า เขียว เหลือง

2.2 กระดาษปอนด์ เป็นกระดาษที่ใช้พิมพ์ เขียน มีเนื้อกระดาษสีขาว ทั้งไว้นานจะไม่ค่อยเหลือง สามารถเก็บไว้ได้นานโดยไม่กรอบ นิยมใช้พิมพ์หนังสือและสิ่งพิมพ์ทั่วไป ขนาดน้ำหนัก 60-80 กรัม/ตารางเมตร

2.3 กระดาษปรู๊ฟ หรือกระดาษหนังสือพิมพ์มีราคาถูกกว่ากระดาษปอนด์กว่าครึ่ง มีสีค่อนข้างเหลือง ทิ้งไว้นานจะกรอบ เหมาะที่จะใช้งานพิมพ์ชั่วคราว ขนาดที่ใช้โดยทั่วไปคือ 48 กรัม/ตารางเมตร

2.4 กระดาษแอร์เมล์ เป็นกระดาษบาง น้ำหนักประมาณ 28-32 กรัม/ตารางเมตร ใช้สำหรับเขียนจดหมายเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากมีน้ำหนักเบา

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกกระดาษพิมพ์มีดังนี้ (วัลลภ สวัสดิวัลลภ , 2527)

1. วัตถุประสงค์ในการพิมพ์ สิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่ออกสู่ผู้อ่านมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน ดังนั้นคุณภาพและรูปแบบของสิ่งพิมพ์จึงไม่เหมือนกัน กระดาษพิมพ์เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องเลือกให้เหมาะกับงานนั้น ๆ เป็นต้นว่า สิ่งพิมพ์โฆษณาเป็นสิ่งพิมพ์ที่ต้องการให้ผู้อ่านสนใจ จึงต้องใช้กระดาษดีมาก มีลวดลายบนพื้นสวยงามสะดุดตา สิ่งพิมพ์ที่เป็นตำราต้องใช้ในการค้นคว้า และเปิดอ่านบ่อย ๆ จำเป็นต้องใช้กระดาษดี มีความทนทาน เช่น กระดาษปอนด์ สิ่งพิมพ์ที่มีภาพมากกว่าควรใช้กระดาษที่มีพื้นขาว เรียบเนียนและมัน เช่น กระดาษอาร์ต เพื่อให้เห็นความงดงามของภาพ

2. คุณสมบัติของกระดาษ ที่ควรนำมาประกอบการพิจารณา มีดังนี้

2.1 เหมาะแก่การพิมพ์ เช่น เนื้อกระดาษเหนียว ดูคมชัดได้ดี ไม่สะท้อนแสง สีพิมพ์ได้เร็ว

2.2 เหมาะแก่ระบบพิมพ์ การพิมพ์แต่ละระบบต้องการกระดาษที่มีคุณสมบัติเฉพาะการพิมพ์จึงมีประสิทธิภาพและให้สิ่งพิมพ์ที่มีคุณภาพ เช่น ระบบกราวัวร์ใช้กับกระดาษขาวเคลือบผิว และน้ำหนักไม่น้อยกว่า 60 ปอนด์ ไม่ควรใช้กระดาษสี เพราะหมึกที่ใช้ระบบนี้เป็นหมึกโปร่งใสซึ่งจะมีผลต่อสีหมึก ระบบออฟเซต ใช้กับกระดาษซึ่งผลิตใช้สำหรับการพิมพ์ระบบนี้ พื้นผิวเรียบแน่นและขาวสดใส การพิมพ์หนังสือโดยทั่วไปใช้ชนิด 55-60 ปอนด์ หนังสือขนาดหนาใช้ชนิด 50 ปอนด์ ส่วนขนาดบางใช้ชนิด 70 ปอนด์ อย่างไรก็ตามไม่ควรใช้กระดาษที่บาง มีน้ำหนักต่ำกว่า 40 ปอนด์ ส่วนระบบเลตเตอร์เพรส จะใช้กระดาษชนิดใดก็ได้

2.3 ผิวพื้นกระดาษ มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น เรียบ ละเอียด มันวาว หยิบ ขรุขระ เป็นต้น สิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือเล่มที่มีแค่ตัวหนังสือเป็นส่วนใหญ่ มักใช้กระดาษที่มีผิวเรียบละเอียด เนื่องจากไม่สะท้อนแสงเข้าตาเกินไป ทำให้สบายตา และถ้าพิมพ์ภาพถ่ายควรใช้กระดาษผิวมัน

2.4 ความทึบแสงของกระดาษ หมายถึง คุณสมบัติที่ไม่โปร่งใส จะมองเห็นภาพหรือตัวหนังสือด้านหลังทะลุมาข้างหน้า กระดาษที่ขาดคุณสมบัติทึบแสง ถ้าพิมพ์สองหน้าจะทำให้อ่านยาก หากจะใช้พิมพ์ก็ควรพิมพ์หน้าเดียว

2.5 ความหนาของกระดาษ หนังสือเล่มที่พิมพ์ออกจำหน่ายนั้น ผู้ผลิตมักใช้กระดาษหนาเพื่อให้ขนาดเล่มดูหนาและขายได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าหนังสือที่มีจำนวนหน้ามาก ก็มักใช้กระดาษบางตีพิมพ์เพื่อมิให้เล่มหนาเทอะทะ หรือต้องแบ่งเป็นหลายเล่ม

2.6 น้ำหนักของกระดาษ หนังสือที่มีการส่งทางไปรษณีย์ทั้งในและต่างประเทศจำนวนมาก ควรใช้กระดาษน้ำหนักเบาตีพิมพ์

2.7 ขนาดของกระดาษ ควรใช้กระดาษขนาดมาตรฐาน และออกแบบสิ่งพิมพ์ให้ใช้พอเหมาะกับขนาดของกระดาษ เพื่อมิให้เสียกระดาษโดยเปล่าประโยชน์

ส่วนโรงพิมพ์ในประเทศไทยนั้น ยังมีการใช้มาตรฐานของกระดาษ ISO (International Stand Organization) น้อยมาก ขนาดที่ใช้แพร่หลายกันมากในโรงพิมพ์มี 2 ขนาดคือ

ขนาดมาตรฐาน 31 นิ้ว X 43 นิ้ว จะได้หนังสือขนาด 8 หน้ายก (7 1/2 X 10) และ 16 หน้ายก (5 X 7 1/4)

ขนาด 24 นิ้ว X 35 นิ้ว จะได้หนังสือขนาด 8 หน้ายก (6 X 8 1/2)

2.8 การหาซื้อง่าย เมื่อต้องการกระดาษเพิ่มเติมสามารถหาซื้อมาสมทบได้โดยสะดวกและมีคุณภาพอย่างเดียวกัน

3. ราคากระดาษ กระดาษคุณภาพดีราคาข้อมสูง กระดาษคุณภาพต่ำ ราคาถูกลง ถ้าจำนวนพิมพ์น้อยการใช้กระดาษคุณภาพดีหรือเลว มูลค่าของกระดาษไม่สู้แตกต่างกันมากนัก แต่ถ้าจำนวนพิมพ์มากมูลค่าข้อมแตกต่างกันมาก ราคากระดาษจึงต้องนำมาพิจารณาด้วย

ขนาดของกระดาษ

ในการที่ผู้พิมพ์ประสงค์จะสั่งซื้อกระดาษเพื่อการพิมพ์นั้น ควรจะต้องทราบถึงขนาดมาตรฐานของกระดาษที่ประสงค์จะนำมาใช้พิมพ์ เพื่อจะได้สะดวกต่อการคำนวณปริมาณกระดาษที่จะสั่งซื้อ โดยปกติผู้พิมพ์ควรสั่งซื้อกระดาษตามขนาดมาตรฐานของกระดาษแต่ละชนิดมากกว่าจะสั่งกระดาษขนาดพิเศษซึ่งจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่าปกติ สำหรับขนาดมาตรฐานในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้นได้แบ่งกระดาษออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ โดยแต่ละประเภทจะมีขนาดมาตรฐาน ดังนี้

ตารางที่ 4 แสดงขนาดกระดาษมาตรฐานอเมริกัน (Paper , 1981 : 103)

ชื่อกระดาษ	การใช้งาน	ขนาด
1. Newsprint	กระดาษปรู๊ฟใช้พิมพ์หนังสือพิมพ์	24 X 36 นิ้ว
2. Book	ใช้พิมพ์หนังสือทั่วไป	25 X 38 นิ้ว
3. Bond	ใช้เป็นสมุดเขียน	17 X 22 นิ้ว
4. Cover	ใช้ทำปก	20 X 26 นิ้ว
5. Card board	ใช้ทำกล่อง	22 X 28 นิ้ว

สำหรับในประเทศไทย กระดาษปรู๊ฟ (Newsprint) ซึ่งใช้พิมพ์หนังสือยกโดยทั่วไปมีอยู่ 2 ขนาด ได้แก่ ขนาด 31 X 43 นิ้ว และขนาด 24 X 35 นิ้ว จึงมีผลทำให้เกิดหนังสือ 8 หน้ายกธรรมดาและหนังสือ 8 หน้ายกเล็ก ตามลำดับ

ในปัจจุบันองค์การมาตรฐานระหว่างประเทศ (International Standard Organization) หรือ ISO ได้พยายามกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม โดยกำหนดขนาดกระดาษพิมพ์ให้เป็นระบบมาตรฐานได้แก่การสร้างรูปร่างของกระดาษ ซึ่งเมื่อตัดแปลงแล้วจะได้สัดส่วน (Proportion) ระหว่างความกว้างกับความยาวคงที่ทุกครั้ง

อัตราส่วนระหว่างความกว้าง : ความยาวจะเท่ากับ

$$1 : 1.414 \text{ เซมอ}$$

ขนาดของกระดาษมาตรฐาน ซึ่งเรียกว่า กระดาษชุด A เริ่มด้วย A₀ มีขนาดความกว้าง X ความยาวเท่ากับ 1 ตารางเมตรพอดี เพื่อเป็นการสะดวกต่อการคิหน้ากระดาษเป็นกรัม หรือ แกรม/ตารางเมตรอีกด้วย ดังนั้นหน่วยของการวัดขนาดกระดาษมาตรฐานจึงนิยมใช้มาตราเมตริกเสมอ

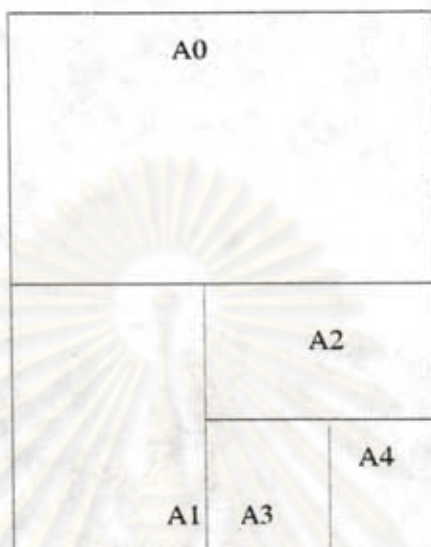
ตารางที่ 5 แสดงขนาดของกระดาษมาตรฐาน

ชื่อขนาด	ขนาดเป็นมิลลิเมตร	ลักษณะการใช้งาน
A0	841 X 1189	ขนาดกระดาษสำหรับเขียนแบบแปลน
A1	549 X 841	ขนาดกระดาษสำหรับเขียนแบบแปลน
A2	420 X 594	ขนาดกระดาษสำหรับเขียนแบบแปลน
A3	297 X 420	ขนาดกระดาษสำหรับเขียนแบบแปลน
A4	210 X 297	กระดาษจดหมาย วารสาร บันทึกร
A5	148 X 210	กระดาษจดหมายเล็ก
A6	105 X 148	โปสการ์ดสากล สมุดพก
A7	74 X 105	สมุดพกขนาดเล็ก ใบรับหนังสือ
A8	52 X 74	นามบัตร
A9	37 X 52	ตัวรูดไฟ
A10	26 X 37	แสตมป์

ข้อดีของการใช้กระดาษขนาดมาตรฐาน ชุด A4

1. ในการตัดแบ่งกระดาษเพื่อใช้ให้เหมาะสมกับงาน จะเป็นอัตราแบ่งครึ่งพอดีโดยที่ไม่เหลือเศษทิ้ง
2. ทำให้สามารถจินตนาการของกระดาษว่าเป็นกี่แกรมได้โดยง่าย เนื่องจากกระดาษขนาด A0 จะมีพื้นที่เท่ากับ 1 ตารางเมตรพอดี
3. กระดาษขนาดมาตรฐานมีแนวโน้มที่จะใช้กันแพร่หลายทั่วโลก

ภาพแสดงการตัดแบ่งครึ่งกระดาษมาตรฐาน ชุด A

น้ำหนักกระดาษ (Substance)

ในการเรียกน้ำหนักของกระดาษนั้นมื่ออยู่ 3 ระบบใหญ่ ๆ

1. หน่วยน้ำหนักเป็นแกรมหรือกรัม หมายถึง กระดาษขนาดพื้นที่ 1 ตารางเมตร (กระดาษมาตรฐานขนาด A0) เมื่อนำไปชั่งน้ำหนักได้กี่แกรม ก็เรียกว่าเป็นกระดาษเท่านั้น แกรม เช่น กระดาษโรเนียว 60 แกรม 80 แกรม เป็นต้น โดยปกติเวลาเขียนก็จะต้องเขียน 60 แกรม/ม² หรือ 80 แกรม/ม² อย่างชัดเจน
2. หน่วยน้ำหนักเป็นกิโลกรัม (กก.) เป็นหน่วยสำหรับขนาดกระดาษในเมืองไทย โดยเฉพาะ โดยโรงงานกระดาษในเมืองไทยจะถือว่ากระดาษขนาด 31 X 43 นิ้วจำนวน 1 รีม ซึ่งจะมีจำนวนกระดาษ 500 แผ่น เมื่อชั่งน้ำหนักดูแล้วพบว่าเป็นที่กิโลกรัม ก็จะเรียกเป็นกระดาษเท่านั้นกิโลกรัม เช่น กระดาษฟอกขาว 27 กก. เป็นต้น
3. หน่วยน้ำหนักเป็นปอนด์ นิยมใช้ทางแถบยุโรปและอเมริกา โดยทางยุโรปและอเมริกาได้กำหนดขนาดกระดาษสำหรับการใช้งานไว้เฉพาะ เช่น กระดาษปรีฟ มีขนาด 24 X 36 นิ้ว ถ้านำกระดาษดังกล่าวมา 1 รีม หรือ 500 แผ่น แล้วชั่งน้ำหนักกระดาษทั้งรีมได้กี่ปอนด์ก็ถือว่าเป็นกระดาษชนิดนั้น เช่น กระดาษ 80 ปอนด์ กระดาษ 100 ปอนด์ เป็นต้น แต่สำหรับในอเมริกาภายหลังได้ถือเอาจำนวนกระดาษ 1,000 แผ่น ต่อการคติน้ำหนักเป็นปอนด์

1.5 การเก็บเล่ม (Gathering)และการเย็บเล่ม

งานพิมพ์ซึ่งพับไว้แต่ละขกจำเป็นจะต้องนำมาเรียงซ้อนกันให้ครบ เพื่อนำไปเย็บรวมเล่ม ในการนำแผ่นพิมพ์แต่ละขกมารวมกันนี้ เรียกว่า การเก็บเล่ม ซึ่งมีทั้งการเก็บด้วยมือ และการเก็บด้วยเครื่องจักร และในการเก็บเล่มจะมีวิธีการเก็บแตกต่างกันอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การเก็บเล่มสำหรับหนังสือ เย็บอก (Saddle-Stitch book)
2. การเก็บเล่มสำหรับหนังสือ เย็บสัน (Side-Stitch book)

การเก็บเล่มสำหรับหนังสือเย็บอก

วิธีนี้แต่ละขกจะถูกเก็บมาซ้อนกัน โดยแบะออกกลางของแต่ละขก แล้ววางทับกันโดยมีแผ่นปกอยู่ด้านบน

ตารางที่ 6 การเก็บเล่มหนังสือเย็บอก ขนาด 8 หน้าขก จำนวน 3 ขก (วัลลภ สวัสดิวัตลก,2527)

ลำดับขก	ซีกแรก	ซีกหลัง	การเรียงขก
ปก	-	-	ซ้อนทับขกแรก
ขกแรก	หน้า 1-4	หน้า 21-24	ซ้อนทับชั้นบน
ขกที่สอง	หน้า 5-8	หน้า 17-20	ซ้อนทับชั้นกลาง
ขกที่สาม	หน้า 9-12	หน้า 13-16	ซ้อนทับชั้นล่าง

การเก็บเล่มสำหรับหนังสือเย็บสัน

จะเก็บรวบรวมตั้งแต่หนังสือขกแรกจนถึงขกสุดท้าย และเพื่อป้องกันการผิดพลาดในการเรียง จึงมีเทคนิคการพิมพ์แถบสีดำที่สันขกแต่ละขกให้เรียงต่อเนื่องกันแบบขั้นบันได เมื่อนำแต่ละขกมารวมกัน โดยจะเป็นการสะดวกต่อการตรวจสอบว่าเรียงสลับขกหรือไม่

การเย็บเล่ม

เมื่อรวบรวมหนังสือแต่ละขกจนครบทั้งฉบับแล้ว หนังสือจะถูกนำไปเย็บเล่ม เพื่อให้หนังสือรวมติดกันอย่างถาวร ซึ่งจำแนกได้หลายวิธี ดังนี้

1. การเย็บอกหรือเย็บมุงหลังคา (Saddle stitch)
2. การเย็บข้าง (Side stitch)
3. การเย็บถี่ (Smith sewing)
4. การทาสันกาวหรือใสกาว (Gluing)
5. การเจาะรูร้อยลวดหรือพลาสติก (Mechanical binding)

1. การเย็บอกหรือเย็บมุงหลังคา (Saddle stitch)

เหมาะที่จะใช้เย็บหนังสือจำนวนไม่มากนัก ไม่ควรเกิน 80 หน้า เพราะถ้าหนังสือหนา มากจะทำให้รูปเล่มหนังสือกางออกมาก แต่การเย็บจะสะดวก ในกรณีที่สามารถเย็บปกติดไป ได้เลย โดยไม่ต้องทากาวปิดปกอีกครั้งหนึ่ง

2. การเย็บข้าง (Side stitch)

เหมาะที่จะใช้เย็บหนังสือที่มีความหนาไม่มากนัก ประมาณไม่เกิน 200 หน้า โดยต้อง เย็บให้ห่างจากสันหนังสือประมาณ 8 มม. จึงทำให้ไม่สามารถเปิดกางออกจนเต็มที่ ได้ วัสดุที่ใช้ เย็บอาจได้แก่ ลวดเย็บหรือเส้นเชือก แล้วจึงทากาวที่สันหนังสือและนำปกมาหุ้มปิด

3. การเย็บถี่

เหมาะสำหรับการเย็บหนังสือที่มีความหนามาก ๆ โดยการใช้อจักรเย็บด้วยบนสันของ หนังสือแต่ละชกที่นำมาเรียงกันเป็นระยะ ซึ่งการเย็บเช่นนี้สามารถเปิดหนังสือให้กางเต็มที่ ได้ ส่วน โหญจะนิยมหุ้มปกแข็ง

4. การทาสันกาว

เป็นการใช้กาวทาลงบนสันหนังสือชกต่าง ๆ มาเรียงต่อเนื่องกัน โดยตัดเขียนสัน หนังสือให้เรียบ ใช้กาวทาที่สันหนังสือแล้วจึงนำปกมาปิดทับสันหนังสือ สันปกหนังสือจะทำหน้า ที่ยึดหนังสือทั้งหมดเข้าด้วยกัน สำหรับกาวที่ใช้มี 2 ชนิด ได้แก่

- ก. กาวร้อน (Hot glue) ซึ่งเมื่อกาวเสร็จแล้ว จำเป็นต้องอบด้วยความร้อน
- ข. กาวเย็น (Cold Glue) มีลักษณะเป็นกาว Latex ไม่ต้องอบความร้อนก็สามารถใช้

ได้

ในปัจจุบัน การทำเล่มหนังสือนิยมใช้วิธีทากาวมาก เนื่องจากทำได้รวดเร็ว ราคาไม่ แพง และสามารถเปิดหน้าหนังสือให้กางได้เต็มที่

5. การเจาะรูร้อยลวดหรือพลาสติก (Mechanical binding)

การเย็บแบบนี้เหมาะสำหรับกระดาษที่มีความหนามาก ๆ และมีจำนวนหน้าไม่มากนัก เช่น ปฏิทิน เป็นต้น

1.6 ระบบการพิมพ์

1. การพิมพ์แบบเลตเตอร์เพรส (Letter press)
2. การพิมพ์ระบบออฟเซต (Gravure)
3. การพิมพ์ระบบกราวัร์ (Off set)
4. การพิมพ์ระบบซิลค์สกรีน (Silk screen)

การเลือกใช้ระบบการพิมพ์ที่เหมาะสมกับสิ่งพิมพ์

ผู้จัดพิมพ์จำเป็นต้องมีความเข้าใจต่อลักษณะการพิมพ์แต่ละระบบเพื่อจะได้เลือกงานพิมพ์ให้ตรงกับระบบการพิมพ์ อันจะมีผลให้ได้งานที่มีคุณภาพและราคาที่เหมาะสม

1. สิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมกับการพิมพ์ระบบเลตเตอร์เพรส
 - 1.1 มีจำนวนพิมพ์ไม่เกิน 2,000-3,000 ชุด
 - 1.2 ไม่ต้องการคุณภาพสูงมาก
 - 1.3 มีภาพประกอบน้อย
 - 1.4 ไม่ควรเป็นงานพิมพ์หลายสี
 - 1.5 ต้องมีเวลาทำงานพิมพ์นานพอสมควร
 - 1.6 มีงบประมาณในการพิมพ์จำกัด
2. สิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมกับการพิมพ์ระบบออฟเซต
 - 2.1 ควรมีจำนวนพิมพ์เกิน 3,000 ชุด ขึ้นไป
 - 2.2 มีภาพประกอบมาก
 - 2.3 ต้องการความรวดเร็วในการพิมพ์
 - 2.4 ต้องการความประณีต งดงาม
 - 2.5 ต้องการพิมพ์หลายสี
 - 2.6 ดันฉบับมีงานศิลปะ (Art work) มาก

3. สิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมกับการพิมพ์ระบบกราวัวร์
 - 3.1 ควรมีจำนวนพิมพ์มากกว่า 50,000 ชุด
 - 3.2 ต้องการพิมพ์ลงบนกระดาษ พลาสติก หรือฟอยล์
 - 3.3 ต้องการความละเอียดของภาพมาก
4. สิ่งพิมพ์ที่เหมาะสมกับการพิมพ์ระบบซิลค์สกรีน
 - 4.1 เป็นภาพโฆษณา (Poster) ขนาดใหญ่ ที่มีจำนวนพิมพ์ไม่มากนัก
 - 4.2 พิมพ์บนผิววัสดุพิเศษ เช่น แก้ว พลาสติก ผ้า หนัง โลหะ ฯลฯ
 - 4.3 พิมพ์แผงวงจรไฟฟ้า
 - 4.4 พิมพ์งานที่เน้นความงามทางศิลปะเป็นพิเศษจำนวนน้อยชิ้น

(วันชัย สิริชนะ , 2529)

1.7 ภาพประกอบ (Illustration)

ภาพประกอบคือ ภาพที่ตีพิมพ์ประกอบในสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ดีขึ้น ช่วยในการอธิบายและทำให้สิ่งพิมพ์ดูสวยงามน่าสนใจมากขึ้น ภาพประกอบมีทั้งภาพขาวดำ และภาพสีแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสิ่งพิมพ์ (สนั่น ปัทมะทิน , 2520 และ Thomas Landau , 1966)

การใช้ภาพประกอบในการสื่อความหมายในสิ่งพิมพ์นับเป็นความสำคัญยิ่ง เพราะภาพสามารถทำหน้าที่ได้หลายอย่าง ได้แก่ อธิบายเนื้อหา ขยายความ สร้างความน่าสนใจ ช่วยย่นระยะเวลาในการสื่อความให้น้อยลง และช่วยตกแต่งให้งานออกแบบดูสวยงามมากยิ่งขึ้น

คุณค่าของภาพประกอบต่องานพิมพ์

1. เพื่อกระตุ้นความสนใจจากผู้อ่าน เพราะรูปภาพย่อมเป็นสิ่งที่ผู้อ่านพอใจที่จะมองมากกว่าตัวหนังสือ
2. สามารถอธิบายเรื่องราวได้ดีซึ่ง ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้ดีกว่าตัวหนังสือ แม้แต่สุภชาติจิน โบราณยังกล่าวว่า “คำพูดพันคำย่อมไม่เท่ากับรูปภาพเพียงภาพเดียว” ทั้งนี้เพราะรูปภาพให้ความเป็นรูปธรรมมากกว่าตัวหนังสือซึ่งมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์หรือภาพ

นามธรรม ดังนั้นการพิมพ์หนังสือควรให้ความสำคัญกับรูปภาพโดยการเลือกรูปภาพที่เหมาะสมกับเนื้อหา ซึ่งอาจเป็นภาพวาด ภาพถ่าย แผนภูมิ แผนสถิติ ฯลฯ

จิตวิทยาในการใช้ภาพเพื่อดึงดูดความสนใจ

ลักษณะความสนใจของผู้ดูที่มีต่อภาพประกอบนั้น จะแตกต่างกันตามวัย เพศ และระดับการศึกษา ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. ผู้ดูจะสนใจภาพที่ตรงกับลักษณะของตนเอง หมายถึง ความพอใจที่มีต่อรูปภาพนั้น ผู้ดูจะต้องเอาตัวเองเข้าไปผูกพัน เช่น ภาพเด็ก จะเป็นทีที่พอใจของเด็ก ๆ และผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย และภาพรถยนต์ จะเป็นทีที่พอใจของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เป็นต้น

2. ภาพที่มีลักษณะเคลื่อนไหว จะได้รับความสนใจจากผู้ดูมากกว่าภาพที่นิ่ง

3. ภาพที่ผิดปกติจะได้รับความสนใจมากกว่าภาพธรรมดา

4. เด็ก ๆ จะชอบรูปที่ดูง่าย ๆ เช่น ภาพการ์ตูน แต่ผู้ใหญ่จะชอบภาพที่มีรายละเอียด

เหมือนจริง

5. ผู้หญิงจะสนใจภาพที่มีรายละเอียดมากกว่าผู้ชาย

6. ภาพที่มีลักษณะเป็น Negative ได้แก่ภาพที่มองแล้วเกิดความรู้สึกไม่สบายใจ น่าเกลียด น่ากลัว จะเร้าความสนใจในครั้งแรกดีกว่าภาพที่มีลักษณะ Positive ได้แก่ภาพที่มองดูสดชื่น งดงาม แต่ผู้ดูจะไม่สามารถมองดูภาพ Negative ได้นาน ภาพที่มีลักษณะ Positive จึงดึงดูดผู้ดูให้พิจารณาได้นานกว่า (ศิริพงศ์ พยอมแย้ม , 2530)

ประเภทของภาพประกอบ

แยกตามลักษณะของภาพ ดังนี้

1. ภาพจริงหรือภาพเหมือนจริง (Realistic) เป็นลักษณะภาพที่แสดงรายละเอียดตามความเป็นจริงหรือเหมือนจริงมากที่สุด ในการนำเสนอภาพ ประกอบข้อมูลสาระเพื่อต้องการเน้นเนื้อหาให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้อ่านสามารถเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้เร็วขึ้น ภาพลักษณะนี้อาจแสดงด้วยการวาดเขียน ระบายสีหรือการใช้ภาพถ่าย

2. ภาพการ์ตูน (Cartoon) เป็นภาพที่ออกแบบในลักษณะของภาพประติมากรรม เน้นให้ภาพดูน่าสนใจยิ่งขึ้น ภาพการ์ตูนอาจมีหลายลักษณะ ได้แก่ การ์ตูนคล้ายของจริง การ์ตูนตลก ขบขัน การ์ตูนล้อเลียน และการ์ตูนประติมากรรม

3. ภาพนามธรรม (Abstract) ภาพลักษณะนี้ค่อนข้างแสดงสาระในภาพในการสื่อความหมายได้ยาก แต่อาจเหมาะมากสำหรับการนำมาตกแต่ง งานกราฟฟิกหรือช่วยเน้นข้อความให้เด่นชัด (วรพงศ์ วรชาติอุดมพงศ์ , 2535)

นอกจากจะแบ่งประเภทของภาพประกอบตามลักษณะของภาพแล้ว บางครั้งยังแบ่งตามวิธีการพิมพ์ได้ดังนี้ (ชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์ , 2535)

1. ภาพลายเส้น (Line Illustration) คือ ภาพที่ใช้เส้นหรือลวดลายแสดงภาพด้วยสีหมึกเต็มที่ ตัดกับเนื้อกระดาษเท่านั้น ไม่มีเงา การทำแม่พิมพ์เพื่อพิมพ์ลายเส้นนี้ ใช้อัลลอยด์โดยตรง ไม่ต้องผ่านแผ่นสกรีน

ต้นฉบับของลายเส้น อาจเป็นภาพที่เขียนด้วยเส้นหมึกจากปากกา พู่กัน หรือเขียนภาพด้วยดินสอเกรงของบนกระดาษเนื้อหยาบ ภาพลายเส้นการ์ตูน ตลอดจนภาพถ่าย ภาพลายเส้นนี้อาจมีส่วนที่เป็นเงาบ้าง แต่จะเป็นเงาแข็ง ๆ ไม่นุ่มนวลสมจริง

2. ภาพลายสกรีน คือ ภาพที่มีเงา มีสีอ่อนแก่ น้ำหนักต่าง ๆ กันในภาพนั้น จึงเป็นภาพที่ดูเหมือนของจริง ภาพประเภทนี้ เมื่อใช้แว่นขยายส่องดูจะเห็นว่าประกอบด้วยจุดต่าง ๆ จุดเหล่านี้เองที่ทำให้ภาพมีสีอ่อนแก่ต่าง ๆ กัน

3. ภาพผสมระหว่างลายเส้นและลายสกรีน (Cobination Illustration) คือการสร้างภาพที่มีทั้งลายเส้นและลายสกรีนปนกัน เช่น อาจสร้างภาพภาพลายเส้นเป็นหลัก และส่วนที่ต้องการเน้น ก็ทำเป็นลายสกรีน หรือในทางตรงกันข้าม ให้ส่วนใหญ่เป็นลายสกรีนและบางตอนเท่านั้นเป็นลายเส้น ทั้งนี้ปรากฏอยู่ในภาพประกอบเดียวกันนั่นเอง

4. ภาพสี (Colour Illustration) ภาพประกอบที่มีสี จะเป็นภาพลายเส้น ลายสกรีน หรือภาพผสมก็ได้ และอาจจะมีสองสี สามสี หรือเป็นสีธรรมชาติ ซึ่งใช้แม่สีสี่สีผสมกันก็ได้ แต่ในการพิมพ์แต่ละสีจะต้องมีแม่พิมพ์อันหนึ่ง ดังนั้นภาพประกอบที่เป็นสีธรรมชาติจึงต้องใช้แม่พิมพ์ 4 อัน อย่างไรก็ตามในการพิมพ์ภาพสีที่ต้องการคุณภาพดีมาก ๆ อาจต้องพิมพ์สีเพิ่มเป็น 5 หรือ 6 สีก็มี สีที่เพิ่มขึ้นเรียกว่า สีพิเศษ

ศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2530) แบ่งภาพประกอบทางการพิมพ์ตามลักษณะของงานและข้อจำกัดทางการพิมพ์ ดังนี้

1. ภาพลายเส้น เป็นภาพที่ประกอบด้วย เส้น จุด ตัวพิมพ์หรือรูปภาพจะมีน้ำหนักดำจัดตัดกับพื้นซึ่งเป็นสีขาว การผลิตภาพลายเส้นควรใช้ต้นฉบับที่เป็นเส้นหรือจุด น้ำหนักของภาพต้นฉบับควรมี 2 โทน คือ ขาวกับดำ ในบางครั้งอาจมีมากกว่า 2 โทน หรือมีสีก็ได้ ตัวอย่างของ

ภาพถ่ายเส้นด้นฉบับได้แก่ แผนที่ แบบก่อสร้างของสถาปนิก วิศวกร วงจรอิเล็กทรอนิกส์ ตัวหนังสือ เป็นต้น

2. ภาพสกรีน การผลิตภาพสกรีนโดยกระบวนการพิมพ์นั้นต้องใช้ต้นฉบับที่เป็นภาพโทนต่อเนื่อง (Continuous tone) หรือภาพถ่ายขาวดำ ซึ่งประกอบด้วยโทนของภาพถ่ายหลายโทน เช่น ขาว เทาอ่อน เทาปานกลาง เทาแก่ และดำ บริเวณใดบนภาพโทนต่อเนื่องที่มีความดำมากบริเวณนั้นจะประกอบด้วยชั้นอะตอมของเงินหนามาก ส่วนบริเวณใดที่มีสีเทาอ่อนจะประกอบด้วยชั้นของอะตอมเงินบาง ๆ ในการผลิตภาพทางการพิมพ์นั้นไม่สามารถที่จะผลิตให้โทนของภาพแตกต่างกัน โดยปล่อยหมึกให้มีความหนาแน่นมากในบริเวณที่ควรเป็นสีดำ และปล่อยให้หมึกมีความหนาน้อยในบริเวณที่มีสีเทาอ่อนได้ ทั้งนี้เป็นเพราะหมึกจากแม่พิมพ์จะถ่ายทอดไปยังกระดาษทุกบริเวณภาพโดยมีความหนาเท่ากันหมด ดังนั้นในการผลิตภาพพิมพ์ให้ดูเหมือนเป็นภาพโทนต่อเนื่องนั้น จึงจำเป็นต้องถ่ายภาพต้นฉบับซึ่งเป็นภาพโทนต่อเนื่องผ่านคอนแทคสกรีน (Contact screen) ลงบนฟิล์มลิธ (Lith film) คอนแทคสกรีนจะทำหน้าที่เปลี่ยนภาพโทนต่อเนื่องให้เป็นภาพซึ่งประกอบด้วยจุดมากมายนับไม่ถ้วนบนฟิล์ม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของจุดจะมีขนาดไล่ขึ้นอยู่กับปริมาณของแสงที่สะท้อนจากต้นฉบับโทนต่อเนื่องหรือขึ้นอยู่กับความอ่อน-แก่ ของสีดำ (Tone) ของภาพต้นฉบับนั่นเอง เช่นจุดดำที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งปรากฏบนฟิล์มจะปรากฏตรงกับไฮไลต์ของต้นฉบับ ส่วนจุดดำขนาดเล็กจะตรงบริเวณแชนโคร์ของต้นฉบับเมื่อนำฟิล์มเนกาตีฟไปถ่ายทำแม่พิมพ์ (Plate) ก็จะได้ภาพสกรีน โพลีตีฟบนแม่พิมพ์ (ศิริพงษ์ พยอมรัมย์, 2530)

3. ภาพถ่ายเส้นผสมสกรีน ในบางกรณีที่ผู้ออกแบบต้องการเน้นภาพให้เด่นเป็นพิเศษซึ่งอาจออกแบบให้ภาพต้นฉบับมีทั้งภาพสกรีนและภาพถ่ายเส้นผสมกัน เช่น ภาพคนเป็นภาพสกรีน แต่ฉากหลังอาจเป็นภาพถ่ายเส้นก็ได้ วิธีนี้ในการถ่ายฟิล์มเนกาตีฟ จะต้องแยกถ่ายสองครั้ง บริเวณที่เป็นภาพสกรีนจะต้องนำคอนแทคสกรีนมาบังฟิล์ม ส่วนภาพที่เป็นลายเส้นก็ถ่ายโดยไม่ต้องใช้คอนแทคสกรีนมาบัง และนำฟิล์มทั้งสองมาจัดวาง Lay out เพื่อการถ่ายทำแม่พิมพ์ต่อไป

4. ภาพพิมพ์สี หมายถึง การพิมพ์ตั้งแต่สองสีขึ้นไป เพื่อให้ภาพมีความงดงามน่าสนใจยิ่งขึ้นกว่าการพิมพ์สีเดียว ซึ่งจำเป็นต้องใช้แม่พิมพ์หลายชิ้น และทำการพิมพ์หลายครั้ง โดยแม่พิมพ์แต่ละชิ้นจะใช้พิมพ์แต่ละสี

5. ภาพสอดสีธรรมชาติ การที่ภาพพิมพ์จะปรากฏออกมาดูเหมือนภาพถ่ายตามธรรมชาติได้นั้น จำเป็นจะต้องแยกสีสำหรับสร้างแม่พิมพ์ถึง 4 สี จากภาพต้นฉบับเดียวกัน ได้แก่ สีเหลือง สีแดง สีน้ำเงิน ซึ่งเป็นแม่สีและจำเป็นต้องมีสีดำสำหรับเพิ่มน้ำหนักของภาพให้ชัดเจน เมื่อพิมพ์สีทั้ง 4 ลงไปแล้วจะเกิดการผสมสีจากจุดสกรีนของแต่ละแม่สีซึ่งวางไว้ไม่ตรงกัน ทำให้สามารถผสมสีดวงตาผู้ดูให้เห็นเป็นสีต่าง ๆ ได้ตามธรรมชาติ

แบ่งตามวิธีการผลิตสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท (สนั่น ปัทมะทิน , 2513) คือ

1. ภาพถ่าย คือ ภาพที่ได้จากการถ่ายภาพด้วยกล้อง ภาพถ่ายที่จะนำมาลงตีพิมพ์ ประกอบด้วยตัวพิมพ์เรียง ควรจะมีการประกอบภาพ การให้แสงเงา ตลอดจนการจัดกรอบภาพที่ดี อันจะทำให้ได้ภาพที่มีทั้งคุณลักษณะที่อธิบายเรื่องราวและลักษณะที่จะช่วยตกแต่งสิ่งพิมพ์ให้สวยงามชวนดู

2. ภาพเขียน ได้แก่ ภาพที่เขียนด้วยหมึกและสีต่าง ๆ เป็นรูปร่างและลักษณะต่าง ๆ ตามที่จะออกแบบ อาจเป็นภาพเหมือน ภาพจินตนาการ ภาพสเกทช์ ภาพการ์ตูน แผนภาพ แผนภูมิ กราฟ ฯลฯ ซึ่งใช้สำหรับนำลงตีพิมพ์ประกอบด้วยตัวพิมพ์เรียงในที่ที่เหมาะสม และจำเป็นต้องใช้เพื่อบรรยายหรืออธิบายเรื่องราวและช่วยตกแต่งสิ่งพิมพ์ให้สวยงาม

สำหรับการเขียนภาพประกอบนั้น เจิมพันธ์ กอวัฒนสกุล (2516) แบ่งเป็น 4 วิธี คือ

1. ภาพวาดเส้น (Drawing) คือภาพที่เขียนด้วยปากก้า ดินสอ ปากกา ส่วนใหญ่ภาพที่เขียนสีเดียวอนุโลมอยู่ในประเภทวาดเส้น
2. ภาพสี (Painting) อาจใช้สีโปสเตอร์ สีน้ำ สีฝุ่น สีน้ำมัน ตลอดจนดินสอสีต่าง ๆ
3. ภาพปะ (Collage) คือการนำภาพ หรือวัสดุสำเร็จรูป เช่น กระดาษสี เศษผ้า และวัสดุต่าง ๆ มาประกบเข้าด้วยกัน และอาจเขียนตกแต่งเพิ่มเติมให้เกิดเป็นภาพที่ต้องการ
4. ภาพตัดต่อเติมบนรูปถ่าย (Photo Montage) คือการนำรูปถ่ายมาตัดต่อหรือเขียนเติมแต่ง เพื่อเน้นความสำคัญ ความสวยงามหรือเพื่อให้เกิดภาพใหม่ตามต้องการ

หลักการใช้ภาพประกอบ

1. ลักษณะของภาพจะต้องสื่อความหมายได้ตรงกับเนื้อหา
2. ถ้าภาพต้นฉบับที่ได้มามีคุณภาพต่ำควรใช้สกรีนบังความบกพร่องนั้น ๆ
3. อาจใช้เลนส์ชนิดพิเศษอัดขยายภาพ เพื่อให้ได้ภาพที่ผิดเพี้ยน (Distortion) จากความเป็นจริงเพื่อสร้างความสนใจ
4. ใช้เทคนิคการตัดภาพต้นฉบับในบางส่วน เพื่อให้ภาพดูน่าสนใจยิ่งขึ้น
5. จัดวางภาพในหน้าหนังสือ ในลักษณะตัดคกขอบเพื่อสร้างความรู้สึกต่อเนื่องในหน้าต่อไป

1.8 สี (Colour)

โดยปกติในการพิมพ์หนังสือโดยทั่วไป นิยมใช้หมึกพิมพ์สีดำและพิมพ์ลงบนกระดาษขาว ลักษณะเช่นนี้ทางการพิมพ์ถือว่าไม่ใช่การพิมพ์สี ดังนั้นในการพิมพ์สีจึงต้องนอกเหนือจากสีดำปกติ ซึ่งจำเป็นจะต้องสิ้นเปลืองทั้งด้านวัสดุ และเวลาในการพิมพ์เพิ่มขึ้น เช่น พิมพ์ 2 สี ก็ต้องผ่านการพิมพ์ 2 ครั้ง เป็นต้น

เกณฑ์ทั่วไปในการใช้สี

1. การใช้สีเป็นสีพื้น ในกรณีที่เราใช้สีใดสีหนึ่งเป็นสีพื้น โดยพิมพ์ด้วยสกรีนฮาฟโทน จึงต้องมีสีอ่อนกว่าตัวหนังสือหรือภาพที่จะพิมพ์ทับลงไป สีประเภทนี้จึงต้องเป็นสีอ่อน ไม่จุดจาด เพื่อให้สีของภาพที่จะพิมพ์ทับลงไปมีความเด่นมากกว่าสีพื้นจะทำหน้าที่เพิ่มความงามและเพิ่มความเด่นชัดของข้อความเป็นส่วนใหญ่
2. การใช้สีเพื่อการตกแต่ง ในกรณีนี้จะใช้สีเพื่อเป็นการให้ความเด่นของภาพที่ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือตกแต่งส่วนใดส่วนหนึ่ง เพื่อให้ดูน่าสนใจยิ่งขึ้น เช่น การใช้สีสไตต์ตัวอักษรบนพื้นที่มีสีตัดกัน หรือการใส่กรอบภาพบางภาพด้วยสีที่ทำให้ภาพนั้นดูเด่นขึ้น แต่การใช้สีในกรณีนี้ต้องระวังว่าสีนั้นต้องเข้ากับลักษณะของสิ่งพิมพ์นั้น ๆ ด้วย
3. การใช้สีเพื่อนำรายละเอียด โดยปกติรายละเอียดของจุดหนึ่งจุดใดบนสิ่งพิมพ์มักมีขนาดเล็กอาจเห็นได้ยาก การใช้สีที่สว่าง สดใส และมองเห็นเด่นชัดจะทำให้มองเห็นรายละเอียดได้ดีขึ้น เช่น การเน้นข้อความที่สำคัญ การเน้นจุดใดจุดหนึ่งในภาพโดยการให้สีต่างจากสีพื้นโดยทั่วไป
4. การใช้สีเพื่อการเน้นทั่วไป การที่จะมองเห็นตัวหนังสือหรือภาพบนกระดาษพิมพ์ได้ชัดเจนคือเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างสีหมึกที่พิมพ์และสีของกระดาษพิมพ์ สีที่มีความเข้มมากที่สุดคือสีดำ เมื่อพิมพ์ลงบนกระดาษแล้วจะเห็นได้ชัดเจนที่สุด สีอื่น ๆ เช่น สีแดง ถึงจะดูสดใสกว่าสีดำแต่ก็ให้ค่าความแตกต่างกับกระดาษขาวได้น้อยกว่าสีดำ ฉะนั้นในกรณีที่ต้องการเน้นอะไรก็ตาม เพื่อให้มองเห็นได้ง่ายขึ้นก็ควรจะทำ 2 อย่างคือ
 - ก. เลือกพิมพ์สีใดสีหนึ่งที่มีลักษณะเป็นสีสดใส และมีความเข้มมาก ๆ

หรือ

ข. เพิ่มพื้นที่ในการพิมพ์ให้มากขึ้น เช่น ขยายตัวหนังสือให้โตขึ้นหรือขยายภาพให้โตขึ้นแล้วพิมพ์ด้วยสีที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้ขนาดที่โตขึ้นช่วยเพิ่มความแตกต่างกับพื้นกระดาษจะให้เห็นได้ชัดขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2531)

สีมีลักษณะเฉพาะเป็นตัวแทนของอารมณ์ต่าง ๆ ในวัตถุที่มีสีปรากฏเมื่อสายตาสัมผัสย่อมเกิดความรู้สึกต่างๆ ตามไป เช่น

สีน้ำเงิน	-สงบเยือกขรึม
สีแดง	-ตื่นเต้น การปฏิบัติ ความปรารถนา ความรู้สึกทางกามารมณ์
สีเขียว เขียวอ่อน	-ปกติ สบาย
สีส้มแดง แสด	-รุนแรง
สีชมพูอ่อน	-นุ่มนวล
สีขาว	-บริสุทธิ์ สดใส ใหม่ สะอาด
สีเทาปนเขียว	-แก่ชรา
สีเหลือง	-รื่นเริง
สีน้ำตาล	-มั่นคง เข้มแข็ง ความเป็นจริง และอบอุ่น

อิทธิพลของสีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการรับรู้และการจดจำสิ่งต่าง ๆ มีผลกระทบต่อระบบประสาทได้ดีกว่ารูปร่าง ลายเส้น หรือด้วยคำ ตลอดจนเป็นมโนทัศน์ การใช้สีในการออกแบบจึงต้องแสดงคุณค่าชัดเจนในอันที่จะเชื่อมโยง ส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระให้คนรับรู้และเกิด ทักษะคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง สีสัมผัสที่สำคัญในการสร้างความสนใจ เร้าอารมณ์ และความรู้สึกให้เกิดจินตนาการในภาพได้ชัดเจน ช่วยสร้างความจดจำ การเลือกใช้สีเพื่อความน่าสนใจให้สิ่งพิมพ์ อาจเลือกใช้ได้ตามวรรณะของสี (Tones)

วรรณะสีร้อน - สีเหลือง แสด ส้ม ส้มแดง และม่วงแดง

วรรณะสีเย็น - สีเขียวอ่อน เขียว เขียวแก่ น้ำเงิน ม่วงคราม ม่วง โดยสีที่อยู่

ตรงข้ามกันในวงจรสีจะเป็นสีตรงข้ามกัน เรียกว่า "สีคู่" มีลักษณะตัดกันรุนแรง เช่น เขียวกับแดง ส้มกับน้ำเงิน ส่วนที่อยู่ใกล้เคียงกันในวรรณะเดียวกันในวงจรสี เช่น สีเขียว เขียวอ่อน เขียว เขียวแก่ น้ำเงิน ม่วงคราม เป็นสีที่มีความกลมกลืนกัน เรียกว่า "สีกลมกลืน" (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2530) การดึงดูดเพื่อสร้างความสนใจอาจทำได้โดยการสร้างความกลมกลืนด้วยการใช้สีวรรณะเดียวกัน หรือการใช้สีคู่ ซึ่งโดยทั่วไปมักนำมาใช้ไม่เกินร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นต้น

คุณค่าของการใช้สีในการพิมพ์

1. ภาพสีจะเร้าความสนใจได้มากกว่า และนานกว่าภาพขาวดำ
2. ภาพสีให้ความเหมือนจริงได้มากกว่าภาพขาวดำ
3. ภาพสีให้ความเข้าใจ และเห็นความแตกต่างได้มากกว่าภาพขาวดำ
4. ภาพสีข่มแสดงฐานะ และเกียรติยศได้มากกว่าภาพขาวดำ เช่น การพิมพ์บัตรเชิญ เป็นสีข่มต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่าการพิมพ์ขาวดำ เป็นต้น
5. ภาพสีข่มให้ความรู้สึกทางอารมณ์ต่าง ๆ แก่ผู้ดูได้ดีกว่าภาพขาวดำ ดังตัวอย่าง (กำธร สติรกุล , 2515)

ตารางที่ 7 แสดงความรู้สึกทางอารมณ์ที่มีต่อสี

สี	ความรู้สึกทางอารมณ์
สีแดง	เร้าร้อน อันตราย (โดยอาจเป็นเพราะเคยถูกความร้อนจากสีแดง เช่น ไฟ)
สีน้ำเงิน	เย็น
สีดำ	มืด ลึกลับ ความตาย
สีขาว	สะอาด บริสุทธิ์
สีอ่อน	เบา มีความแน่นน้อย มีการขยายออก
สีเข้ม	หนัก มีความแน่นมาก หดตัวเข้า

ทฤษฎีแม่สี

สีที่นำมาผสมใช้ในชีวิตประจำวันนั้นมีอยู่ด้วยกัน 2 ระบบ ได้แก่

1. Additive colour
2. Subtractive colour

1. Additive colour

เป็นทฤษฎีแม่สีแสง โดยนักวิทยาศาสตร์พบว่า ในแสงแดดสีขาวเมื่อผ่านแท่งแก้วสามเหลี่ยมปริซึมแล้ว จะแยกออกเป็นสีรุ้ง สีรุ้งนี้จะมีแม่สีอยู่ 3 สี ได้แก่ แดง เขียว และน้ำเงิน ทฤษฎีสีระบบนี้ จะนำมาใช้ในงานโทรทัศน์สีและอื่น ๆ

2. Subtractive colour

เป็นแม่สีที่เป็นเนื้อวัตถุ (Pigment) สามารถนำมาระบายเพื่อให้สะท้อนการมองเห็น โดยมีแม่สี 3 สี ได้แก่ สีแดง (Magenta) สีเหลือง (Yellow) สีน้ำเงิน (Cyan) สามารถนำมาผสมกันให้เป็นสีต่าง ๆ ได้

หลักการใช้สี

การที่จะนำสีมาใช้พิมพ์ให้เกิดความงดงามเพื่อสร้างความสนใจผู้ดู มีหลักการง่าย ๆ ที่จะนำมาใช้ดังนี้

1. การใช้สีแท้ (Hue) หมายถึงสีที่มีเนื้อสีแท้ซึ่งจะมีความสดใสที่สุด
2. การทำ Value สี หมายถึงการปรับค่าน้ำหนักของเนื้อสี (Hue) ให้เกิดความอ่อนแก่ โดยน้ำหนักของทุกสีจะมีค่าตั้งแต่ขาว และเข้มข้นจนถึงสีดำ ตัวอย่างเช่น กระดาษสีแดง เมื่อถูกแสงส่องน้ำหนักของสีแดงจะจางลงเมื่อได้รับแสงจ้าที่สุดจะเห็นเป็นสีขาว ในทางตรงกันข้ามเมื่อค่อย ๆ ปิดห้องให้มีคดงที่ละน้อย กระดาษสีแดงนี้จะค่อย ๆ คดดำลงจนกลายเป็นสีดำเมื่อมืดที่สุด การทำ Value สีนี้จะช่วยให้สีเกิดน้ำหนักได้หลายระยะ
3. การลดความสดใสของสี (Brake) เป็นการทำให้ Hue นั้นลดความสดใสลง โดยการผสมสีตรงข้ามลงไปเล็กน้อย เช่น

แดง	ตรงข้ามกับ	เขียว
เหลือง	ตรงข้ามกับ	ม่วง
น้ำเงิน	ตรงข้ามกับ	ส้ม

สีที่ถูกลดความสดใสนี้จะมองดูสุขุม งดงาม ลึกซึ้งกว่าสีแท้

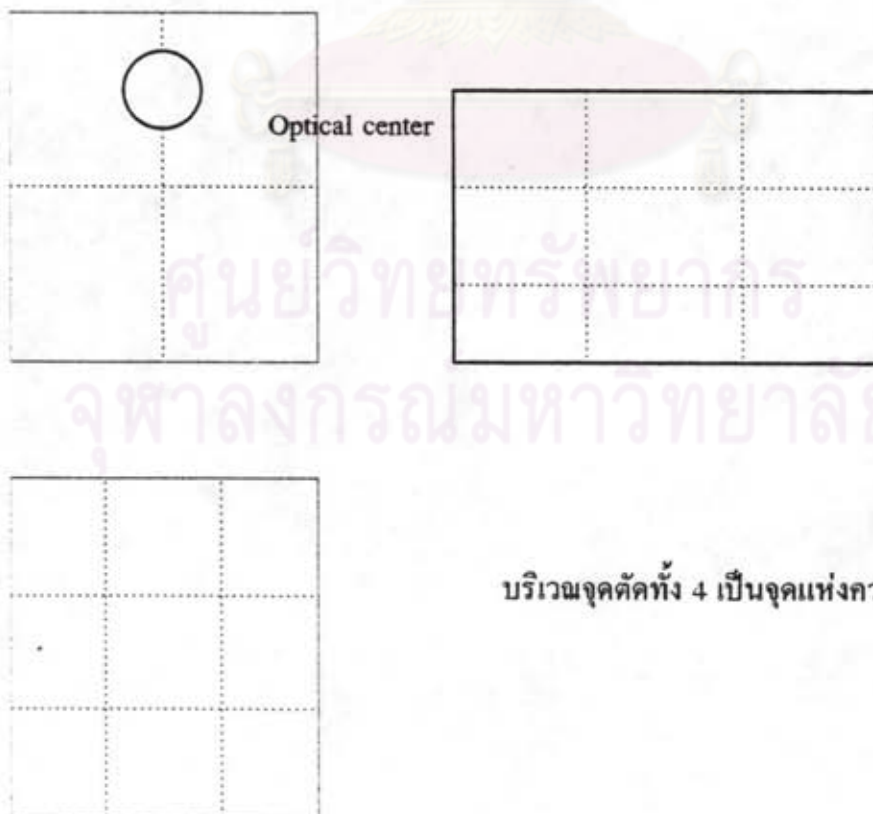
4. การใช้สีกลมกลืน (Harmony) เป็นการสร้างเอกภาพในการใช้สีให้มีการรวมตัวกันไม่แตกแยก โดยการใช้สีวรรณะ (Tone) เดียวกันทั้งภาพ เช่น ใช้สีวรรณะเย็นทั้งภาพ เป็นต้น
5. การใช้สีต่างวรรณะ (Tone contrast) เป็นการสร้างความรู้สึกขัดแย้งเพื่อให้ภาพนั้นดูไม่น่าเบื่อหน่าย เพราะการใช้สีเพียงกลุ่มหรือวรรณะใดวรรณะหนึ่งเช่น สีวรรณะเย็นทั้งหมด แม้จะมีเอกภาพแต่ก็ดูไม่สร้างความสนใจ ผู้ออกแบบจึงควรรนำสีวรรณะร้อนที่อยู่ตรงข้ามมาแทรกไว้ด้วย โดยมีหลักอยู่ว่าวรรณะสีตรงข้ามที่จะนำมาใช้จะต้องใช้ในปริมาณไม่เกิน 20 % ของพื้นที่

1.9 หลักองค์ประกอบศิลป์ (Composition)

การที่ผู้จัดพิมพ์จะวาง Lay out ให้บังเกิดคุณภาพ มีความงดงาม และเร้าความรู้สึกต่อผู้ดูนั้นจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีการจัดวางภาพ หรือหลักองค์ประกอบศิลป์ (Composition) เข้ามาช่วย องค์ประกอบศิลป์ หมายถึง กระบวนการที่จะนำส่วนประกอบมูลฐานในการออกแบบ (Element of design) อันได้แก่ เส้น สี แสง เงา รูปร่าง พื้นผิว ฯลฯ มาจัดวางเข้าด้วยกันอย่างมีระบบ โดยยึดหลักสำคัญในการจัดดังนี้

1. เน้นจุดแห่งความสนใจ (Center of interest) หมายถึงเมื่อผู้อ่านมองไปที่หน้าหนังสือ ควรจะต้องมีจุดหรือบริเวณใดบริเวณหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่น น่าสนใจเป็นพิเศษกว่าบริเวณอื่นเพื่อดึงดูดสายตาของผู้ดู ให้สะดุดอยู่ที่หน้าหนังสือ นั้น ๆ โดยไม่เปิดผ่านไป การกำหนดจุดแห่งความสนใจจะช่วยให้หน้าหนังสือมีเสน่ห์ และถ้าเป็นหน้าปกที่ต้องแข่งขันกับหนังสือเล่มอื่น การเน้นจุดแห่งความสนใจก็ยิ่งจำเป็นมากขึ้น

ตำแหน่งจุดแห่งความสนใจ อาจอยู่ในบริเวณ Optical center หรือบริเวณดังต่อไปนี้

บริเวณจุดตัดทั้ง 4 เป็นจุดแห่งความสนใจ

วิธีเน้นจุดแห่งความสนใจอาจเลือกใช้เทคนิคดังต่อไปนี้ (ศิริพงษ์ พยอนรัมย์ , 2530)

ก. สร้างบริเวณจุดแห่งความสนใจให้มีลักษณะแปลกกว่าบริเวณอื่น เช่น มีรูปร่างพิเศษกว่าบริเวณอื่น

ข. การเน้นสีที่เด่นชัดกว่าบริเวณอื่น ๆ เช่น ภาพส่วนใหญ่ใช้โทนสีเย็น แต่ในบริเวณจุดแห่งความสนใจจะใช้สีร้อน เป็นต้น

ค. การใช้เส้นนำสายตา เช่น ลูกศร ทางเดิน ฯลฯ

2. ความสมดุล (Balance) หมายถึงการวางองค์ประกอบได้แก่รูปร่าง เส้น สี แสงเงา พื้นผิว (Texture) ช่องไฟ (Space) โดยเคลื่อนน้ำหนักกระจายออกไปทั้งสองข้างให้เท่า ๆ กัน ไม่เอียงไปทางข้างใดข้างหนึ่ง หน้าหนังสือที่ขาดสมดุลจะทำให้ผู้ดูเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงและเกิดความรู้สึกไม่สบายใจ การจัดความสมดุลสามารถกระทำได้ 2 แบบ ได้แก่

ก. สมดุลแบบซ้าย-ขวา เท่ากันทุกประการ (Symmetrical balance) เป็นการจัดภาพแบบเคลื่อนน้ำหนักจากแกนกลางออกทั้งสองข้างเท่า ๆ กัน และเหมือนกัน การจัดลักษณะนี้ในสมัยก่อนนิยมใช้กันมาก แต่ในปัจจุบันเห็นว่าด้อยคุณค่าความงามจึงไม่เป็นที่นิยมนัก

ข. การจัดให้สมดุลแบบเท่ากันโดยความรู้สึก (Asymmetrical Balance) เป็นการเคลื่อนน้ำหนักออกทั้งสองข้างให้ดูเหมือนว่าเท่า ๆ กัน แต่ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีภาพหรือข้อความที่เหมือนกันทั้งสองข้าง วิธีนี้นิยมว่าเกิดคุณค่าทางความงามมากกว่าแบบแรก

3. เอกภาพ (Unity) หมายถึงการวางองค์ประกอบต่าง ๆ ให้มีการรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่แตกแยก ซึ่งจะช่วยให้ดึงดูดความสนใจจากผู้ดูได้ดียิ่งขึ้น เทคนิคของการสร้างเอกภาพในงานพิมพ์สามารถกระทำได้ดังนี้

ก. ใช้รูปแบบของตัวอักษรที่มีลักษณะเดียวกัน

ข. ใช้กรอบภาพ (Frame) ที่มีลักษณะเดียวกัน

ค. ใช้สีที่มีความกลมกลืนกัน

ง. วางภาพให้ซ้อนทับเชื่อมโยงกัน

4. ความเรียบง่าย (Simplicity) เป็นการเน้นงานออกแบบที่ดูเรียบง่าย ไม่กรุงรัง ทั้งนี้เพราะผู้ดูในปัจจุบันไม่มีเวลามากพอที่จะมาพิจารณารายละเอียดของรูปภาพหรือตัวอักษรเช่นในสมัยก่อน ดังนั้นการจัดหน้าจึงจำเป็นต้องให้ภาพดูเรียบง่ายจึงจะสามารถดึงดูดความสนใจจากผู้ดูได้อย่างรวดเร็ว

การจัดหน้าโดยยึดหลักการต่อไปนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้หน้าวารสารน่าอ่านขึ้นได้มาก (ชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์ , 2535)

1. ให้ความสนใจและความสำคัญแก่เนื้อหาที่ว่างของกรอบกระดาษ เนื้อที่ว่างรอบนอก (Margin) ของคอลัมน์นี้เปรียบเสมือนหนึ่ง “กรอบ” ของภาพตัวอักษรที่เป็นเนื้อหา โดยทั่ว ๆ ไปแล้วการเว้นที่ว่างด้านล่างของกระดาษจะกว้างมากกว่าว่างด้านข้าง และส่วนบนจะเป็นส่วนที่แคบลงมา ส่วนที่แคบที่สุดก็คือส่วนระหว่างคอลัมน์หรือส่วนที่เย็บสัน การที่ส่วนว่างด้านล่างกว้างกว่าส่วนบน ก็ด้วยเหตุผลของจุดตกของสายตาบนหน้ากระดาษซึ่งมักจะล้ามาทางส่วนบนมากกว่า อาจคิดเป็นอัตราส่วนได้ว่า หนังสือควรจะมีขนาดเนื้อที่ของขอบ 50 เปอร์เซ็นต์ทั้งเนื้อที่กระดาษ ส่วนวารสารนั้นมักเป็น 20-30 เปอร์เซ็นต์ (ครุณี หิรัญรักษ์ , 2517)

2. ส่วนที่ว่าง ซึ่งเป็นกรอบกระดาษ (Mergins) อาจสามารถเหลื่อมล้ำได้โดยการจัดวางภาพของหน้ากระดาษ แต่ในส่วนของตัวอักษรที่เป็นเนื้อหาควรจะอยู่ในระเบียบตามขนาดคอลัมน์ที่กำหนดไว้เท่านั้น

3. ส่วนที่ควรได้รับการพิถีพิถันเป็นพิเศษในการจัดหน้า คือ ส่วนด้านซ้ายมือ ซึ่งเป็นจุดที่ผู้อ่านจะเคยชินกับการเริ่มต้นสายตาที่จุดบน นอกจากผู้จัดหน้าจะเจตนาออกแบบให้ดึงดูดความสนใจไปที่จุดอื่น

4. รูปภาพ ภาพถ่าย การใช้สี และศิลปะการออกแบบตัวอักษร หัวเรื่อง มักเป็นส่วนที่สามารถดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านได้เป็นอย่างดี

5. การออกแบบหัวเรื่อง (Title) ควรให้ความสำคัญกับเนื้อที่ว่าง ๆ ตัวอักษรที่เป็นหัวเรื่องด้วย เพื่อให้เกิดความแตกต่างซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบในการสร้างความสนใจ

6. ไม่ควรจะจัดหน้าวารสารทีละหน้าโดยไม่คำนึงถึงหน้าตรงข้าม เพราะโดยปกติแล้วผู้อ่านวารสารจะกางหน้าวารสารอ่านพร้อมกันในเวลาเดียวกัน ซึ่งเปรียบเทียบทั้งสองหน้าเป็นหน้าเดียวกัน

7. ถ้าต้องการให้หน้าตรงข้ามมีความเป็นเอกภาพสัมพันธ์กัน ก็ควรจัดหน้าให้เห็นที่ว่างระหว่างสัน (Mergins) ให้เล็กลง เพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกเป็น 2 ส่วน แต่ถ้าต้องการให้หน้าตรงข้ามแยกส่วนกันโดยเด็ดขาด ก็จัดให้ที่ว่างระหว่างสันกว้างขึ้น

8. ควรจัดคำบรรยายภาพให้อยู่ติดกับภาพที่ต้องการบรรยายไว้มากที่สุด เพื่อให้ดูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับภาพ

9. โดยปกติแล้ว จุดสนใจของผู้อ่านมักจะเริ่มต้นจากส่วนบนของหน้ากระดาษลงสู่ส่วนล่างของหน้ากระดาษ

10. หลักของการออกแบบและการจัดวางหน้าวารสารที่ดีประกอบด้วย ความสมดุล ความแตกต่าง ความกลมกลืน ความเป็นเอกภาพ และความเคลื่อนไหว สิ่งเหล่านี้ควรได้รับการพิจารณาให้ไปด้วยกันได้ในการจัดหน้าวารสารทุกหน้า

11. หลักของการจัดหน้าโดยทั่วไป การใช้เนื้อที่ว่างหรือเนื้อที่สีขาวให้เป็นประโยชน์ ควรใช้เนื้อที่ดังกล่าวในลักษณะของกรอบนอก เพื่อให้เกิดเป็นกรอบของเนื้อหา (ตัวพิมพ์) แต่ถ้าจัดให้เนื้อที่ว่างเกิดขึ้นภายในหรือระหว่างเนื้อหามากเกินไปจะทำให้ขาดความเป็นเอกภาพได้

การออกแบบ

ในการออกแบบหรือการจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะ มีหลักสำคัญในการพิจารณาที่เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาร่วมกัน 6 ประการ ได้แก่ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช , 2530)

1. สัดส่วน (Proportion) เป็นสิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงในการออกแบบ คือการกำหนดขนาดของภาพโฆษณา เพื่อเป็นแนวทางในการจัดวางองค์ประกอบย่อยอื่น ๆ เช่น ข้อความ ภาพประกอบ พื้นที่ว่าง ให้เหมาะสม การกำหนดขนาดของสิ่งพิมพ์โดยให้ส่วนสูงและความกว้างที่สัมพันธ์กันดี ก็จะทำให้สื่อสิ่งพิมพ์นั้นน่าสนใจ

2. ความสมดุล (Balance) เป็นการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ในสิ่งพิมพ์ให้มีน้ำหนักเท่ากัน ทำให้เกิดความสมดุลแก่ผู้มอง โดยพิจารณาจากขนาด รูปร่าง และความเข้มของสี เป็นต้นว่า องค์ประกอบที่มีขนาดใหญ่จะมีน้ำหนักมากกว่าขนาดเล็ก รูปทรงกลมให้ความรู้สึกมีน้ำหนักมากกว่ารูปทรงสี่เหลี่ยม รูปทรงที่มีลักษณะอิสระ จะดูมีน้ำหนักมากกว่ารูปทรงกลมหรือทรงเหลี่ยม องค์ประกอบที่มีสีเข้มดูมีน้ำหนักมากกว่าสีจาง ดังนั้นเราจึงพบว่าองค์ประกอบที่มีขนาดเล็กแต่สีเข้มจะดูมีน้ำหนักมากกว่าสีจาง ดังนั้นเราจึงพบว่าองค์ประกอบที่มีขนาดเล็กแต่สีเข้มจะดูมีน้ำหนักมากกว่าองค์ประกอบที่มีขนาดใหญ่แต่สีจาง การประสานองค์ประกอบในเรื่องของขนาด รูปร่าง ความเข้มจางของสีที่ต่างกันจึงให้ผลในแง่ความสมดุลที่แตกต่างกันออกไป ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวในการประสานองค์ประกอบเหล่านี้ให้สมดุล ความสมดุลแบ่งได้ 2 แบบคือ

2.1 Symmetrical Balance คือสมดุลแบบซ้าย - ขวาเท่ากัน เป็นลักษณะที่จัดวางรูปร่างและรูปทรงที่ปรากฏให้เห็นแล้วรู้สึกว่ามีควาสมดุลเกิดขึ้น เสมือนว่ามีจุดศูนย์กลางที่ทำให้เกิดความสมดุลอยู่ตรงกลางระหว่างซีกซ้ายกับซีกขวาซึ่งมีขนาดเท่ากันให้ความรู้สึกทางอนุรักษ์ มั่นคง น่าเชื่อถือ

2.2 Asymmetrical Balance คือสมดุลแบบซ้าย - ขวาไม่เท่ากัน เป็นลักษณะการจัดวางรูปร่างและรูปทรงที่ปรากฏให้เห็นแล้วรู้สึกว่าจะมีความสมดุลเกิดขึ้น เหมือนว่ามีจุดศูนย์กลางที่ทำให้เกิดความสมดุลอยู่ตรงกลางระหว่างซีกซ้ายกับซีกขวา ซึ่งมีขนาดไม่เท่ากัน

การตรวจสอบความสมดุลในการจัดวางองค์ประกอบในสิ่งพิมพ์ทำได้ด้วยวิธีง่าย ๆ โดยการหรีตามองภาพต่าง ๆ เพราะจะทำให้มองไม่เห็นรายละเอียดต่าง ๆ ของภาพ แต่จะเห็นเค้าโครงคร่าว ๆ ทำให้มองเห็นความสมดุลได้ง่ายขึ้น

3. ความแตกต่าง (Contrast) เป็นการเน้นให้เกิดความเด่นชัด เพื่อแสดงความสำคัญ และยังทำให้น่าสนใจมากขึ้น การเน้นโดยการสร้างความแตกต่างทำได้หลายวิธีดังนี้

3.1 การเน้นความแตกต่างโดยขนาดของภาพกับข้อความ

3.2 การเน้นด้วยความแตกต่างของรูปร่าง

3.3 การเน้นความแตกต่างโดยใช้ความแก่ - อ่อนของสีภาพประกอบ
ข้อความ พื้นหลัง ช่วยเพิ่มความน่าสนใจ ดูสวยงามเพิ่มความชัดลึก มีอิทธิพลต่อความรู้สึกมาก เน้นความเด่นชัดให้กับสิ่งพิมพ์

3.4 การเน้นความแตกต่างด้วยทิศทาง เป็นการใช้ทิศทางสร้างความสนใจ ชี้นะผู้อ่านให้ติดตามข้อความที่ต้องการสื่อความหมายตามลำดับ

4. จังหวะ (Rhythm) หมายถึง การนำเสนอสัญลักษณ์บางอย่างหรือองค์ประกอบของภาพให้เกิดความสัมพันธ์ของเส้น รูปร่าง น้ำหนัก และสี จังหวะที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันจะช่วยเน้นให้เกิดความเด่น แก้ปัญหาความซ้ำซากของภาพ หรือทำให้การจัดภาพมีชีวิตชีวา น่าสนใจ ในการออกแบบให้เกิดจังหวะทำได้ 2 วิธี คือ

4.1 การจัดองค์ประกอบให้เกิดรูปแบบที่ซ้ำกันและต่อเนื่อง อาจเป็นการซ้ำกันทางด้านรูปร่าง ความเข้มจาง หรือสี ผู้มองจะเห็นความคล้ายกันขององค์ประกอบได้ทันที และทำให้สายตาเคลื่อนไปตามตำแหน่งขององค์ประกอบที่ซ้ำกันของภาพนั้น

4.2 การใช้เส้นเข้าช่วย ให้เกิดความเคลื่อนไหวของสายตาขององค์ประกอบหนึ่งไปยังอีกองค์ประกอบหนึ่ง ตามทิศทางที่ต้องการในการสื่อความหมาย

5. ความมีเอกภาพ (Unity) คือการนำองค์ประกอบที่มีลักษณะต่าง ๆ มาจัดวางให้เกิดภาพรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีเอกภาพ ซึ่งเกิดจากการมีคุณลักษณะที่มีลักษณะของการเคลื่อนไหว จังหวะ ทิศทาง และความกลมกลืน ซึ่งมีค่าทางความรู้สึก ทำได้โดยการจัดแบ่งกลุ่มองค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน การจัดกรอบ การวางภาพให้เหลื่อมกัน เป็นต้น

6. ความผสมกลมกลืนกัน (Harmony) คือ ความพอเหมาะพอดีของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งพิมพ์ เกิดความงาม มีความสัมพันธ์ และมีความเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกัน พบได้จากลักษณะขององค์ประกอบในทางสี รูปร่าง และลักษณะของตัวอักษร เช่น ในหนังสือ 1 หน้า จะมีการใช้ตัวอักษรหลายแบบหลายสกุลใน 1 หน้า ก็จะทำให้เกิดลักษณะแตกต่างกันไปเป็นจุด ๆ ไม่มีความสัมพันธ์และผสมกลมกลืนกัน

1.10 ตัวอักษร

ตัวอักษรไทยมีวิวัฒนาการมาจากอักษรอินเดียตอนใต้ ซึ่งแตกแขนงไปเป็นอักษรขอม อักษรมอญ พ้อขุนรามคำแหงได้คิดแปลงอักษรทั้งสองแบบให้เป็นอักษรไทยแต่เดิม สระพยัญชนะ และวรรณยุกต์อยู่บรรทัดเดียวกัน ต่อมาจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงให้สระอยู่ด้านหน้า ด้านหลัง ด้านบนหรือด้านล่าง และวรรณยุกต์อยู่ด้านบน (ประชิด ทิณบุตร , 2530)

การใช้ตัวอักษรไทยในการพิมพ์เริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2371 และได้มีวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการหล่อตัวพิมพ์เป็นตัวอักษรที่มีรูปแบบคล้ายกับการเขียนตัวบรรจงด้วยปากกา จิ้มหมึกเขียนลงบนกระดาษ จนกระทั่งถึงปัจจุบันใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ในการกำหนดรูปแบบและขนาดของตัวอักษรให้ตามต้องการ หรือที่เรียกว่า คอมพิวเตอร์กราฟิก (Compute graphic)

ตัวพิมพ์เป็นส่วนสำคัญของหนังสือที่จะขาดเสียไม่ได้ เพราะความคิดทั้งหลายที่จะถ่ายทอดไปถึงผู้อ่านต้องอาศัยตัวพิมพ์เป็นเครื่องมือ ในการพิมพ์หนังสือเล่มหนึ่งอาจต้องใช้ตัวพิมพ์หลายขนาด หลายแบบในเล่มเดียวกัน เพื่อจะอ่านเรื่องราวหรือให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ของความคิดนี้ได้แจ่มชัดขึ้น การรู้จักเลือกตัวพิมพ์ได้ดีย่อมจะทำให้ผู้อ่านได้รสจากการอ่านเพิ่มมากขึ้น (กำธร สติรกุล , 2515)

สิ่งที่เราควรพิจารณาในเรื่องของตัวอักษรซึ่งในสิ่งพิมพ์แต่ละชนิดข้อควรพิจารณาในการใช้แตกต่างกันไป นั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. แบบของตัวอักษร
2. ขนาดของตัวอักษร
3. สีของตัวอักษร

1. แบบของตัวอักษร

ตัวอักษรในภาษาไทยมีแบบ (Style) แตกต่างกันอย่างมากมาย โดยทั่ว ๆ ไปมักแบ่งเป็น

2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

- 1) ตัวอักษรแบบตัวพิมพ์
- 2) ตัวอักษรแบบประดิษฐ์ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2530)

นอกจากนี้แล้วยังสามารถจำแนกตามลักษณะการเขียน (ประชิด ทิณบุตร, 2530) ได้ดังนี้

1) แบบหัวกลม เป็นตัวอักษรที่แสดงลักษณะและเอกลักษณ์ของภาษาไทย คือ เป็นตัวอักษรที่มี "หัว" เป็นตัวอักษรที่อ่านง่าย มีระเบียบ ดังนั้นตัวอักษรประเภทนี้จึงนิยมใช้ในการสื่อสารที่เป็นทางการ หรือเป็นตัวเรียงพิมพ์ในเนื้อหาทางเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

2) แบบหัวตัดและไม่มีหัว เป็นแบบที่ได้มาหรือดัดแปลงมาจากการเขียนด้วยปากกาปากตัด หรือปากกาปากแบน ลักษณะของ "หัว" จึงคล้ายกับการตั้งมุมมองสายของปลายปากกาที่จับเขียน

3) แบบคัดลายมือ หรือที่เรียกว่า ตัวอักษรมือ เป็นแบบตัวอักษรที่เกิดจากการคัดลายมือด้วยปากกาแหลม เช่น เหล็กจาร ปากกาหมึกซึม ปากกาขนนก เป็นต้น เป็นแบบที่นิยมเขียนเป็นตัวหนังสือตกแต่งทางราชการ เช่น เขียนบัตรเชิญ ปริญญาบัตร วุฒิบัตรและอื่น ๆ ที่ให้ความรู้สึกว่าเป็นเกียรติและเป็นการยกย่อง

4) แบบหวัด เป็นแบบที่เกิดจากการเขียนอย่างอิสระ ไม่มีแบบแผน เขียนขึ้นมาอย่างง่าย ๆ ไม่มีการเติมลายเส้นภายหลัง

5) แบบประดิษฐ์ เป็นตัวอักษรที่เขียนขึ้นเพื่อการตกแต่งให้กลมกลืนกับข้อความ ความหมาย หรือภาพประกอบต่าง ๆ เพื่อดึงดูดสายตาให้น่าสนใจ ซึ่งส่วนใหญ่มักใช้กับข้อความพาดหัว (คุณภาพตัวอย่างแบบของตัวอักษร จากเกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบภาคผนวก)

2. ขนาดของตัวอักษร

ขนาดของตัวอักษรเป็นสิ่งสำคัญในการอ่าน ซึ่งสามารถทำให้เกิดความยาก-ง่ายในการอ่าน ความชัดเจน และความเมื่อยล้าของตา โดยทั่วไปตัวอักษรจะมี 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่สำหรับข้อความพาดหัว (Heading) ขนาดกลางสำหรับข้อความรองพาดหัว (Subheading) และขนาดเล็กสำหรับข้อความที่เสนอรายละเอียด (Copy) การกำหนดขนาดในส่วนข้อความใด ไม่สามารถกำหนดได้แน่นอน แต่มีหลักการง่าย ๆ คือ ไม่ว่าขนาดใดก็ต้องอ่านได้ชัดเจน และให้ความแตกต่างของตัวอักษรตามสมควร ซึ่งจะต้องพิจารณาจากระยะระหว่างสายตากับตัวอักษร และในกรณีที่เป็นสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือ สิ่งที่ควรคำนึงถึงคือขนาดของตัวอักษรที่เหมาะสมกับวัยของผู้่านอีกด้วย

สำหรับระยะทางระหว่างสายตาถึงตัวอักษรและขนาดของตัวอักษร (Kemp , 1985) ได้แสดงไว้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 แสดงความสัมพันธ์ของขนาดของตัวอักษรกับระยะทางในการมอง

ระยะทางในการมอง (ฟุต)	ความสูงของตัวอักษร (นิ้ว)
8	1/4
16	1/2
32	1
64	2

สำหรับขนาดของตัวอักษรที่เหมาะสมกับวัย (วรพงศ์ วิชาติอุดมพงศ์ , 2535) ได้แสดงไว้ดังนี้

ตารางที่ 9 แสดงขนาดของตัวอักษรที่เหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน

อายุ (ปี)	ขนาดตัวอักษร (พอยท์)
5-7	24-30
7-10	18-13
12 ปีขึ้นไป	16-18
ผู้ใหญ่	14-16
60 ปีขึ้นไป	16-18

นอกจากนี้ขนาดของตัวอักษรยังมีความสัมพันธ์กับอายุและระดับชั้นเรียนอีกด้วย

(Tinker ,1965)

ตารางที่ 10 แสดงความสัมพันธ์ของตัวอักษรกับอายุและระดับชั้นเรียน

ระดับชั้นเรียน	อายุ (ปี)	ขนาดตัวพิมพ์ (พอยท์)
1	6	14-18
2-3	7-8	14-16
4	9	12
5 และสูงกว่า	10 ขึ้นไป	10-12
ผู้ใหญ่	-	8

การเลือกตัวพิมพ์สำหรับ Titles นั้น มักต้องพิถีพิถันเป็นพิเศษและไม่จำเป็นต้องเป็นแบบเดียวกับตัวพิมพ์ภายในเล่มเช่นเดียวกับหัวเรื่องอื่น ๆ ในคอลัมน์ของวารสารก็สามารถจะมีตัวพิมพ์ลักษณะพิเศษที่ออกแบบมาโดยเฉพาะได้ การคัดเลือกตัวพิมพ์ขนาดใหญ่นั้นมุ่งไปที่ความเป็นเอกลักษณ์และความดึงดูดใจผู้อ่าน นอกจากนี้ตัวอักษรของ Titles ยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงเนื้อหาสาระและรูปแบบของคอลัมน์หรือบทความได้ด้วย การเปลี่ยนแปลงของตัวพิมพ์ใหญ่นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ในการทำวารสารและไม่จำเป็นต้องมีแบบแผนเหมือนกันในทุก ๆ ฉบับ (ชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์ , 2535)

3. สีของตัวอักษร

ในการกำหนดสีของตัวอักษรในสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นข้อความให้เด่นชัดจากสีพื้น ดึงดูดความสนใจ และสวยงามมากขึ้น ในการใช้สีเราควรยึดหลัก 3 ประการ (วรพงศ์ วรชาติอุดมพงษ์ , 2535) คือ

1. ควรใช้สีให้เหมาะกับข้อความ เพื่อเลือกสีให้เหมาะสมกับเนื้อหาและอารมณ์ที่ต้องการ ข้อความที่เน้นความเร่าร้อน ดิ้นเด่น อาจใช้สีแดง ส้ม เช่น เดือนให้ระวีการขับขีบนท้องถนน แต่ถ้าเป็นข้อความที่กล่าวถึงความสงบ นิ่ง ความเย็น ควรใช้สีเขียว ฟ้ำ หรือสีน้ำเงิน เช่น ภาพโฆษณาจูงใจให้ประชาชนช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2. สีของตัวอักษรควรตัดกับสีพื้น การตัดกันมากจะทำให้ความเด่นชัดมาก สีใกล้เคียงกันจะทำให้ความชัดเจนลดลงและอ่านยากขึ้น จากงานวิจัยเกี่ยวกับผลของสีตัวอักษรและสีของพื้นหลังที่มีต่อความยากง่ายในการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ตัวอักษรสีน้ำเงินบนพื้น

ขาว ตัวอักษรสีดำบนพื้นเหลือง ตัวอักษรสีเขียวบนพื้นขาว และตัวอักษรสีดำบนพื้นขาว เป็นกลุ่มที่มีความง่ายในการอ่านสูงสุด และไม่แตกต่างกัน

3. ข้อความเดียวกันควรใช้สีเดียวกัน เพราะถ้าหลายสีเกินไปจะทำให้สายตา

การเว้นที่ว่างรอบหน้าพิมพ์ (Margins)

นอกจากลักษณะของตัวอักษรแล้วการเว้นที่ว่างรอบหน้าพิมพ์ (Margins) มีความสำคัญคือเป็นที่พักสายตา เกิดความสวยงามและชวนให้อ่านตัวพิมพ์ การเว้นที่ว่างที่เหมาะสมจะเพิ่มความสะดวกสบายแก่การอ่าน ช่องว่างจะช่วยทำให้กลุ่มคำโดดเด่นขึ้น ซึ่งจะดึงดูดความสนใจและสะดวกแก่การจับคู่ (Polk , 1952) หลักของการเว้นที่ว่างส่วนใหญ่ให้เว้นทางซ้ายมือและขวามือให้มากกว่าขบบน และเว้นขอบล่างให้กว้างกว่าขอบข้าง ทิงเกอร์ (Tinker , 1969) เสนอว่าอัตราเฉลี่ยของหนังสือควรจะเป็นเนื้อหา 52.8 เปอร์เซ็นต์และเป็นที่ว่าง 47.2 เปอร์เซ็นต์

ความกว้างคอลัมน์ (Column Width (ชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์ , 2535)

การจัดหน้านั้นจะต้องให้ความสำคัญกับขอบความกว้างของคอลัมน์ (Column Width) และที่ว่างที่ใช้คั่นระหว่างคอลัมน์ ส่วนใหญ่วารสารขนาด 8.5 X 11 นิ้ว มักใช้รูปแบบของ 2-3 คอลัมน์ใน 1 หน้ากระดาษ สำหรับพื้นที่ว่างที่ใช้แยกหรือแบ่งคอลัมน์พิมพ์ (Column Break) ของเนื้อเรื่อนั้นจะต้องมีขนาดพอสมควรเพื่อให้เกิดความแยกแยะที่เห็นได้ชัด แต่ก็จะมีขนาดใหญ่เกินไปไม่ได้จนทำให้บทความแยกออกเป็นตอน ๆ ไป บรรณาธิการฝ่ายศิลป์จะต้องกะประมาณให้พอสวยงาม ที่สำคัญคือ ต้องไม่มีขนาดกว้างกว่าขอบกระดาษ

การประมาณความกว้างและขนาดของ Column Break และ Margin ควรจะมีความสัมพันธ์กัน โดยทั่วไปแล้ววารสารขนาด 8.5 X 11 นิ้ว จะมีแบบแผนในการจัดดังนี้

Margin	ขอบล่าง	5	โพกา
	ขอบนอก	4	โพกา
	ขบบบน	4	โพกา
	ขอบใน	3	โพกา

Column Divider

สำหรับหน้าที่มี 3 คอลัมน์	1	โพกา
สำหรับหน้าที่มี 2 คอลัมน์	2	โพกา

2. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา

2.1 หลักการและจุดมุ่งหมาย (อรพร ขามโสภา , 2533)

สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทุก ๆ ด้านทั้งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ความเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทั้งหมดให้รู้สาเหตุและผลที่เกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความตระหนักที่จะรับผิดชอบเกิดค่านิยมและเจตคติที่ดีในการที่จะปฏิบัติงานต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อดำรงรักษาสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีที่สุด

เป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา ซึ่งสรุปไว้จากผลการประชุมสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างประเทศที่ทบิลิซิ ได้เสนอแนะไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้มีความตระหนักชัด ในเรื่องราวและความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และระบบนิเวศทั้งในเมืองและชนบท
2. ให้ทุกคนมีโอกาสที่จะได้รับความรู้ ค่านิยม เจตคติ และทักษะที่จำเป็นเพื่อป้องกันและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม
3. สร้างแบบแผนพฤติกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งของบุคคล กลุ่มบุคคล และสังคม

จากการประชุมที่เบลเกรด (Connect I No. 1 1976 : 2) ได้กำหนดหลักการอันเป็นแนวทางสำหรับสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อในการดำเนินงานสิ่งแวดล้อมศึกษาได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะได้พิจารณาสิ่งแวดล้อมทั้งมวล ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งในแง่ที่เกี่ยวกับนิเวศวิทยา การเมือง เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคม กฎหมาย วัฒนธรรมและสุนทรียภาพ
2. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเป็นกระบวนการตลอดชีพ โดยจัดขึ้นทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน
3. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรมีลักษณะเป็นสหสัมพันธ์วิทยาการ (Interdisciplinary Approach)
4. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเน้นการเข้ามีส่วนร่วมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

5. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะพิจารณาเรื่องราวของสิ่งแวดล้อม ในวงกว้างถึงในระดับโลก พร้อมกับคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละภูมิภาคด้วย
6. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเน้นสถานการณ์สิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบันและอนาคต
7. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะได้มองการพัฒนาความเจริญก้าวหน้าทั้งมวลด้วย
8. สิ่งแวดล้อมศึกษาควรส่งเสริมให้เห็นถึงคุณค่าและความจำเป็น ในการที่จะร่วมมือกันป้องกันและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลกด้วย

สำหรับการประชุมที่ทบิลชี (Connect II No. 2 : 4-5) ได้วางหลักการอันเป็นแนวทาง สำหรับสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ละเอียดและชัดเจนขึ้น มากกว่าการประชุมที่เบลเกรด ทั้งนี้โดยสรุปได้ว่าสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นควรจะ

1. พิจารณาถึงสิ่งแวดล้อมทั้งมวล ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นในแง่ของเทคโนโลยีและสังคม
2. เป็นกระบวนการตลอดชีพ กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมศึกษาควรจะเริ่มตั้งแต่เด็กในวัยก่อนเข้าเรียนไปเรื่อย ๆ และจัดทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน
3. ใช้วิธีการผสมผสานความรู้ประเภทต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Interdisciplinary) ด้วยการนำเนื้อหาแต่ละวิชามารวมกันเพื่อให้สามารถมองเห็นภาพรวมของสิ่งแวดล้อม
4. ให้มองสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวางตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ประเทศ ภูมิภาค จนถึงระหว่างประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจในสภาพสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ของโลกได้อย่างลึกซึ้ง
5. แนวโน้มของสถานการณ์สิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยคำนึงถึงสภาพของสิ่งแวดล้อมในอดีตด้วย
6. ส่งเสริมค่านิยมที่จำเป็นในการกันป้องกันและหาข้อยุติปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ
7. แสดงให้เห็นว่าในการวางแผนการพัฒนาเพื่อความก้าวหน้าใด ๆ นั้นควรจะได้มีการพิจารณาเรื่องของสิ่งแวดล้อมด้วย
8. ให้ผู้เรียนมีบทบาทในการวางแผนประสบการณ์การเรียน พร้อมกับให้โอกาสในการตัดสินใจและยอมรับผลที่เกิดขึ้นด้วย
9. สร้างความสัมพันธ์ด้านความรู้สึกที่ติดต่อสิ่งแวดล้อม ความรู้ และทักษะในการแก้ปัญหาตลอดจนการรู้จักเลือกสรรค่านิยมในบุคคลทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กควรเน้นความรู้สึกที่มีต่อสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเด็กเอง
10. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าเรื่องราวและสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาสิ่งแวดล้อม

11. เน้นความซับซ้อนของปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาความคิดในเชิงวิจารณ์ (Critical Thinking) และทักษะในการแก้ปัญหาด้วย

12. สอนเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วยการเน้นเน้นกิจกรรมภาคปฏิบัติและการได้รับประสบการณ์ในการเรียน

ผลจากการประชุมของคณะกรรมการพิจารณาข่างหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา ของศูนย์พัฒนาหลักสูตร เมื่อ พ.ศ. 2520 ได้กำหนดหลักการของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ปลุกฝัง และส่งเสริมเจตคติและค่านิยมที่ถูกต้อง สามารถตัดสินใจในพฤติกรรมของตนเองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม นำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม

2. เป็นการศึกษาเพื่อให้นักเรียนตระหนักถึงหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเองและสังคมในอันที่จะป้องกันและแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

จุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา

กฎบัตรเบลเกรด (The Belgrade Charter, Connect I No. 1 1976: 2) ซึ่งเป็นโครงร่างของสิ่งแวดล้อมศึกษาของโลก ได้วางจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมไว้โดยมุ่งให้บุคคลและสังคมได้รับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ความตระหนัก (Awareness) คือ ให้มีความตระหนักและความรู้สึกที่ไวต่อเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งหมด รวมถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องด้วย

2. ความรู้ (Knowledge) คือ ให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขั้นพื้นฐานทั้งหมด ปัญหาที่เกิดขึ้น หน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

3. เจตคติ (Attitude) ให้มีค่านิยมและความรู้สึกสนับสนุนเรื่องของสิ่งแวดล้อม และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมด้วย

4. ทักษะ (Skill) ให้มีทักษะในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

5. ความสามารถในการประเมินผล (Evaluation Abilities) ให้รู้จักประเมินมาตรการต่าง ๆ รวมทั้งโครงการการศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้วยการพิจารณาด้านองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพและการศึกษา

6. การเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) ให้มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการหาวิธีการที่เหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน

เมื่อมีการประชุมที่ทบิลีซี (UNESCO , 1978) ได้เสนอแนะจุดมุ่งหมายของการจัดตั้งแวดล้อมศึกษาไว้ 5 ประการ คือ

1. ความตระหนัก (Awareness) เพื่อให้บุคคลและสังคมมีความตระหนักและความรู้สึกที่ไวต่อสิ่งแวดล้อมทั้งหมด รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย
2. ความรู้ (Knowledge) เพื่อช่วยให้บุคคลและสังคมมีประสบการณ์หลาย ๆ ด้าน มีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย
3. เจตคติ (Attitude) เพื่อช่วยให้บุคคลและสังคมได้มีค่านิยมและความรู้สึกเป็นห่วงต่อเรื่องของสิ่งมีชีวิตและพร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการป้องกันและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง
4. ทักษะ (Skill) คือ ให้บุคคลและสังคมมีทักษะในการแยกแยะปัญหาสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสามารถที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วย
5. การเข้ามามีส่วนร่วม (Participation) ให้คนมีความรู้สึกช่วยในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

จุดมุ่งหมายทั่วไปของสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศไทย

จุดมุ่งหมายทั่วไปของสิ่งแวดล้อมศึกษาของประเทศไทยซึ่งเป็นผลจากการประชุมปฏิบัติการพิจารณากร่าง และจัดแบ่งเนื้อหาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาให้เหมาะสมกับระดับชั้น ณ ศูนย์พัฒนาหลักสูตร

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งแวดล้อม ปัญหาและสาเหตุตลอดจนแนวทางที่จะช่วยป้องกันและแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและส่วนรวม
2. เพื่อให้มีความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อปลูกฝังอุปนิสัยให้ตระหนักและสนใจต่อสิ่งแวดล้อม และปัญหาที่เกี่ยวข้องในอดีต ปัจจุบันและอนาคต
4. เพื่อให้มีเจตคติ ค่านิยม และความรับผิดชอบร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. เพื่อให้รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมและประหยัด
6. เพื่อให้สามารถตัดสินใจด้วยตัวเอง ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผลภายในขอบเขตและความสามารถของตน

7. เพื่อให้สามารถนำความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มาช่วยในการปรับปรุงและสร้างสรรค์ความเป็นอยู่ของตนเองและสังคมให้ดีขึ้น

จากหลักการและจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ในฐานะที่ครูเป็นผู้ใกล้ชิดที่จะสร้างเจตคติที่ดีทางสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นแก่เด็กนักเรียนได้ ครูจึงจำเป็นต้องรู้และเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับประถมศึกษา

2.2 สิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา

สิ่งแวดล้อมศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้สอดแทรกเนื้อหาไว้ในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ แต่เนื้อหาส่วนมากบูรณาการอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตทุกระดับชั้น แม้ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งมีการปรับปรุงเนื้อหาของหลักสูตรประถมศึกษาใหม่ก็ได้จัดให้สิ่งแวดล้อมศึกษาบูรณาการอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเช่นเดิม

จุดประสงค์ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในหลักสูตรประถมศึกษา 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533)

เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในด้านอนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติโดยมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงได้เรียนรู้ถึงสภาพปัญหา กระบวนการแก้ปัญหา และสามารถนำประสบการณ์เหล่านี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จึงต้องปลูกฝังให้มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนได้ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทางร่างกายและจิตใจทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม
2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยใฝ่หาความรู้อยู่เสมอเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี
3. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
4. มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
5. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นธรรมชาติ เทคโนโลยี และสังคม

6. มีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
7. เข้าใจหลักของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยตระหนักในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น
8. มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และความเป็นเอกราชของชาติ

สิ่งแวดล้อมศึกษาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6

หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต

หน่วยที่ 2 พืช

สังเกต วางแผนการทดลอง เกี่ยวกับการสร้างอาหารของพืช ปัจจัยสำคัญในการสังเคราะห์แสง อภิปรายและสรุป รายงานผลการทดลอง

สังเกต รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ จำแนก จัดหมวดหมู่เกี่ยวกับการแพร่พันธุ์ของพืชโดยธรรมชาติ ทั้งพืชมีดอกและไม่มีดอก สังเกต ทดลองเกี่ยวกับการแพร่พันธุ์โดยตา กิ่ง ราก ลำต้น และการผสมเกสร บันทึกผลการสังเกต อภิปราย สรุปผลการทดลอง และรายงานผล บอกความรู้สึกของตนเองที่มีต่อผลงาน ศึกษา คิดตามความก้าวหน้าในการเกษตรเกี่ยวกับการขยายพันธุ์พืช ทดลองทำ อภิปราย รายงานผลการปฏิบัติงาน

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการสร้างอาหาร การแพร่พันธุ์ของพืช ความเจริญก้าวหน้าในด้านเกษตรเกี่ยวกับพืช มีทักษะในการสังเกต ทดลอง เห็นคุณค่าของการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ทางด้านวิทยาศาสตร์ ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ สนใจศึกษาหาความรู้ ทดลอง ประเมินผล และปรับปรุงอยู่เสมอ

หน่วยย่อยที่ 3 สัตว์

สังเกต รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ จำแนก จัดหมวดหมู่เกี่ยวกับความแตกต่างของสัตว์ต่าง ๆ ในเรื่อง รูปร่างลักษณะภายนอก ความแข็งแรง ลักษณะการเคลื่อนไหว โครงสร้างภายใน โครงสร้างกระดูก อธิบาย จัดหมวดหมู่ เป็นประเภทสัตว์มีกระดูกสันหลัง และไม่มีกระดูกสันหลัง เปรียบเทียบกับมนุษย์

สังเกต รวบรวมข้อมูล อภิปรายเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ของสัตว์ในธรรมชาติ เปรียบเทียบ จัดประเภทเป็นการสืบพันธุ์แบบอาศัยเพศและไม่อาศัยเพศ ออกลูกเป็นตัว ออกลูกเป็นไข่ จัดทำรายงาน

สังเกต ศึกษา รวบรวมข้อมูล ติดตามความก้าวหน้าเกี่ยวกับการแพร่พันธุ์ คัดเลือก ขยายพันธุ์สัตว์ อภิปราย สรุปหลักการ คัดเลือก ผสมพันธุ์ที่ดีและไม่ดี พ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ ถูก สรุป เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดประเภทของสัตว์ ตามโครงสร้างและวิวัฒนาการ มีทักษะในการสังเกต วิเคราะห์ เปรียบเทียบ สรุป เห็นคุณค่าของการค้นคว้าทดลอง ชื่นชมคุณค่าของวิทยาศาสตร์ที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ นำหลักและวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในชีวิตประจำวัน

หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา

หน่วยย่อยที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางสังคม

ศึกษา สังเกต รวบรวมข้อมูล สภาพความเป็นอยู่ทั่วไปในชุมชนที่อาศัยอยู่ในเรื่องอาชีพ รายได้ เศรษฐกิจ สังคม ปัญหาต่าง ๆ อภิปราย วิเคราะห์หาเหตุผล จัดหมวดหมู่ เป็นสังคมที่ดีมีความสุข และสังคมที่ยังขาดแคลน ขาดความผาสุก เหตุปัจจัยที่จะนำมาซึ่งความผาสุกความเจริญของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ สรุปเป็นหลักการปฏิบัติที่ดีนำความเจริญมาสู่สังคม ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ศึกษา ติดตาม โครงการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนที่อาศัยอยู่และความคิดเห็นและความรู้สึกของตนเองที่มีต่อหมู่บ้าน และการพัฒนาชุมชนของตนเอง ปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนตามบทบาทของตนเอง เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนตามโอกาสอันควร

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น มีทักษะในการศึกษาวิเคราะห์ เหตุปัจจัยที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนของตน สรุปเป็นหลักการพัฒนาท้องถิ่น มีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและป้องกันการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ตัวเมือง รักและมีแนวคิดในการพัฒนาชุมชนของตน ปฏิบัติตนเป็น พลเมืองดีของชุมชน ร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในโอกาสอันควร

หน่วยย่อยที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

สังเกต รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดิน หิน กรวด ทราย แร่ธาตุ ป่าไม้ น้ำ คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว ชีวบริเวณ ระบบนิเวศน์ ที่มีต่อมนุษย์ พืช สัตว์ อภิปราย วิเคราะห์การใช้และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมดังกล่าว เหตุปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อม การเปลี่ยนแปลง จำแนก จัดหมวดหมู่ เป็นหลักการกระทำที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ทั้งในด้าน

ส่วนบุคคลและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เกิดผลเสียตามมาโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือวางแผนไม่รอบคอบ

สังเกต รวบรวมข้อมูลสภาพสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ชุมชนของคน วิเคราะห์ อภิปราย ปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าว สรุป วางแผนการจัดและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ร่วมกันจัดและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ประเมินผล และปรับปรุงจากแนวคิดใหม่ ๆ อภิปราย แสดงความรู้สึกรู้สีกต่อการจัดสิ่งแวดล้อมที่ดี การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ชื่นชมผลการกระทำ เอาใจใส่ดูแลปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ พืช สัตว์ จำแนกเหตุปัจจัย การใช้ การจัดและพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง และไม่ถูกต้อง สรุปเป็นหลักการใช้ทรัพยากรและพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เห็นคุณค่าของการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง รักและชื่นชมในธรรมชาติ ห่วงเห่น จัดและพัฒนาสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวอยู่เสมอ และร่วมมือในการสงวนรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

หน่วยย่อยที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม

สังเกต รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ อภิปราย เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรมของไทย เน้นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ปูนูนียสถาน ปูนูนียวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น ความสัมพันธ์ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าววิเคราะห์ จำแนกการกระทำที่ส่งเสริมและทำลาย สรุปเป็นข้อควรปฏิบัติในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันมีค่าของไทย อภิปราย แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกเกี่ยวกับความงาม ความภูมิใจ เจตคติ ต่อศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับตน ครอบครัว และสังคมใกล้ตัว คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว ปฏิบัติตนในทางส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย มีทักษะในการวิเคราะห์ คุณค่า และแยกการกระทำออกเป็นการกระทำที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องต่อสิ่งอันมีค่าต่าง ๆ รักศิลปะ ชื่นชมขนบธรรมเนียมประเพณีการดำรงชีวิตแบบไทย ปฏิบัติตนถูกต้องเหมาะสม ปกป้องสิ่งอันมีค่าอันเป็นมรดกล้ำค่าของสังคมไทย

หน่วยที่ 6 พลังงานและสารเคมี

หน่วยย่อยที่ 5 สารเคมี

สังเกต รวบรวมข้อมูล ทดลอง วิเคราะห์ อภิปรายและสรุปผลการทดลองเกี่ยวกับสารเคมี ที่พบเห็น และใช้ในชีวิตประจำวัน วิเคราะห์ จำแนก การใช้สารเคมี ยากฆ่าแมลง ยากำจัดศัตรูพืชที่

ถูกวิธีและไม่ถูกวิธี ผลกระทบที่มีต่อสุขภาพ สภาวะแวดล้อม บอกความรู้สึกเจตคติของตนเองที่มีต่อการนำผลิตภัณฑ์เคมีมาใช้

สังเกต วางแผนการผลิตสารเคมีง่าย ๆ ที่ใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตประจำวัน ลงมือทำ บันทึกผล สรุป รายงานผลการปฏิบัติงาน

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสารเคมีที่ใช้ในชีวิตประจำวัน มีทักษะในการสังเกต ทดลอง วิเคราะห์ อภิปราย สรุปผลการทดลอง รายงานผล จำแนกการใช้สารเคมีที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง ประเมินค่าผลิตผลของวิทยาศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง มีวิจารณ์ญาณ

หน่วยที่ 9 ประชากรศึกษา

ศึกษา สังเกต รวบรวมและบันทึกข้อมูล จัดจำแนก เปรียบเทียบ จำนวน และการเปลี่ยนแปลงประชากรในครอบครัว ห้องเรียน โรงเรียน หมู่บ้านที่คนอาศัยอยู่ วิเคราะห์ อภิปราย จำแนกสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง และสรุปผลรายงาน

สังเกต รวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับปัญหาประชากรในชุมชนหรือหมู่บ้านของตน ครอบครัว โรงเรียน ในด้านการศึกษา สุขภาพ เศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิเคราะห์ อภิปรายมูลเหตุของปัญหา เน้นเรื่องคุณภาพชีวิต และผลกระทบที่มีต่อส่วนรวม แสดงทัศนคติหรือเจตคติของตนเองที่มีต่อคำว่า “คุณภาพชีวิต” ของบุคคลต่าง ๆ ความพอดีในการดำรงชีวิต สรุปเป็นหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ จัดกระทำข้อมูล ประชากร สาเหตุของปัญหาประชากรและผลกระทบที่มีต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ มีเจตคติที่ถูกต้อง เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตนในการสร้างเสริม ป้องกันและแก้ไข ปัญหาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 11 แสดงโครงสร้างเนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
ซึ่งจัดทำโดยศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ ตามหลักสูตรประถมศึกษา
พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533)
ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6

ป.5	ป.6
<p>หน่วยที่ 1 สิ่งมีชีวิต</p> <p>หน่วยย่อยที่ 1 ตัวเรา</p> <p>1. ความรู้เกี่ยวกับการซื้ออาหารและผลิตภัณฑ์เพื่อการบริโภค</p> <ul style="list-style-type: none"> - การซื้ออาหารกระป๋อง - อาหารที่ใส่ผงชูรส - อาหารแห้งที่ใช้ชาม้าแมลง - อาหารใส่สี - น้ำส้ม - อาหารที่ไม่มีเครื่องหมายประกันคุณภาพ <p>หน่วยย่อยที่ 2 พืช</p> <p>การสร้างอาหารของพืช</p> <ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการสร้างอาหาร (การสังเคราะห์ด้วยแสง) - ปัจจัยสำคัญในการสังเคราะห์แสง - สารที่ทำให้พืชมีสีเขียว (คลอโรฟิลล์) 	<p>หน่วยย่อยที่ 2 พืช</p> <p>การแพร่พันธุ์ของพืช</p> <ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะและส่วนประกอบของดอกไม้อย่างละเอียด - การถ่ายละอองเรณู - การปฏิสนธิ - การติดตา - การต่อกิ่ง - การปักชำ

ป.5	ป.6
<p>หน่วยย่อยที่ 3 สัตว์</p> <p>สัตว์มีกระดูกสันหลังและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง</p> <ul style="list-style-type: none"> - รูปร่าง ลักษณะ - ความแข็งแรง - การเคลื่อนไหว <p>หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา</p> <p>หน่วยย่อยที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางสังคม</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดำรงชีวิตและสภาพแวดล้อมของคนในตัวเมืองและในชนบท <p>หน่วยย่อยที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (ดิน ป่าไม้ น้ำ) 2. คุณค่าของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีต่อมนุษย์พืช และสัตว์ 3. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม <p>หน่วยที่ 4 ชาติไทย</p> <p>หน่วยย่อยที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของไทย (เน้นวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่น) 2. การอนุรักษ์วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทย 	<p>หน่วยย่อยที่ 3 สัตว์</p> <p>การสืบพันธุ์ของสัตว์</p> <ul style="list-style-type: none"> - แบบอาศัยเพศ - แบบไม่อาศัยเพศ <p>หน่วยที่ 3 สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา</p> <p>หน่วยย่อยที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางสังคม</p> <ul style="list-style-type: none"> - การอพยพย้ายถิ่นโดยเฉพาะการอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ <p>หน่วยย่อยที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (หิน กรวด ทราย แร่ธาตุ) 2. คุณค่าของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีต่อมนุษย์พืช สัตว์ และเศรษฐกิจของประเทศ 3. ปัญหาและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม 4. การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม <p>หน่วยที่ 4 ชาติไทย</p> <p>หน่วยย่อยที่ 4 ศิลปวัฒนธรรม</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของไทย (เน้นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ) 2. ความสำคัญของปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ

ป.5	ป.6
<p>หน่วยที่ 8 พลังงานและสารเคมี</p> <p>หน่วยย่อยที่ 4 แรงแรงดัน ความกดดัน</p> <p>ความรู้เกี่ยวกับแรง แรงแดัน ความกดดัน (แรงแดันไอน้ำ แรงแดันอากาศ ความกดอากาศ ความชื้นของอากาศ การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์)</p> <p>หน่วยย่อยที่ 5 สารเคมี</p> <p>สารป้องกันการเน่าเสีย (สารกันบูด)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความจำเป็นในการใช้สารป้องกันการเน่าเสีย - โทษของสารป้องกันการเน่าเสีย - การเลือกบริโภคอาหารเพื่อให้ปลอดภัยจากสารป้องกันการเน่าเสีย <p>หน่วยที่ 9 ประชากรศึกษา</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ความสำคัญและสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงประชากร 2. ผลกระทบของปัญหาประชากรที่มีต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ 3. แนวทางการแก้ปัญหาประชากร คุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัว 	<p>3. การอนุรักษ์ปฐพีวัตถุ ปฐพีสถาน โบราณสถาน โบราณวัตถุ</p> <p>หน่วยที่ 8 พลังงานและสารเคมี</p> <p>หน่วยย่อยที่ 5 สารเคมี</p> <p>สารเคมีที่ใช้ในอาหาร</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประโยชน์และโทษที่มีต่อร่างกาย - การเลือกซื้ออาหารเพื่อหลีกเลี่ยงสารปลอมปนในอาหาร - การใช้สารธรรมชาติทดแทนการใช้สารเคมี <p>หน่วยที่ 9 ประชากรศึกษา</p> <p>ความรู้เกี่ยวกับประชากรในเรื่องจำนวนประชากรในครอบครัว ห้องเรียน โรงเรียน ชุมชน และการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรกลุ่มต่าง ๆ ในเวลาต่างกัน</p>

3. แนวคิดเกี่ยวกับนิตยสาร

3.1 ความหมายของนิตยสารและวารสาร

นิตยสาร (magazine) เป็นหนังสือที่ออกตามวาระ มีจำนวนหน้าหนังสือคงที่ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความรู้ ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน (กำธร สติรกุล , 2515) เป็นแหล่งรวมบทความหรือเรื่องต่าง ๆ โดยผู้เขียนหลายคน(E.W. Hildick , 1966) มีกำหนดออกแน่นอนตามปกติจะเป็นปกอ่อนอาจมีภาพประกอบบ้าง เนื้อหาประกอบด้วยเรื่องราวและบทความ ต่าง ๆ โดยผู้เขียนหลายคน และมักจะมีเนื้อที่สำหรับโฆษณาด้วย (พจนานุกรมเว็บสเตอร์) เช่น นิตยสารสัปดาห์ นิตยสารรายเดือน (ราชบัณฑิตยสถาน , 2530)

จากคำจำกัดความต่าง ๆ นี้ ประมวลสรุปได้ว่า นิตยสาร (Magazine) หมายถึง สิ่งพิมพ์ซึ่งตามปกติมีปกอ่อน เนื้อหาประกอบด้วยบทความหรือเรื่องราวต่าง ๆ โดยมีผู้เขียนหลายคน มีกำหนดออกที่แน่นอน อาจเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ หรือรายเดือน มีภาพประกอบและมีโฆษณา เนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งให้ความรู้และความบันเทิงแก่ผู้อ่าน

ความหมายของวารสาร

วารสารหรือนัยหนึ่งที่เรียกกันมาแต่เดิมว่าหนังสือรายคาบนั้น อาจแบ่งออกเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือน หรือรายสองเดือนก็ได้ ความประสงค์โดยทั่วไปของการจัดทำวารสารหรือนิตยสารก็คือเพื่อสนองความต้องการของผู้อ่านที่มีได้สนใจในด้านข่าวเพียงอย่างเดียวแต่ยังต้องการรู้เรื่องของโลก วิทยาศาสตร์ ความรู้ทั่วไป และเรื่องเรื่งรมย์ (วิญจวน อินทรกำแหง , 2515) ซึ่งสอดคล้องกับจาร์วธรรม สันธโสภณ (2521) ที่กล่าวว่า มีกำหนดการพิมพ์ที่แน่นอนหรือค่อนข้างแน่นอน วารสารชื่อหนึ่งจะมีลักษณะรูปเล่มภายนอกเหมือนกันทุกฉบับช่วยให้ผู้อ่านสังเกตหรือจำวารสารนั้นได้ มีเลขกำกับฉบับ ระบุให้ทราบวันเดือนปีที่ออกและทราบลำดับของแต่ละฉบับในชุด ประกอบด้วยบทความหลายบทความในแต่ละฉบับ

จากความหมายของวารสารที่มีผู้อธิบายไว้ พอจะสรุปได้ว่า วารสาร หมายถึงสิ่งพิมพ์ที่พิมพ์เผยแพร่ โดยมีชื่อเรียกแน่นอน มีกำหนดการพิมพ์ต่อเนื่องกัน เนื้อหาประกอบด้วยบทความมุ่งให้ความรู้และความบันเทิง

3.2 ความแตกต่างระหว่างนิตยสารและวารสาร

เมื่อพิจารณาความหมายของนิตยสารและวารสาร จะพบว่าทั้งสองคำมีความหมายไม่แตกต่างกันแต่อย่างใด กล่าวคือ ต่างก็เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีกำหนดออกที่แน่นอนหรือค่อนข้างแน่นอน มีเนื้อหาทั้งด้านความรู้และความบันเทิง ภายในเล่มประกอบด้วยบทความที่มีผู้เขียนหลายคน

แม้ว่าวารสารและนิตยสารจะมีความหมายคล้ายคลึงกัน ดังที่ได้ประมวลสรุปมาแต่ในประเทศไทยยังคงใช้คำทั้งสองคำนี้ในลักษณะที่แตกต่างกันอยู่บ้าง รวีวรรณ ประกอบผล (2530) อธิบายถึงความแตกต่างของวารสารและนิตยสารไว้ว่า โดยทั่วไปคำว่า นิตยสาร (Magazine) และคำว่า วารสาร เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ หากแต่คำว่า “วารสาร” นั้น เป็นคำซึ่งใช้ในความหมายรวมของคำที่หมายถึงวารสารทุกคำ ไม่ว่าจะเป็นนิตยสาร (Magazine) หนังสือประกาศ (Bulletin) ราชกิจจานุเบกษา (Gazette) วารสารวิจารณ์ (Review) หรือหนังสือชุด (Serial) คำว่า “วารสาร” ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายค่อนข้างจะกว้างกว่า ส่วนคำว่า “นิตยสาร” นั้น โดยความเข้าใจของคนทั่วไป มักจะหมายถึงนิตยสารที่ออกจำหน่ายให้ประชาชนทั่วไปอ่าน มุ่งไปในทางให้ความบันเทิงเรีงรมย์แต่ถ้าจะพิจารณาถึงความเปลี่ยนแปลงของสื่อมวลชนประเภทนี้ ก็จะเห็นได้ว่า มิได้มุ่งเฉพาะการให้ความบันเทิงแต่เพียงอย่างเดียว ในปัจจุบันนิตยสารเป็นอันมากที่ออกมาเพื่อจะให้สาระลึกซึ้งในทางวิชาการด้านใดด้านหนึ่งแก่กลุ่มผู้อ่านเฉพาะของตน ซึ่งก็ไม่ได้ต่างไปจากวารสารวิชาการ (Journal) ต่างกันเพียงแต่ชื่อเรียกว่าเป็นนิตยสารหรือวารสารเท่านั้น และพรทิพย์ วิจิตร (2523) ได้สรุปความแตกต่างของนิตยสารและวารสารในทำนองเดียวกับ รวีวรรณ ประกอบผล ว่า “ในประเทศไทยนิยมที่จะใช้คำว่า “วารสาร” เมื่อจะกล่าวถึงสิ่งพิมพ์ที่มุ่งให้ความบันเทิงมากกว่าความรู้”

จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า โดยทั่วไปแล้วคำว่านิตยสารและวารสารนั้นไม่แตกต่างกันสามารถใช้แทนกันได้ แต่โดยความนิยมในประเทศไทยนั้น มักจะใช้คำว่า “วารสาร” กับสิ่งพิมพ์ที่เน้นความรู้ทางวิชาการ ส่วนคำว่า “นิตยสาร” จะนิยมใช้เรียกสิ่งพิมพ์ที่มุ่งความบันเทิงมากกว่าความรู้

3.3 วัตถุประสงค์ของนิตยสาร

1. เพื่อการธุรกิจ การพิมพ์นิตยสารเป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง คล้ายคลึงกับธุรกิจอย่างอื่น จึงมีผู้จัดทำนิตยสารขึ้นมาเพื่อหาเงิน หรือหากำไรเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นนิตยสารประเภทนี้จึงประกอบด้วยเนื้อหาที่จะเป็นการเอาใจตลาด เพื่อประโยชน์จากการจำหน่ายและต้องการกำไรเป็นสิ่งตอบแทน
2. เพื่อการบริการ การให้บริการ เป็นวัตถุประสงค์สำคัญของนิตยสารประเภทที่พิมพ์ออกมาเพื่อการศึกษาและสาธารณชนประโยชน์ นิตยสารประเภทนี้ จะไม่คำนึงถึงด้านธุรกิจมากนัก แต่จะเน้นการให้บริการถึงแม้จะขาดทุนบ้าง อย่างไรก็ตามในบรรดานิตยสารที่ออกมาเพื่อธุรกิจ ก็อาจมีเนื้อหาส่วนหนึ่งเพื่อให้บริการด้วยก็ได้
3. เพื่อการส่งเสริมความคิด นิตยสารอาจออกมาเพื่อส่งเสริมทัศนคติและความคิดบางอย่างก็ได้ วัตถุประสงค์ข้อนี้มักจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการให้บริการทั้งนี้ถือเอาบริการเป็นเครื่องล่อใจ โน้มน้าวให้ผู้อ่านรู้สึกนิยมความคิดในแบบที่ค้ำชูการนิตยสารซึ่งมีวัตถุประสงค์ทำนองนี้ จะได้แก่นิตยสารประชาสัมพันธ์ ธุรกิจโฆษณาชวนเชื่อและนิตยสารขนาดเล็ก เป็นต้น (ชวรัตน์ เชิดชัย , 2520)

3.4 ประเภทของนิตยสาร

นิตยสารในปัจจุบัน มีความหลากหลายทั้งรูปแบบ เนื้อหา ตลอดจนวัตถุประสงค์ ดังนั้นนิตยสารจึงมีหลายประเภท ซึ่งมีผู้แบ่งนิตยสารไว้หลายลักษณะดังต่อไปนี้

แบ่งตามกลุ่มผู้อ่าน (Bill Katz , 1971)

1. นิตยสารทั่วไป (The general magazine) เป็นนิตยสารสำหรับบุคคลทั่วไป ทั้งผู้ชาย ผู้หญิง และเด็ก
 2. นิตยสารกึ่งพิเศษ (The less general special magazine) เป็นนิตยสารสำหรับบุคคลในวงจำกัดกว่าชนิดแรก
 3. นิตยสารพิเศษ (The highly specialized magazine) เป็นนิตยสารสำหรับบุคคลที่มีความรู้ ความเข้าใจ และสนใจในสาขาวิชานั้น ๆ โดยเฉพาะ
- นิตยสารทั่วไปจะคงอยู่ได้เพราะได้รับการสนับสนุนจากการโฆษณาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนนิตยสารกึ่งพิเศษจะมีรายได้ทั้งจากการโฆษณาและการบอกรับเป็นสมาชิก และนิตยสารพิเศษจะมี

รายได้ขึ้นอยู่กับทั้งการบอกรับเป็นสมาชิกตลอดจนเงินอุดหนุนจากองค์กรหรือร้านค้าต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีนิตยสารอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเราอาจจัดว่าเป็นประเภทที่ 4 นั่นคือ “นิตยสารประชาสัมพันธ์” (The Public Relations Magazine) นิตยสารประเภทนี้บริษัทร้านค้าต่าง ๆ จะจัดทำขึ้นเพื่อแจกจ่ายโดยไม่คิดมูลค่า

แบ่งนิตยสารตามลักษณะของผู้อ่าน (E.W. Hildick , 1971)

1. นิตยสารเพื่อผู้อ่านทั่วไป (General Magazine) หมายถึง นิตยสารซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสนองความสนใจของบุคคลทั่ว ๆ ไป เนื้อหาประกอบด้วยเรื่องราวหลายประเภท ซึ่งจัดให้สอดคล้องกับเป้าหมาย แบ่งย่อย ๆ ได้ 4 ประเภทคือ

1.1 นิตยสารข่าว (News Magazines) เสนอเรื่องซึ่งเป็นเบื้องหลังของข่าวทั่ว ๆ ไปมีลักษณะคล้ายบทความเบื้องหลังข่าวในหนังสือพิมพ์ เนื้อหาส่วนใหญ่ค่อนข้างหนักแต่มีภาพประกอบมาก

1.2 นิตยสารสำหรับครอบครัว (Family Magazines) เสนอเรื่องหลายประเภทซึ่งสนองความสนใจของคนในครอบครัวเช่น การครัว ดัดเย็บเสื้อผ้า เสริมความงาม กีฬา งานอดิเรก การ์ตูน ปริศนาคำทาย คาราภาพยนตร์ และนักร้องยอดนิยม การประกวดชิงรางวัล เป็นต้น

1.3 นิตยสารสำหรับผู้หญิง (Woman's Magazine) เสนอบทความซึ่งสนองความสนใจของผู้หญิง เช่น วิธีปรุงอาหาร เสริมความงาม แฟชั่น การเย็บปักถักร้อย

1.4 นิตยสารสำหรับเด็ก (Children's Magazine) เป็นนิตยสารซึ่งเสนอเรื่องหลายรสสำหรับทั้งเด็กชายและหญิง เช่น เรื่องขำขัน ผจญภัย เรื่องของโรงเรียน กีฬา สืบสวนสอบสวน และเรื่องสัตว์

2. นิตยสารเพื่อผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม (Specialist Magazine) หมายถึงนิตยสารที่พิมพ์ออกมาเพื่อผู้อ่านเป็นส่วนน้อย หรือเพื่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความสนใจ เสนอเรื่องในสาขาใดสาขาหนึ่งอย่างละเอียด สามารถแบ่งเป็น 6 ประเภท ดังนี้

2.1 นิตยสารการเมือง (Political Magazines) เสนอเรื่องทางการเมืองด้านใดด้านหนึ่ง เช่น อนุรักษ์นิยม สังคมนิยม เสรีนิยม หรือคอมมิวนิสต์ ปัญหาทางการเมือง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้ยังมีการวิจารณ์หนังสือและข่าวทางด้านศิลปะบันเทิงด้วย

2.2 นิตยสารแฟน (Fan Magazines) เป็นนิตยสารที่เสนอเรื่องซึ่งเป็นที่นิยมชมชอบและคลั่งไคล้ของผู้อ่านกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ส่วนมากเป็นเรื่องกีฬาหรือเรื่องในวงการบันเทิง ได้แก่ นิตยสารสำหรับแฟนฟุตบอล มวย มวยปล้ำ แข่งรถ ภาพยนตร์ ดนตรี เป็นต้น

2.3 นิตยสารเกี่ยวกับงานอดิเรก (Hobbies and Pastime Magazines) เสนอเรื่องเกี่ยวกับงานซึ่งเหมาะที่จะทำในยามว่างหรือทำเป็นงานอดิเรก ผู้อ่านนิตยสารประเภทนี้ ได้แก่ ผู้ที่ต้องการหางานที่ตนชอบเพื่อทำในยามว่าง แต่ยังไม่มีความรู้ในเรื่องการทำงานนั้นอย่างเพียงพอ หรือต้องการจะหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับงานอดิเรกที่ทำอยู่ เช่น การทำสวนครัว การทำเครื่องใช้ภายในบ้าน การสะสมเหรียญกษาปณ์ การถ่ายรูป เป็นต้น เพราะฉะนั้นเนื้อหาจะเน้นวิธีทำ วิธีซ่อมแซมและแหล่งซื้อขายเป็นส่วนใหญ่

2.4 นิตยสารวิชาการและการค้า (Trade and Professional) เป็นนิตยสารที่พิมพ์ออกมาเพื่อบริการแก่องค์กรธุรกิจ อุตสาหกรรม และสมาคมวิชาชีพ มุ่งเสนอการค้นพบใหม่ ๆ เทคนิค วิธีปฏิบัติ และพัฒนาการซึ่งเกี่ยวข้องกับงานในสาขาอาชีพนั้น ๆ

2.5 นิตยสารของบริษัทการค้า (House Magazines) เป็นนิตยสารที่พิมพ์ขึ้นเพื่อแจกแก่พนักงานและลูกค้าของบริษัท มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์บริษัท เสนอเรื่องราว กิจกรรมและสินค้า ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้อ่านทั่วไป

2.6 นิตยสารเกี่ยวกับวรรณกรรม (Literature Magazines) เสนอบทความเกี่ยวกับหนังสือ นักเขียน งานเขียนทั่วไป เรื่องสั้น บทกวี และคำวิจารณ์

แบ่งตามประเภทของวารสารหรือนิตยสาร (รัฐจวน อินทรกำแหง , 2521)

1. ประเภททั่วไป หมายถึง นิตยสารที่ตั้งใจให้ความรู้เบา ๆ ความบันเทิง และสรุปข่าวความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ เช่น สตรีสาร

2. ประเภทเสนอข่าวเชิงวิจารณ์ สำหรับนิตยสารประเภทนี้ไม่ว่าจะเป็นข่าวหรือบทความเรื่องราวทั้งสารคดีและบันเทิงคดีที่ลงพิมพ์ ผู้จัดทำจะสอดแทรกทัศนคติ ความคิดเห็น ในแง่ของการวิจารณ์ให้แก่ผู้อ่านซึ่งผู้อ่านจะได้รับทั้งความรู้ ความบันเทิง และปัญญาผสมไปด้วย เช่น นิตยสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

3. ประเภทวิชาการ เนื่องจากความต้องการศึกษาค้นคว้าในสาขาวิชาต่าง ๆ มีมากขึ้นและวิทยาการใหม่ ๆ มีความก้าวหน้ารวดเร็วขึ้น จึงมีการจัดทำวารสารต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อสนองความต้องการของผู้อ่านในด้านนี้ กล่าวได้ว่า วารสารวิชาการเหล่านี้มีประโยชน์มากในการส่งเสริมให้ผู้อ่านมีความรู้ทันต่อความก้าวหน้าของวิชาการนั้น ๆ เพราะส่วนมากวารสารประเภทนี้จัดทำโดยนักวิชาการในสาขานั้น ๆ อย่างแท้จริง เช่น วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ รัฐศาสตร์นิเทศ

จากเอกสารที่ได้ประมวลมา สรุปได้ว่านิตยสารสามารถจัดแบ่งประเภทได้ดังนี้ คือ

1. แบ่งตามลักษณะผู้อ่าน จำแนกได้เป็น

1.1 นิตยสารเพื่อผู้อ่านทั่วไป ได้แก่ นิตยสารผู้หญิง นิตยสารผู้ชาย นิตยสารเด็ก นิตยสารสำหรับครอบครัว

1.2 นิตยสารเพื่อผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม ได้แก่ นิตยสารการเมือง นิตยสารเกี่ยวกับงานอดิเรก นิตยสารธุรกิจ นิตยสารวรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรม

2. แบ่งตามแหล่งผลิตนิตยสาร จำแนกได้เป็น

2.1 นิตยสารที่ผลิตโดยเอกชนหรือบริษัทธุรกิจการพิมพ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า

2.2 นิตยสารที่ผลิตโดยหน่วยงานราชการ สมาคมวิชาชีพ และสถาบันต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอเนื้อหา ข่าวสาร วิชาการสำหรับบุคลากรในหน่วยงานและเพื่อการประชาสัมพันธ์

3.5 บทบาทและความสำคัญของนิตยสาร

นิตยสารมีบทบาทต่อสังคมหลายประการทั้งในด้านการให้ข่าวสาร การให้ความรู้ ความบันเทิง และการบริการธุรกิจ กล่าวได้ว่านอกจากนิตยสารจะให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านแล้วยังทำหน้าที่เป็นแหล่งสารสนเทศสำหรับการดำเนินชีวิต ถ่ายทอดความรู้และให้การเรียนรู้ทางสังคมแก่ผู้อ่าน เนื้อหาอันเป็นความรู้เป็นสิ่งที่ผู้อ่านนิตยสารซึ่งเป็นคนสมัยใหม่ต้องการ นิตยสารบางฉบับที่ออกจำหน่ายแก่คนทั่วไปในปัจจุบันได้ทำหน้าที่เสมือน “ครู” สอนความรู้และเทคนิคใหม่ ๆ ในแง่ของการให้การเรียนรู้ทางสังคมนั้น นิตยสารเป็นสื่อที่ถ่ายทอดกิจกรรมทางสังคม ในลักษณะที่สื่อมวลชนอื่นๆ ได้กระทำเช่นกัน บทบาทของนิตยสารคือ บทบาทที่เสริมกับสื่อมวลชนอื่น ๆ ในสังคมปัจจุบัน และบทบาทสำคัญของนิตยสารอีกอย่างหนึ่งก็คือ เป็นแหล่งสร้างนักเขียนใหม่ ซึ่งมีจำนวนนิตยสารผลิตเพิ่มขึ้นมากเท่าไร โอกาสของการสร้างนักเขียนใหม่ก็ยังมีมากขึ้นเท่านั้น (รวีวรรณ ประกอบผล , 2530)

นิตยสารมีบทบาทสำคัญต่าง ๆ ดังกล่าว ก็เพราะนิตยสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่เข้าถึงผู้อ่านหาอ่านได้ง่าย ไม่ว่าจะซื้ออ่านเองหรืออ่านตามห้องสมุดก็สะดวก ห้องสมุดทุกแห่งจำเป็นต้องมีนิตยสารเพราะเป็นบริการที่สามารถดึงดูดผู้อ่านให้มาใช้บริการของห้องสมุดได้ดีทีเดียว รัญจวน อินทรกำแหง (2515) กล่าวถึงความสำคัญของนิตยสารที่มีต่อห้องสมุดว่า “นิตยสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งที่ห้องสมุดจะขาดเสียไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งพิมพ์ที่เพิ่มเติมชีวิตชีวาให้

แก่ห้องสมุด เชิญชวนให้คนเข้าห้องสมุดมากขึ้นด้วยพอใจที่จะอ่านเรื่องราวใหม่ ๆ ต่างรส ต่าง พรรณนะ ทำให้สามารถก้าวทันกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก” เช่นเดียวกับ วิสิทธิ์ จินตวงศ์ (2520) ที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของนิตยสารว่า เป็นสิ่งพิมพ์ประเภท หนึ่งที่มีความสำคัญต่อห้องสมุดทุกประเภทและความสำคัญอย่างยิ่งต่อห้องสมุดโรงเรียน และ ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ในฐานะเป็นสิ่งพิมพ์เสนอความก้าวหน้าและพัฒนาการของ วิชาการสาขาต่าง ๆ ล่าสุด ทันทเหตุการณ์อยู่เสมอ และเป็นตัวเรียกร้องความสนใจจากผู้ใช้ห้อง สมุด ทำให้ผู้ใช้ห้องสมุดรู้สึกว่ห้องสมุดมีอะไรใหม่ ๆ อยู่เสมอ และชวรัตน์ เชิดชัย (2520) มี ความเห็นสอดคล้องว่า ธรรมชาติของนิตยสารเหมาะสมกับการที่จะเสนอแนะหรือพิมพ์ความคิด ใหม่ ๆ ให้ผู้อ่านเป็นเวทีสำหรับผู้อ่านจะใช้ถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ได้ ในช่วงเวลาอันยาวนานมาก กว่าระยะเวลาสั้น ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง อิทธิพลของนิตยสารจะเกิดขึ้นจากการสะสมเป็นเวลาที่ยาว นานมากกว่าจะเป็นเพียงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์ นิตยสารจะเป็นสื่อที่ สามารถให้การอธิบายข่าวและเรื่องราวได้ดีกว่า ทั้งนี้เนื่องจากนิตยสารมีช่วงเวลาที่ออกแต่ละฉบับ นานกว่าหนังสือพิมพ์นั่นเอง

สรุปได้ว่านิตยสารมีบทบาทและความสำคัญดังต่อไปนี้

1. เป็นแหล่งให้ข่าวสารและการบริการธุรกิจ
2. เป็นสิ่งให้ความบันเทิงรื่นรมย์
3. ให้การเรียนรู้ทางสังคมแก่ผู้อ่าน
4. เป็นแหล่งสร้างนักเขียนใหม่
5. เป็นสิ่งดึงดูดความสนใจให้คนใช้บริการห้องสมุด
6. เป็นเวทีแห่งการแสดงทัศนะของผู้อ่าน
7. ถ่ายทอดความรู้และวิชาการสาขาต่าง ๆ ที่ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ

การเลือกและประเมินค่านิตยสาร

จากบทบาทและความสำคัญของนิตยสารดังกล่าว ย่อมชี้ให้เห็นว่านิตยสารมีอิทธิพลต่อผู้ อ่านมาก ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคสิ่งพิมพ์และข่าวสาร ได้มีผู้ผลิตนิตยสารมากขึ้น นิตยสารจึงมีความ หลากหลายทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา ซึ่งมีทั้งส่วนดีและส่วนบกพร่อง ฉะนั้นการเลือกนิตยสาร อ่านจึงมีความสำคัญมาก เพื่อจะได้อ่านนิตยสารที่มีคุณค่า คู่มีค่ากับเวลาที่เสียไป ยิ่งผู้อ่านที่ยังอยู่ ในวัยรุ่น ยิ่งสมควรที่จะเลือกอ่านนิตยสารที่มีประโยชน์ ผู้ปกครอง บรรณารักษ์และครู ควรให้คำ

แนะนำในการเลือกอ่าน เพื่อเขาจะจะได้รับประโยชน์และความเบิกบานใจจากการอ่านอย่างถูกต้อง

แนวทางในการเลือกนิตยสารสำหรับเยาวชน (รัญจวน อินทรกำแหง , 2515)

1. ลักษณะรูปเล่ม ขนาดใหญ่พอที่จะพิมพ์ภาพประกอบได้ชัดเจน ภาพชัดเจน ตรงกับเนื้อเรื่อง ตัวหนังสือขนาดพอเหมาะ เข้าเล่มทนทาน
2. การจัดรูปเล่ม กะทัดรัด สะดุดตา เข้ากับรสนิยมของเด็ก
3. การจัดคอลัมน์ ควรให้ทั้งความรู้ ความบันเทิง ตลอดจนส่งเสริมวิจรรณญาณให้รู้จักคิด และเรียกใช้ต่อไป
4. คุณค่า ควรมีสาระชวนคิด ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง
5. วิธีการเขียน เรียงลำดับชัดเจน เสนอความคิดต่อเนื่องไม่สับสน
6. ภาษา ไม่ใช่ศัพท์เฉพาะหรือเทคนิคมากเกินไป ใช้สำนวนชวนอ่าน เข้าใจง่าย

หลักในการประเมินคุณค่าวารสารหรือนิตยสาร ควรพิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้ (ชาติศักดิ์ วชิรปรีชาพงศ์ , 2527)

1. วัตถุประสงค์ หรือนโยบายในการจัดทำ ว่าเพื่อการศึกษา เพื่อความรู้ และ ความบันเทิง เพื่อความรู้เฉพาะวิชา หรือเพื่อการค้า
2. บรรณาธิการ ควรพิจารณาในด้านความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถ ถ้าเป็นวารสารทางวิชาการ บรรณาธิการควรมีคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นโดยตรง
3. นักเขียนประจำคอลัมน์ พิจารณาในแง่คุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และการเขียน อันจะเป็นการยืนยันให้ผู้อ่านมีความศรัทธาในคุณค่าแห่งคอลัมน์นักเขียนนั้น ๆ
4. การจัดแบ่งคอลัมน์ต่าง ๆ
 - 4.1 วารสารทั่วไป การแบ่งภาคบันเทิงคดีและสารคดีได้สัดส่วนกันหรือไม่
 - 4.2 วารสารวิชาการ ได้จัดแบ่งคอลัมน์เหมาะสมตรงกับวัตถุประสงค์ของวิชาการนั้น และผู้เขียนมีคุณวุฒิตรงกับเรื่องที่เขียนหรือไม่
5. กำหนดออก เป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือน รายสองเดือน หรือรายปี เพราะกำหนดออกมีส่วนสัมพันธ์กับเรื่องราวที่เขียน ถ้าเป็นรายเดือนหรือสามเดือนคอลัมน์ต่าง ๆ ควรจบในฉบับให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ยกเว้นแต่ที่จำเป็นจริง ๆ เพราะการเว้นระยะออกนาน ๆ ทำให้ความสนใจใคร่รู้ใคร่ติดตามของผู้อ่านขาดระยะ และขาดรสที่จะได้รับจากคอลัมน์นั้น ๆ

6. ปีที่เริ่มออก วารสารชื่อใด ได้ออกมาเป็นเวลานานและปัจจุบันผู้อ่านยังมีความนิยมศรัทธาอยู่ ก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงคุณภาพของวารสารชื่อนั้นได้ทางหนึ่ง
7. ราคา พิจารณาว่าคุ้มค่าหรือไม่ เมื่อพิจารณาจากสาระหรือเมื่อเปรียบเทียบกับวารสารชื่ออื่น
8. จำนวนจำหน่าย อาจเป็นเครื่องชี้ถึงความนิยมที่ผู้อ่านมีต่อวารสารชื่อนั้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า วารสารที่มีจำนวนจำหน่ายสูงจะเป็นวารสารที่ดีเสมอไป ควรพิจารณาถึงส่วนประกอบอื่น ๆ ด้วย
9. การจัดรูปเล่ม
 - 9.1 ขนาดกะทัดรัดพอเหมาะมือ
 - 9.2 การจัดแบ่งเนื้อที่ชวนให้อ่าน ไม่ขัดตา
 - 9.3 การต่อหน้าไม่สับสน กลับไปกลับมา
 - 9.4 การโฆษณา ไม่มากเกินไป จนรกตา
 - 9.5 ภาพประกอบ มีตามควรที่เข้ากับเนื้อหา
 - 9.6 ภาพปก มีศิลปะชวนมอง และชื่นชม
10. ให้ความรู้และความบันเทิงแก่ผู้อ่านได้ตรงตามวัตถุประสงค์

หลักในการเลือกนิตยสารที่นักวิชาการกล่าวไว้ ส่วนใหญ่จะเป็นแนวทางสำหรับบรรณารักษ์ใช้ในการพิจารณาจัดหาทรัพยากรห้องสมุด ซึ่งจะต้องพิจารณาองค์ประกอบของนิตยสารในทุกด้านนับตั้งแต่รูปแบบ เนื้อหา วัตถุประสงค์ คุณค่า ราคา ฯลฯ ในการแนะนำนิตยสารแก่เยาวชน เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านและการค้นคว้า แสวงหาความรู้ ก็อาจใช้หลักการดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการพิจารณาสรรหาได้เช่นกัน

3.6 นิตยสารสำหรับเด็ก

ได้มีการแบ่งนิตยสารสำหรับเด็กไว้หลายลักษณะ เช่น แบ่งตามประเภท ลักษณะของผู้อ่าน เนื้อเรื่อง ธุรกิจการพิมพ์ สรุปได้ว่านิตยสารสำหรับเด็ก (Children's Magazine) เป็นนิตยสารซึ่งเสนอเรื่องหลายรสสำหรับทั้งเด็กชายและหญิง เช่น เรื่องขำขัน ผจญภัย เรื่องของโรงเรียน กีฬา สืบสวนสอบสวน และเรื่องสัตว์ เป็นต้น

8.7 ประโยชน์ของนิยายสำหรับเด็ก

Bernice E. Cullinan อ้างถึงใน โสมนัส สุจริตกุล (2537) ระบุประโยชน์ของนิยายสำหรับเด็กไว้คือ การมีนิยายสำหรับเด็กในบ้านหรือในโรงเรียน ทำให้มีสิ่งสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กเลือกอ่าน ซึ่งสามารถสร้างนิสัยรักการอ่านได้ การที่นิยายมีระยะเวลาว่างจำหน่ายสั้น ช่วย让孩子们มีสื่อสำหรับอ่านเล่มใหม่ได้บ่อย ๆ และสามารถพัฒนาความสามารถทางการอ่านได้ นิยายสำหรับเด็กใช้ภาษาอย่างมีคุณภาพ เป็นตัวอย่างให้เด็กรู้จักการใช้ภาษาที่ถูกต้อง ให้ข้อมูลทันเหตุการณ์ จากการวางจำหน่ายระยะสั้น ข้อมูลจึงทันเหตุการณ์กว่าหนังสือเล่ม ราคาต่ำกว่า หนังสือเล่ม ช่วยให้ซื้อสื่อสำหรับอ่านได้บ่อย ส่งเสริมการเรียนการสอนในหลักสูตร เสริมสร้างความสนใจใช้ห้องสมุด เด็กอาจเข้าไปพลิกดูนิยายเล่มใหม่ ๆ ซึ่งใช้เวลาในการอ่านน้อยกว่าการอ่านหนังสือ ช่วยในการอ่านออกเขียนได้ เพราะเป็นที่รวมงานเขียนคุณภาพดี ทั้งด้านบันเทิง และข้อมูลข่าวสาร จึงช่วยให้รักการอ่านและรู้จักการใช้ภาษาอย่างถูกต้อง

ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนการเกิดของหนังสือและนิยายสำหรับเด็กในปัจจุบัน มีดังนี้ (วรพจน์ ใสศากิรัตน์ , 2530)

1. การให้ความสำคัญกับเด็ก และการเลี้ยงดูเด็กแบบสมัยใหม่ อันเป็นผลจากการเกิดขึ้นของครอบครัวรุ่นใหม่ จากคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษามากขึ้น เห็นความสำคัญของการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้เด็กมากขึ้น
2. การขยายตัวของธุรกิจหนังสือ นิยายสาร สำนักพิมพ์ ที่เพิ่มปริมาณและคุณภาพอย่างมากในช่วงหลังปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา แนวการจัดทำนิยายสารและหนังสือสำหรับเด็กเป็นแนวธุรกิจแนวหนึ่งที่น่าสนใจมาก
3. การจัดกิจกรรมประกาศรางวัล หนังสือและนิยายสำหรับเด็กที่ดีเด่น จากงานนิทรรศการต่าง ๆ มีผลกระตุ้นให้หนังสือและนิยายสำหรับเด็กกลับมาสู่ความสนใจของสาธารณชนและเป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้จัดทำพัฒนาเนื้อหา รูปแบบหนังสือ และนิยายของตนมากยิ่งขึ้น
4. การรับอิทธิพลวัฒนธรรมจากตะวันตกและญี่ปุ่น ทำให้เด็กและวัยรุ่นนิยมอ่านแมกกาซีน การ์ตูนจากญี่ปุ่น สนใจเรื่องแฟนตาซี และความบันเทิงต่าง ๆ มากขึ้น

การพัฒนาทางด้านสติปัญญาอารมณ์และจิตใจของเด็กนั้น ทำได้โดยให้เด็กอ่านหนังสือที่เหมาะสมกับเขาทางด้านวัย ความสามารถ และประสบการณ์ ที่สำคัญหนังสือสำหรับเด็กจะต้อง

เป็นหนังสือที่สนุก เพื่อที่จะทำให้เด็กรักการอ่านมากขึ้น ซึ่งจะได้ผลดีมากกว่าและเร็วกว่าการสอนแบบตรงไปตรงมา หนังสือเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เด็กเรียนรู้สิ่งแวดลอมต่าง ๆ ได้ดีสามารถที่จะเข้าใจตนเอง และปรับคนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขได้ แต่สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปในทางตรงกันข้ามทันทีหากเด็กได้อ่านหนังสือที่มีสาระไม่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และเมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้น ก็จะเป็นอันตรายหรือตัวถ่วงต่อการพัฒนาประเทศชาติได้ เมื่อเห็นถึงความสำคัญของหนังสือสำหรับเด็กว่ามีอิทธิพลต่อเด็กเพียงใดการผลิตหนังสือเด็กที่มีคุณภาพเป็นสิ่งที่ควรทำ

หนังสือสำหรับเด็กเป็นวรรณกรรมใหม่สาขาหนึ่งซึ่งเริ่มมีขึ้นเมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้ว โดยเฉพาะหนังสือเด็กในประเทศไทยได้หายไปนานในวงการหนังสือไทย เนื่องจากไม่ได้มีการศึกษาในเรื่องผลิตหนังสือเด็กอย่างจริงจัง (มลิวัลย์ รองสวัสดิ์, 2523) ในปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา จึงได้มีผู้ผลิตหนังสือสำหรับเด็กออกสู่ตลาดมากขึ้น ทั้งที่เป็นเรื่องสั้น นิทาน และหนังสือภาพ โดยที่เดิมแล้วนั้นหนังสือสำหรับเด็กอยู่ในรูปตำราเรียนใช้ในโรงเรียนเท่านั้น เด็กจึงไม่ค่อยสนใจเท่าที่ควร ในทางตรงกันข้ามยังเป็นตัวทำลายนิสัยรักการอ่าน รักการค้นคว้าในตัวเด็กไปอย่างน่าเสียดาย (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและกลุ่มสื่อสารมวลชนเพื่อเด็ก, 2523) แต่หากเด็กได้อ่านหนังสือที่เหมาะสมกับวัยของเขาและเขารู้สึกสนุกสนานไปกับการอ่านนั้นด้วย ก็จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเด็กอย่างมาก นั่นก็คือ นอกจากจะพัฒนาสติปัญญาอารมณ์และจิตใจแล้ว จะทำให้เด็กนำตนเองไปพัฒนาประเทศชาติในอนาคตได้อย่างดีอีกด้วย

ประโยชน์ที่เด็กจะได้จากการอ่านหนังสือที่เหมาะสมกับวัย

ช่วยพัฒนาความเจริญทางสมองของเด็ก เสริมสร้างความสนใจในการพัฒนาด้านอารมณ์ของเด็ก ให้มีอารมณ์ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและได้เรียนรู้อารมณ์ต่าง ๆ เช่น เสียใจ โกรธ สนุกสนาน ฯ ช่วย让孩子เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับวัย เสริมประสบการณ์ให้กว้างขวางและลึกซึ้ง วางพื้นฐานให้เด็กเพื่อศึกษาต่อในขั้นสูง อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ค่านิยมทางสังคมและสิ่งดีงามต่าง ๆ เช่น ให้ความรักเมตตาแก่ผู้อื่น และชักจูงให้เด็กเกิดความสนใจในการอ่าน เพราะนิสัยรักการอ่านค้นคว้าให้เด็ก สามารถค้นพบว่าตนเองต้องการอะไร สนใจอะไร จากการอ่านหนังสือ มีผลทำให้เด็กมีบุคลิกภาพที่ดี อารมณ์ที่มั่นคง มีจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ รู้จักใช้เหตุผลปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งรอบตัวเป็นการนำสู่การเรียนรู้ทางวิชาการต่าง ๆ หนังสือจะช่วยฝึกทักษะต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เช่น ทักษะการอ่าน การออกเสียง การสรุปเรื่องราว เป็นต้น หนังสือสำหรับเด็กยังช่วยผ่อนคลาย เป็นการพักผ่อนที่ดีของเด็กอีกด้วย

3.8 ลักษณะของหนังสือที่ดีสำหรับเด็ก

จากปรัชญาการศึกษาในศตวรรษที่ 18 ของรุสโซ (Jean Jacques Rousseau 1712-1773) ที่ว่าเทพนิยายและเรื่องเพื่อฝันไม่เหมาะสำหรับเด็กเพราะจะทำให้เด็กหลงมงายอยู่กับสิ่งไร้สาระ มีอิทธิพลทำให้หนังสือสำหรับเด็กเป็นเรื่องสั่งสอนศีลธรรมจรรยา และชี้แนะให้เด็กทำดีเสียเป็นส่วนมากทำให้ไม่น่าอ่าน ไม่น่าสนใจสำหรับเด็ก

ในกลางศตวรรษที่ 20 แนวคิดของครู นักประพันธ์และผู้ปกครองเด็กก็เริ่มเปลี่ยนไป เด็กควรจะได้รับ การส่งเสริมให้เกิดจินตนาการและมีเรื่องราวต่าง ๆ ให้เลือกอ่านได้อย่างกว้างขวาง หนังสือเด็กยุคนี้จึงเป็นเรื่องที่สนุกสนานน่าอ่าน บุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มอย่างสำคัญในการจัดพิมพ์หนังสือสำหรับเด็กคือ จอห์น นิวเบอร์รี่ (John Newberry ค.ศ. 1713-1767) ได้จัดพิมพ์หนังสือสำหรับเด็ก โดยได้รวบรวมหนังสือเด็ก นิทาน นิยาย ที่มีผู้เขียนหรือรวบรวมไว้มาพิมพ์ขึ้นเป็นอันมาก ต่อมาเมื่อ ฟรีดริค จี เมลเซอร์ (Fredrick Games. Melcher) ผู้พิมพ์ชาวอเมริกันได้เสนอให้สมาคมห้องสมุดของอเมริกันจัดการให้รางวัลแก่ผู้เขียนหนังสือดีสำหรับเด็กโดยใช้ชื่อ “นิวเบอร์รี่” (Newberry) เป็นชื่อรางวัลเพื่อเป็นเกียรติแก่ จอห์น นิวเบอร์รี่ ซึ่งสมาคมห้องสมุดอเมริกาได้ดำเนินการให้รางวัลมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1922 หลังจากนั้นก็มีหนังสือดี ๆ สำหรับเด็กออกมาอีกมากในหลาย ๆ ประเทศ (รัฐจวน อินทรกำแหง , 2520)

สำหรับหนังสือของเด็กไทยจากประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของหนังสือสำหรับเด็กไทยเท่าที่มีหลักฐานปรากฏตัวผู้แต่ง เริ่มเมื่อ 150 ปีมาแล้วนักเขียนที่เราถือว่าเป็นนักเขียนหนังสือเด็กคนแรกของเมืองไทย คือ สุนทรภู่ ระหว่าง พ.ศ. 2364-2370 สุนทรภู่เขียนสวัสดิรักษาถวาย เจ้าฟ้าอาภรณ์ เขียนเพลงยาวถวายโอวาทและสุภาษิตสอนหญิง ในปี พ.ศ. 2419 มีสุภาษิตสอนเด็กแต่ไม่ปรากฏตัวผู้เขียน การเริ่มต้นของหนังสือของเด็กไทยก็คล้ายกับหนังสือของเด็กของชาติอื่น ๆ ที่เริ่มต้นด้วยนิทานและสอนใจกับเด็กที่ต้องไปอ่านหนังสือที่เขียนให้ผู้ใหญ่อ่าน จึงถือได้ว่าแต่เดิมนั้นไทยขาดแคลนหนังสือสำหรับเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือที่เป็นประโยชน์ทางเสริมสร้างสติปัญญาและเหมาะสมกับวัยของเด็ก แต่ในระยะหลังนี้นับว่าเป็น โชคดีของเด็กที่ได้มีผู้มองเห็นคุณค่าของหนังสือสำหรับเด็ก ได้พยายามแปลหนังสือสำหรับเด็กของต่างประเทศมาเป็นภาษาไทย และเขียนหนังสือสำหรับเด็กไทยขึ้น สำนักพิมพ์หลายแห่งพิมพ์จำหน่ายนอกจากนั้นสถาบันหลายแห่งให้การส่งเสริมด้วยการประกาศเชิญชวนให้มีการส่งหนังสือสำหรับเด็กเข้าประกวดชิงรางวัลประจำปี จากความเคลื่อนไหวดังกล่าว ทำให้ตลาดหนังสือในปัจจุบันมีหนังสือสำหรับเด็กให้เลือก

อ่านมากมายหลายประเภททั้งประเภทของรูปแบบและประเภทของเนื้อหา อย่างไรก็ตามการจัดทำหนังสือให้ตรงกับความต้องการของเด็กนั้นถึงแม้ว่าผู้ใหญ่จะตัดสินใจว่าเหมาะสมและน่าอ่านแต่ฝ่ายเดียวเด็กอาจไม่ชอบอ่าน แต่หนังสือที่เด็กควรมีโอกาสอ่านควรเป็นทั้งหนังสือที่ผู้ใหญ่คิดว่าเหมาะสมน่าอ่าน มีประโยชน์ และหนังสือที่เด็กสนใจด้วย (Jeraldine Merray, 1978)

ลักษณะของหนังสือที่ดีสำหรับเด็ก

จากรายงานการสัมมนาเรื่อง การจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก ของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย ได้อภิปรายถึงลักษณะของหนังสือที่ดีสำหรับเด็ก ซึ่งมีสาระโดยสรุปดังนี้

1. ตรงกับความสนใจของเด็ก เนื้อหาสาระสำคัญควรเป็นเรื่องที่สนุกให้ความเพลิดเพลิน อารมณ์ ช่วยให้เด็กได้ใช้จินตนาการ ส่งเสริมให้เกิดความมั่นใจ มีความคิดสร้างสรรค์และให้คิดแก่ผู้อ่าน
2. วิธีการเสนอเรื่องสำหรับเด็กเริ่มอ่านควรเป็นเรื่องที่เล่าต่อเนื่อง และเสนอปัญหาอย่างง่าย ๆ สำหรับเด็กที่อ่านได้คล่องแล้วอาจใช้วิธีการต่าง ๆ ได้ คือใช้บทสนทนา การบรรยาย การแสดงความรู้สึก โดยใช้วิธีการเหล่านี้เพื่อสร้างแนวของเรื่องที่เป็นปัญหาให้เด็กได้สนใจติดตาม แล้วจบลงด้วยการตอบคำถามหรือปัญหา ซึ่งทำให้เด็กต้องติดตามตลอดเวลาที่อ่าน เนื้อหาเรื่องจะต้องเขียนไม่ให้ซับซ้อน มีสังเขปเรื่องหรือแนวคิดเอกที่เด่น ซึ่งเด็กสามารถจับใจความได้โดยง่าย เรื่องสั้นไม่ยาวเยิ่นเย้อ
3. สำนวนภาษา ภาษาในหนังสือเด็กจะง่ายและตรงไปตรงมา ไม่ใช้คำยาก และใช้ถ้อยคำที่สร้างความคุ้นเคยเป็นกันเองกับเด็ก ควรหลีกเลี่ยงคำพูดที่หยาบ แม้จะแสดงถึงลักษณะของตัวละคร
4. ภาพประกอบ เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของหนังสือสำหรับเด็ก เพราะจะเป็นเครื่องมือให้เด็กเข้าใจเนื้อเรื่องและสนใจหนังสือมากยิ่งขึ้น ลักษณะของภาพประกอบควรเป็นภาพที่แสดงอารมณ์เคลื่อนไหว มีชีวิตชีวา แสดงความรู้สึก มีสีสันสวยงาม ถ้าเป็นภาพที่แสดงถึงรายละเอียดของความเป็นจริง จะต้องใส่ภาพประกอบตามความเป็นจริง แต่ถ้าเนื้อเรื่องเป็นเรื่องเหนือจริง อาจใส่รายละเอียดแปลก ๆ ออกไปได้ เช่น ต้นไม้สีต่าง ๆ
5. ลักษณะรูปเล่ม ควรมีขนาดเหมาะกับเด็กที่จะอ่านหนังสือนั้นการเย็บเล่มทนทาน กระดาษหนา คุณภาพดี กำหนดตัวอักษรเหมาะสมกับสายตาของเด็ก ซึ่งนิยามกันว่าถ้าเด็กเล็ก

เท่าไร ตัวหนังสือก็ควรโตขึ้น เพื่อให้ได้สัดส่วนกับกำลังสายตาของเด็ก ควรพิมพ์ด้วยตัวที่อ่านง่ายชัดเจน และถูกต้องอย่าให้มีผิดได้ เพราะวัยเยาว์เป็นวัยที่กำลังจดจำ ถ้าจดจำสิ่งที่ผิดแล้วจะแก้ยากที่สุด (สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย , 2515)

จากหลักเกณฑ์ข้างต้นพื้นฐานสำคัญในการจัดทำหนังสือประเภทต่าง ๆ สำหรับเด็ก ได้อย่างมีคุณภาพที่สมบูรณ์จะต้องประกอบไปด้วยคุณภาพ 4 ประการ คือ

1. การพิมพ์
2. การจัดหน้าและรูปเล่ม
3. ศิลปะ ภาพเขียน หรือภาพประกอบ
4. คุณภาพในการเขียนเรื่องของผู้เขียน

เทคโนโลยีทางการพิมพ์ของไทยในปัจจุบันที่เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วมีระบบการพิมพ์และการผลิตหนังสือที่มีประสิทธิภาพทั้งทางปริมาณและคุณภาพ มีอักษรตัวพิมพ์หลายประเภท หลายขนาด เทคนิคการจัดรูปเล่มและการใช้ภาพถ่าย ภาพเขียนในการพิมพ์ภาพประกอบ ล้วนช่วยส่งเสริมให้หนังสือเด็กมีคุณภาพดีได้ (นิตยา ชูโต , กล่อมจิต พลายเวช , 2524) จึงทำให้หนังสือสำหรับเด็กของไทยมีแนวโน้มของการผลิตดีขึ้นเรื่อย ๆ มีบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการพิมพ์และการแต่งหนังสือสำหรับเด็กขึ้นมา ในปี พ.ศ. 2519 มีหน่วยงานที่สำคัญในวงการหนังสือสำหรับเด็กไทย อีกหน่วยงานหนึ่งคือ ศูนย์พัฒนาหนังสือของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่รับผิดชอบพัฒนาหนังสือตามหลักสูตรระดับต่าง ๆ พัฒนาหนังสือเพิ่มเติม ตลอดจนสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น ๆ มีโครงการจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก ระหว่าง พ.ศ. 2520-2524 รวม 13 โครงการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2519 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2524) กิจกรรมเกี่ยวกับหนังสือสำหรับเด็กได้รับความสนใจเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี 2522 ซึ่งองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) กำหนดให้เป็นปีเด็กสากล ได้ประกาศเชิญชวนให้ประเทศต่าง ๆ ให้ความสนใจและจัดกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็ก สำนักพิมพ์ ผู้ผลิตหนังสือ และ นิตยสารสำหรับเด็กไทย ต่างพากันเพิ่มปริมาณการผลิตและปรับปรุงคุณภาพทั้งด้านเนื้อเรื่อง ภาพประกอบ และรูปเล่มให้เหมาะสมกับวัยของเด็กยิ่งขึ้น (กล่อมจิต พลายเวช , 2524)

4. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมและความสนใจการอ่านหนังสือของเด็ก

การอ่านหนังสือเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ Thorndike (Thorndike) กล่าวว่า การอ่านคือการคิดนั่นเอง การได้อ่านในเรื่องที่ค้ำยอมนำไปสู่การคิดที่ดี คุณค่าและความสำคัญของการอ่านหนังสือจะมีผลเป็นอย่างมากต่อชีวิตของเด็กและสังคมเพราะการอ่านได้ช่วยให้ได้พบสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ช่วยฝึกคิด วิเคราะห์เรื่องราว เหตุผลเอาแบบอย่าง สอนให้รู้จักแนวความคิด และให้รู้หาธรรมในการดำรงตนได้ดี นอกจากนี้ การอ่านยังมีความสำคัญต่อการส่งเสริมการพูดและการขยายประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (บันลือ พฤษวัน , 2521) จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะส่งเสริมการอ่านให้เด็ก เพื่อให้เด็กมีการพัฒนาการทางบุคลิกภาพ สังคม และสติปัญญา การอ่านจะช่วยให้เด็กมีวุฒิภาวะสูงขึ้น และเติบโตเป็นบุคคลที่น่าสนใจ และมีประโยชน์ผู้หนึ่ง การปลูกฝังนิสัยในการอ่านแก่เด็ก จึงเปรียบเสมือนว่าเด็กได้รับสมบัติอันมหาศาล เพราะความรู้ย่อมเป็นทุนในตัวเด็กที่จะแสวงหาความรู้สูงขึ้นไป (สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย , 2509) แต่สิ่งที่เราพากันวิตกอยู่คือ เด็กของเราไม่ชอบอ่านหนังสือ หรือไม่รู้จักการอ่านหนังสือรวมทั้งเด็กชอบอ่านหนังสือที่ไม่เหมาะสมกับเด็ก เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ เราก็ควรจะช่วยกันจัดทำและจัดหาหนังสือสำหรับเด็กโดยเฉพาะ ให้เพียงพอสำหรับเด็ก หนังสือสำหรับเด็กนั้น หมายถึง ที่เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของเด็ก ฉะนั้นการจัดทำหนังสืออ่านสำหรับเด็กจึงต้องคำนึงถึงความสนใจในการอ่านของเด็กด้วยเนื่องจาก"ความสนใจของเด็กมีบทบาทสำคัญที่จะจูงใจให้เด็กอ่าน" ซึ่งผลจากการวิจัยจำนวนมากยืนยันความคิดนี้ (Jeraldine Moray,)

เกี่ยวกับความสนใจและรสนิยมในการอ่านหนังสือของเด็ก ชาร์ลอตต์ เอส ฮัค (Charlott S. Huck) และเดอริส ยัง กุน (Doris Young Kuhn) ได้ศึกษาความต้องการและความสนใจในการอ่านหนังสือของเด็ก โดยพิจารณาจากลักษณะของเด็กตามทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ คือ

เด็กระดับประถมศึกษาปีที่ 1-2

ลักษณะช่วงความสนใจไม่ยาวนานนักมีพัฒนาการเกี่ยวกับจินตนาการมากขึ้น สนใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว อยากรู้อยากเห็นมากขึ้น เริ่มรู้จักระเบียบกฎเกณฑ์และความยุติธรรม มีอารมณ์ขัน ต้องการโอกาสที่จะเป็นตัวของตัวเองและยังต้องการความรักความเอาใจใส่มากเป็นพิเศษ หนังสือที่เด็กวัยนี้สนใจและต้องการ ได้แก่ เรื่องสั้น ๆ หรือเรื่องยาวที่เขียนจบเป็นตอน ๆ หลาย ๆ

ประเภท โดยเฉพาะเรื่องที่ได้อ่านจินตนาการง่าย ๆ เรื่องตลกขบขัน หรือจบอย่างผิดความคาดหวัง หนังสือเกี่ยวกับร่างกาย ความสัมพันธ์ของครอบครัว ครูควรเริ่มส่งเสริมให้เด็กเข้าห้องสมุด

เด็กระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4

มีลักษณะสำคัญคือช่วงความสนใจยาวขึ้นเมื่ออายุ 9 ขวบ เด็กหญิงชายจะมีความสนใจแสดงออกและทำกิจกรรมต่างกันตามเพศของตน รู้จักวิจารณ์ค้นหาความถูก-ผิด ชอบเล่นหรือทำงานเป็นกลุ่ม สนใจเรื่องราวที่ติดต่อกันเป็นชุด ชอบปัญหาและเรื่องลึกลับ ชอบเรื่องสนุก สนานเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และการผจญภัยที่เพ้อฝัน รวมทั้งเรื่องในอดีตสนใจเรื่องของบุคคลอื่นที่แตกต่างจากตน หนังสือที่เด็กวัยนี้สนใจและต้องการได้แก่ หนังสือที่เกี่ยวกับการแสดงออกที่ตรงตามลักษณะเพศ หนังสือที่อธิบายถึงการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม หนังสือที่เขียนเป็นชุด หนังสือเกี่ยวกับเกม คำทาย เรื่องลึกลับ ผจญภัย กีฬา ประวัติบุคคล ความเป็นอยู่ในอดีต ประชาชนชาติต่าง ๆ ชอบเรื่องที่ดำเนินอย่างรวดเร็ว และน่าตื่นเต้น

เด็กระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6

เด็กวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญที่สุดต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย จึงขอแยกลักษณะของเด็ก ความต้องการและความสนใจที่ค่อนข้างละเอียดเพื่อให้เห็น ได้อย่างชัดเจน ดังนี้ (Charlotte S. Huck and Doris Young Kuhn)

ตารางที่ 12 ลักษณะของเด็กตามความต้องการและความสนใจ

ลักษณะของเด็ก	ความต้องการและความสนใจ
-พัฒนาการทางร่างกายเปลี่ยนแปลงเร็วเริ่มเข้าสู่วัยรุ่นตอนต้น เด็กหญิงจะมีพัฒนาการเข้าสู่วัยรุ่นเร็วกว่าเด็กชาย 2 ปี สนใจความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย	-ยังคงสนใจในการอ่านแตกต่างกันตามเพศ การอ่านหนังสือที่ช่วยให้เข้าใจปัญหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของตน
-เข้าใจและยอมรับบทบาทตามเพศ สนใจเพศตรงข้าม	-อ่านหนังสือที่ให้ความรู้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม
-สนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ	

ลักษณะของเด็ก	ความต้องการและความสนใจ
<ul style="list-style-type: none"> -ความเข้าใจเกี่ยวกับลำดับเหตุการณ์ในอดีตดีขึ้น เริ่มเข้าใจตนเองในช่วงเวลาต่าง ๆ สามารถมองเห็นปัญหาได้ในหลาย ๆ ด้าน -เข้าใจความเป็นจริงและรู้จักเรื่องเพื่อฝันได้ดีขึ้น -เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับครอบครัวต้องการความเป็นอิสระ -สนใจการรวมกลุ่มกันมาก และมีความต้องการเป็นเจ้าของ อาจเกิดอคติต่อบางสิ่งบางอย่าง -เริ่มเขียนแบบ อาจจะจากโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และหนังสือ สนใจเรื่องอาชีพในอนาคต -สนใจเรื่องความรู้สึกรักของคนและผู้อื่น แสวงหาค่านิยม สนใจปัญหาอย่างกว้าง ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> -ในช่วงนี้เด็กชอบอ่านหนังสือมาก มักเลือกอ่านตามความสนใจเป็นเรื่อง ๆ เช่น เรื่องลึกลับ สัตว์เลี้ยง นวนิยาย วิทยาศาสตร์ -ควรมีโอกาสศึกษาเรื่องในอดีตและควรได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการวิจัยข้อมูลข่าวสารในปัจจุบัน -ควรส่งเสริมให้เด็กได้อ่านเรื่องที่ใช้จินตนาการ -ควรอ่านหนังสือที่อธิบายถึงบทบาทและการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว -ควรมีโอกาสอภิปรายหนังสือเพื่อการยอมรับความคิดเห็นของตนเองและผู้อื่น -ควรอ่านหนังสือที่แสดงตัวอย่างอันเหมาะสมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานและงานอาชีพ -ควรมีโอกาสอภิปราย แสดงความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับหนังสือที่อ่าน

รัญจวน อินทรกำแหง ได้จำแนกความสนใจการอ่านของเด็กชายไทยและเด็กหญิงไทยตามลำดับอายุ ดังต่อไปนี้

อายุ 11 ปี

เด็กชาย ยังคงชอบเรื่องผจญภัย ลึกลับและเพิ่มความสนใจในการค้นคว้าการประดิษฐ์หนังสือเกี่ยวกับเครื่องยนต์กลไก หนังสือการ์ตูนยังคงเป็นที่ถูกใจอยู่แต่บางคนจะลดความสนใจในเรื่องสัตว์ลึบบ้าง

เด็กหญิง ชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในบ้าน สัตว์เลี้ยง เรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ และเริ่มชอบเรื่องเกี่ยวกับรัก ๆ ใคร่ ๆ บางทีก็ชอบอ่านนิยายผจญภัยอย่างเด็กชายเหมือนกัน

อายุ 12 ปี

เด็กชาย ชอบเรื่องที่มีการจบอย่างขมวดปมไว้ให้คิด ชอบอ่านหนังสือเกือบทุกชนิด ผจญภัย ประวัติศาสตร์ ชีวประวัติ กีฬา ฯลฯ

เด็กหญิง ส่วนมากยังคงชอบเรื่องเกี่ยวกับชีวิตในบ้าน ในโรงเรียน ชอบเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ มากขึ้น เรื่องผจญภัยยังคงชอบอยู่ และเริ่มอ่านนวนิยายสำหรับผู้ใหญ่ และบางทีก็ชอบอ่านเรื่องเกี่ยวกับอาชีพด้วย ในวัยนี้เด็กหญิงเริ่มอ่านเกือบทุกอย่างเหมือนกัน

อายุ 13 ปี

เด็กชาย ยังคงชอบเรื่องเครื่องยนตร์กลไก แต่ให้ยุ่งยากซับซ้อนขึ้น ชอบเรื่องเกี่ยวกับงานอดิเรก การเพาะปลูก ความงามของร่างกายเป็นต้น

เด็กหญิง คงอ่านนวนิยายของผู้ใหญ่ต่อไป ไม่ชอบหนังสือที่เป็นหลักวิชาจนเกินไป เริ่มชอบหนังสือคำประพันธ์ บทละคร เรื่องเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงก็ยังคงชอบอยู่

อายุ 14 ปี

เด็กชาย ระบุว่าเข้าสู่วัยรุ่นเต็มที่แล้ว ความสนใจจะเริ่มพุ่งเป้าไปในแนวใดแนวหนึ่งโดยเฉพาะ ระยะเวลาจะอ่านหนังสือน้อยลง แต่จะชอบอ่านนิตยสารมากขึ้น เด็กชายชอบอ่านชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ การเดินทาง เครื่องยนตร์กลไกต่าง ๆ ชอบหนังสือที่มีแผนผัง แปลน บางคนอาจเริ่มอ่านหนังสือรัก ๆ ใคร่ ๆ บ้าง แต่เรื่องนั้นจะต้องรวดเร็วทันใจ

เด็กหญิง คงชอบหนังสือสำหรับผู้ใหญ่มากขึ้น ชอบเรื่องรักใคร่ที่สะท้อนอารมณ์ มักคิดใจเรื่องราวที่แต่งเกินความจริงง่าย ๆ (ระยะนี้เป็นระยะที่ควรให้การแนะนำการอ่านมากที่สุด) บางคนอาจสนใจหนังสือเกี่ยวกับอาชีพมากขึ้น และยังคงสนใจบทละครคำประพันธ์ด้วย

อายุ 15 ปี

ตอนนี้ความทุ่มเทในการอ่านผ่านไปบ้างแล้ว แต่ละคนเริ่มอ่านหนังสือตามความต้องการของโรงเรียนและสังคมของตน ยังคงชอบการอ่านอยู่แต่ไม่ทุ่มเทไปทางใดทางหนึ่งเหมือนเมื่อก่อน เด็กชายมักชอบเรื่องเกี่ยวกับวิชาการ งานอดิเรกและการทดลอง เด็กหญิงยังคงชอบนวนิยาย

ฉวีวรรณ อุทาภินันท์ (2527) ได้กล่าวถึงความสนใจในการอ่านของเด็กไว้ว่า ความสนใจในการอ่านของเด็กจะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น อายุ เพศ ระดับชั้นเรียนและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตามเด็กที่อยู่ในช่วงวัยใกล้เคียงกันจะมีความสนใจในการอ่านคล้าย ๆ กัน

ความสนใจของเด็ก

ความสนใจของเด็กวัยต่าง ๆ สามารถแบ่งออกตามกลุ่มช่วงอายุได้ดังนี้

- อายุต่ำกว่า 3 ขวบ

สนใจรูปร่าง สัตว์ ดอกไม้ พ่อแม่ เด็กด้วยกัน เด็กวัยนี้มีความสนใจสั้นมาก ประมาณ 2-3 นาที ใช้การสัมผัสเป็นสื่อในการแสดงความเข้าใจเป็นหลักสำคัญลักษณะของหนังสือเด็กวัยนี้ทำเป็นลักษณะตัวตุ๊กตาหรือทำเป็นรูปสัตว์ ผลไม้ ดอกไม้ต่าง ๆ ซึ่งมีสีฉูดฉาด เพราะจะสามารถดึงดูดความสนใจของเด็กได้เป็นอย่างดี

- อายุ 6-8 ขวบ

เริ่มสนใจในสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น รู้ศัพท์ และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ชอบอ่านและฟังนิทาน ความสนใจในการอ่านยาว 15-20 นาที เริ่มอ่านเรื่องตลกขบขัน เริ่มมีอารมณ์ขัน อ่านเรื่องต่าง ๆ เข้าใจมากขึ้น ชอบรูปโดยเฉพาะภาพสี แต่เนื้อเรื่องจะเพิ่มสาระและยาวขึ้นได้ ใช้ถ้อยคำสำนวน คำศัพท์ได้มาก

- อายุ 8-11 ขวบ

สนใจเรื่องจริง การผจญภัย ค่ำสู่วิทยาศาสตร์ นวนิยายสำหรับเด็กง่าย ๆ เรื่องตลก ซาดก สุภาษิต คำพังเพย การ์ตูน การแต่งตัว เริ่มเข้าใจปัญหาสังคม รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การประดิษฐ์ต่าง ๆ หนังสือเด็กในวัยนี้จะเน้นเรื่องรูปภาพ เท่า ๆ กันกับตัวหนังสือ หรืออาจลดรูปลงบ้าง

- อายุ 12-14 ปี

วัยก่อนวัยรุ่น ซึ่งจะสนใจการอ่านกว้างขวางมากขึ้น รู้จักพิจารณาวิจารณ์พิจารณาอ่านหาข้อมูลพิสูจน์ รู้จักค้นคว้าเพิ่มเติม ชอบอ่านเรื่องบุคคลสำคัญ กีฬา งานอดิเรก การสะสม จึงเริ่มอ่านเรื่องยาว ๆ ภาพเริ่มไม่ค่อยมีความสำคัญ

- อายุ 15-17 ปี

วัยรุ่นจะสนใจการแต่งตัวมาก การเรียนรู้จิตวิทยาง่าย ๆ มารยาทสังคม การวางตัว บุคลิก สุขภาพอนามัย ประวัติศาสตร์ เรื่องที่เป็นความรู้ ปัญหาสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ชอบการผจญภัย การท่องเที่ยว เรื่องที่ชี้แนะให้ข้อคิดที่ไม่เป็นทำนองสั่งสอน เพราะวัยรุ่นจะไม่ชอบการสั่งสอน

เมื่อได้ทราบถึงความสนใจ ของเด็กในวัยต่าง ๆ แล้ว จึงเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ในการนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ในการทำหนังสือสำหรับเด็กให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก เพื่อเป็นสื่อในการพัฒนาเด็กได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

5. แนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวัดอย่างหนึ่งแทนที่จะไปสังเกตพฤติกรรมของคน โดยตรง (กมล สดุดประเสริฐ , 2516) และเป็นวิธีการวิจัยสื่อสารมวลชนชนิดที่มุ่งพิจารณาเฉพาะเนื้อหาของสื่อมวลชน ซึ่งเปรียบเสมือนผู้จัดทำ การวิเคราะห์เนื้อหาในที่นี้คือ “การศึกษารูปแบบการนำเสนอ และเนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษาในนิตยสารสำหรับเด็ก” เนื่องจากตัวเนื้อหาเป็นสิ่งที่คงที่ เปิดเผยต่อสาธารณะและถูกสร้างขึ้นมาอย่างเป็นระบบตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางภาษา ดังนั้นถ้านำมาเอาตัว “เนื้อหา” หรือ “ตัวบท” มาวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เราก็อาจจะหาข้อสรุปเกี่ยวกับความหมายของเนื้อหา จุดมุ่งหมายของเนื้อหา หรือความคิด (Idea) ที่อยู่ในนิตยสารสำหรับเด็ก ซึ่งแผ่รูปแบบการนำเสนอในลักษณะต่าง ๆ ไปยังผู้อ่าน เพราะผู้ที่ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในการศึกษาส่วนมากมักกล่าวว่า การศึกษาเนื้อหานั้นง่าย และได้ผลแน่นนอนกว่าการศึกษาจากบุคคลเอง เพราะเนื้อหาที่ปรากฏออกมาเป็นของตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลงง่ายเหมือนตัวบุคคล

งานส่วนใหญ่ของการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาเป็นของ บาร์ท (Basthes , 1972) และของ อีโค (Eco , 1977) ฐานของตัวทฤษฎีที่นำมาใช้วิเคราะห์เนื้อหาอยู่ที่ว่า เนื่องจากกฎต่าง ๆ ของภาษา (หรือลักษณะอื่นใดก็ตามที่ถูกทำขึ้นมาแทนหรือ “การเข้ารหัส”) ถูกกำหนดหรือมีข้อจำกัดโดยโครงสร้างภายในของวัฒนธรรมดั้งเดิม ดังนั้นเนื้อหาหรือตัวบทที่เลือกมาศึกษาจึงเป็นการเปิดโอกาสให้นำมา “อ่าน” และตีความ ได้มีแนวทางการศึกษาในเรื่องนี้มากมายและสามารถระบุลักษณะที่สำคัญของทฤษฎีเหล่านี้ได้คือ

ประการแรก ความหมายที่เราตีความออกมาจากคัวเนื้อหาของสื่อมวลชน ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเช่นเดียวกับความตั้งใจของผู้สร้างสาร หรือเป็นความหมายเดียวกันกับผู้รับสารที่มีอยู่ แต่ความหมายที่เราตีความนั้น เราถือว่าเป็นความหมายที่ปราศจากอคติ เกิดขึ้นมาจากหลักการของระบบสัญลักษณ์ ซึ่งใช้ในการ “เข้ารหัส”

ประการที่สอง แนวการศึกษาไม่ได้เน้นเฉพาะความหมายที่ปรากฏในระดับพื้นผิว หรือความหมายตามตัวหนังสือของเนื้อหาสื่อมวลชนเท่านั้น แต่ยังให้ความสนใจต่อความหมายแฝงที่แอบแฝง หรือความหมายเชิงนัยยะซึ่งผู้สร้างสารอาจตั้งใจหรือไม่ตั้งใจให้เกิดความหมายดังกล่าวก็ตาม

ประการที่สาม แนวทางการศึกษานี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะการวิเคราะห์ภาษาเขียนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึง รูปภาพ เสียง ท่าทาง หรือเครื่องมือเครื่องมือต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการสื่อความหมายด้วย

การวิเคราะห์เนื้อหาจึงเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการวิจัยนี้ เพราะสามารถให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับปริมาณ คุณภาพ ของรูปแบบการนำเสนอและเนื้อหาสิ่งแวดล้อมสื่อศึกษาในนิตยสารสำหรับเด็ก ในช่วงเวลาที่กำหนดได้ เพราะการวิเคราะห์เนื้อหาไม่ใช่เป็นเพียงเทคนิคในการสังเกตเท่านั้น แต่ยังสามารถติดตามแนวความคิดในวงกว้าง ซึ่งสามารถนำมาใช้วิเคราะห์พฤติกรรมของสื่อสารมวลชนได้เป็นอย่างดีด้วย (Bernard Berelson , 1952)

5.1 ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งของการวิจัยที่จะทำการอ้างอิง โดยการดึงเนื้อหาในหลักฐานทั้งหลายออกมา ซึ่งจะต้องอาศัยกระบวนการจัดกระทำข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งความเชื่อถือได้ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ดังนี้ คือ

เบอร์นาร์ด เบอริลสัน (Bernard Berelson , 1971) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งเพื่ออธิบายเนื้อหาสาระของการสื่อความหมาย

อย่างมีหลักเกณฑ์ มีระบบและสามารถอธิบายในเชิงปริมาณได้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ คาร์เนย์ (Carney , 1972) ที่ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา คือ วิธีการที่ใช้ในการศึกษาเนื้อหาสาระของ เอกสารอย่างมีระบบ มีหลักเกณฑ์และกำหนดขั้นตอนอย่างมีระบบ และสอดคล้องกันแนวความคิดของ คอว์วิน พี คาร์ทไรท์ (Dorwin P. Cartwright , 1969) ที่สรุปว่า การวิเคราะห์เนื้อหาและการลงรหัส (Content-Analysis and Coding) เป็นวิธีวิจัยสำหรับพรรณนาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีความเป็นปรนัย เป็นระบบและสามารถวัดปริมาณเป็นตัวเลขได้

อุทุมพร จามรمان (2526) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นเทคนิคในการวิจัยที่ใช้บรรยายเนื้อหาที่สื่อความหมายกันได้อย่างมีระบบตีความเป็นตัวเลขได้และมีความเป็นปรนัย ซึ่งสอดคล้องกับเคอลิงเจอร์ (Fred N. Kerlinger , 1972) ที่ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นวิธีการศึกษาและการวิเคราะห์สื่อมวลชนอย่างมีระบบ มีความเป็นปรนัย และเป็นการวัดตัวแปรในเชิงปริมาณ ใช้ในการหาความสัมพันธ์หรือความถี่ของสิ่งที่ปรากฏในสื่อมวลชนต่าง ๆ

กรีปเปินดอร์ฟ (Kraus Krippendorff , 1980) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งในการทำให้เครื่องมือมีความน่าเชื่อถือ และมีผลสรุปที่เที่ยงตรงจากข้อมูลไปสู่เนื้อหาของข้อมูล

สนั่น ปัทมะทิน (2520) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นวิธีที่ต้องสร้างเกณฑ์ขึ้นมา ซึ่งจะออกมาในรูปของการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบด้วย ถ้อยคำ ภาษา การกำหนดหน่วยที่ใช้มีตั้งแต่เล็กที่สุด จนถึงใหญ่ที่สุด เป็นข้อความหรือประโยค หรือหัวข้อที่มีความหมายตรงกันเนื้อหาหรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์เนื้อหา สิ่งสำคัญคือ ในการสร้างเกณฑ์ของเนื้อหาว่า ต้องการข้อมูลชนิดใด เรื่องใด เพื่อทราบแนวโน้มในด้านใด

สรรค์รวี กษาชีวะ (2525) ได้สรุปความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ดังนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคในการวิจัย ที่เป็นการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ดังเช่นการวิจัยแบบอื่น ๆ
2. การวิเคราะห์เนื้อหา ต้องมีการสร้างเครื่องมือที่เชื่อถือได้ (Reliability) คือ เมื่อนำเครื่องมือเหล่านั้นไปใช้ในสถานการณ์ต่างกัน หรือผู้วิเคราะห์ต่างกันแต่ได้ข้อมูลแบบเดียวกัน จะได้ผลเช่นเดียวกัน และเครื่องมือนั้นไม่ว่าผู้ใดจะนำไปใช้ก็จะได้ผลเช่นเดียวกัน

3. การวิเคราะห์เนื้อหาควรมีการสรุปผลที่สามารถอธิบายความหมายของเนื้อหาได้ทั้งในด้านปริมาณ (Quantitative) และในด้านคุณภาพ (Qualitative) อย่างมีความเที่ยงตรงตามธรรมชาติของสาร

จากความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาดังกล่าวมาแล้วนั้น อาจสรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา หมายถึง เทคนิควิธีวิจัยวิธีหนึ่ง ใช้สำหรับวินิจฉัยแยกแยะแจกแจงสาระหรือแนวคิดที่ปรากฏในเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารว่ามีแนวโน้มไปในทางใด โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เป็นเครื่องมือในการวิจัย มีระเบียบวิธีพรรณนาเนื้อหาที่ปรากฏชัดเจน มีความเป็นปรนัยเป็นระบบ และแสดงปริมาณเป็นตัวเลขได้

อย่างไรก็ตาม ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาที่ผู้วิจัยได้ประมวลมาสรุปไว้นี้สอดคล้องกับแนวความคิดของ โอล ฮาร์ โฮลสไต (Ole R. Holsti , 1969) ที่กล่าวว่า การวิจัยเชิงวิเคราะห์เนื้อหาเบื้องต้นประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ ความเป็นปรนัย ความเป็นระบบ การแสดงปริมาณตัวเลขได้ และความชัดเจนซึ่งมีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นปรนัย หมายถึง ความกระชับรัดกุม มีขอบเขตที่แน่นอนของการวิเคราะห์ ผู้วิจัยแต่ละคนสามารถวิเคราะห์เนื้อหาประเภทเดียวกันได้โดยใช้คำจำกัดความของเกณฑ์การวิเคราะห์นั้น ๆ ซึ่งผลที่ได้จะออกมาเหมือนกัน

2. ความเป็นระบบ หมายถึง การคัดเลือกเนื้อหาที่จะทำการวิเคราะห์ต้องไม่มีอคติ ไม่มีการกะเกณฑ์ล่วงหน้าหรืออีกนัยหนึ่งซึ่งผู้วิเคราะห์ไม่สามารถเลือกที่จะตรวจสอบเฉพาะบางประการในเนื้อหาที่เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสมมุติฐาน โดยไม่สนใจประเด็นอื่น ๆ ความหมายของการเป็นระบบนี้ทำให้เห็นชัดว่า การวิเคราะห์เนื้อหาไม่ใช่เรื่องของการโต้แย้งในข้อมูลที่มีอคติ แต่เป็นเรื่องของระเบียบการชุดเดียวกันมาใช้กับเนื้อหาทั้งหมด ที่นำมาวิเคราะห์ ประการที่ 2 ทั้งหมดจะได้รับการวิเคราะห์ ประการสุดท้าย หมายถึง การวิเคราะห์ได้รับการออกแบบเพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย

3. การแสดงปริมาณเป็นตัวเลขได้ หมายถึง การเสนอผลของการวิเคราะห์เป็นตัวเลข อาจจะใช้ค่าสถิติของการกระจายความถี่ อัตราความถี่ อัตราส่วน ร้อยละ หรืออื่น ๆ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน โดยอาศัยภาษาทางคณิตศาสตร์

4. ความชัดเจน หมายถึง การลงรหัสในตารางวิเคราะห์ เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีเนื้อหาไหน ๆ ปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ตรงกับเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการวิเคราะห์เนื้อหาได้แก่ การกำหนดหน่วยที่จะให้ทำการวิเคราะห์ หน่วยในการวิเคราะห์นี้จะเป็นตัวกำหนดปริมาณเนื้อหาว่า เนื้อหามีปริมาณเพียงใดจึงจะนับเป็น 1 หน่วย สำหรับการลงรหัส แสดงให้เห็นการปรากฏในแต่ละครั้ง หน่วยในการวิเคราะห์ที่สำคัญมี 5 หน่วย คือ คำ (words) สารหรือแนวคิด (themes) ตัวละคร (characters) รายการ (items) และการวัดเนื้อที่และเวลา (space-and-time measures) การวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหาเรื่องหนึ่งอาจใช้หน่วยในการวิเคราะห์หลาย ๆ หน่วยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างหน่วยในการวิเคราะห์และลักษณะปัญหาของการวิจัยนั้น ๆ

5.2 องค์ประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหา

ในการวิเคราะห์เนื้อหามีองค์ประกอบดังนี้ (อุทุมพร จามรมาน , 2531)

1. เนื้อหาที่จะวิเคราะห์ เนื้อหาในที่นี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปเอกสาร สิ่งพิมพ์เสมอไป อาจอยู่ในรูปอื่น ๆ เช่น รูปภาพ การ์ตูน ละคร เพลง การโฆษณา फिल्म ภาพยนตร์ คำพูด คำกล่าว การสนทนา หลักฐานของประวัติศาสตร์ เป็นต้น
 2. วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เนื้อหา มีวัตถุประสงค์ใหญ่ ๆ 3 ประการ คือ
 - 2.1 เพื่อสรุปข้อมูล
 - 2.2 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายใน
 - 2.3 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายนอก
 3. หน่วยในการวิเคราะห์ หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้ทราบปริมาณเนื้อหาที่ต้องการ อาจใช้หน่วยต่อไปนี้
 - 3.1 คำ (word)
 - 3.2 ประโยค (Sentence)
 - 3.3 ข้อความ (Statements)
 - 3.4 รายการหรือเรื่องราวทั้งหมด (Item) เช่น บทความ บทบรรณาธิการ
 - 3.5 เนื้อที่และเวลา (Space and time) เช่น คอลัมน์ นาที หน้า
 - 3.6 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา (Characters) เช่น คนอเมริกัน คนเอเชีย
 - 3.7 หน่วยสภาวะแวดล้อม (Content Unit) เป็นหน่วยที่ใหญ่ที่สุดที่ใช้ในกรณีที่หน่วยย่อย ๆ ไม่สามารถจัดวิเคราะห์ได้

5.3 วิธีวิเคราะห์เนื้อหา

วิธีวิเคราะห์เนื้อหา จะต้องสร้างเกณฑ์ขึ้น เกณฑ์นี้คือ ตารางหรือแบบวิเคราะห์เนื้อหาที่ประกอบด้วยถ้อยคำในภาษาเป็นสำคัญ ถ้อยคำนี้อาจออกมาในรูปของคำ ข้อความ หัวข้อ หรือประโยค ซึ่งมีความหมาย ตรงกับเนื้อหาหรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์ในการสร้างเกณฑ์วิเคราะห์เนื้อหานั้น สิ่งสำคัญคือ การจำแนกประเภทของเนื้อหา ว่าต้องการข้อมูลชนิดใด เรื่องใด เพื่อทราบแนวโน้มทางใด

ส่วนการวัดปริมาณเนื้อหา ว่าปรากฏมากน้อยเพียงใดนั้น อาจใช้วิธีนับจำนวนครั้งของเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ ซึ่งตรงกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วสรุป ผลการวิเคราะห์ออกมาในรูปของการบรรยายประกอบการเสนอเป็นตัวเลข เช่น คำร้อยละ เป็นต้น (Berelson , 1971)

นอกจากนี้ ประภาวดี สืบสนธิ์ (2530) ยังได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาหลังจากที่ได้ทำความเข้าใจกับปัญหาการวิจัยที่จะศึกษาแล้ว พอสรุปเป็นขั้นตอน ได้ดังนี้คือ

1. ศึกษาเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารที่ต้องการวิเคราะห์อย่างละเอียด
2. กำหนดเนื้อหาของเกณฑ์การวิเคราะห์ให้ครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องที่ต้องการวิจัย
3. กำหนดคำจำกัดความตลอดจนขอบเขตที่ชัดเจนของเกณฑ์การวิเคราะห์
4. กำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์
5. วิเคราะห์เนื้อหา โดยการเปรียบเทียบเนื้อหาของข่าวสารหรือเอกสารที่ต้องการ

วิเคราะห์ให้ตรงกับเนื้อหาของเกณฑ์การวิเคราะห์ที่กำหนดไว้ และลงรหัสเป็นรอยคะแนนแสดงความถี่ที่ปรากฏ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดแล้วสรุปหลักการวิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยค่าสถิติตามที่ต้องการสื่อความหมาย

5.4 ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา

เบอร์เลตัน (Berelson , 1971) ได้เสนอแนวคิดในขั้นตอนของการวิเคราะห์ไว้ว่า จะต้องสร้างเกณฑ์ขึ้นมาในรูปตารางวิเคราะห์ที่ประกอบด้วย ถ้อยคำ ภาษา ที่มีความหมายตรงกับเนื้อหาหรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ อุทุมพร จามรมาน (2531) ที่กล่าวว่า วิธีการวิเคราะห์เนื้อหามีอยู่ 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การแปลภาษาเป็นข้อมูล ซึ่งจะกระทำได้อีกต่อเมื่อผู้วิเคราะห์จับประเด็นที่ซ่อนอยู่ในเนื้อหาสาระให้ชัดเจน

ขั้นที่ 2 การแปลข้อมูลออกมาเป็นตัวเลข หลังจากการวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็นส่วนย่อยแล้ว การแปลข้อมูลจากส่วนย่อยเป็นตัวเลข ซึ่งอาจแปลเป็นความถี่หรือค่าคะแนน

โกวิท ประวาลพุกษ์ (2525) ได้เสนอขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ อย่างเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และมีขั้นตอนต่อเนื่องไปอย่างเป็นระบบ คือ

1. กำหนดเอกสารหรือเรื่องที่จะวิเคราะห์
2. กำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์
3. จัดสร้างรายการของคำ วลี ประโยค ใจความสำคัญที่เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์
4. ทดลองใช้เกณฑ์ คือ คำ บรรทัดฐานที่จัดทำขึ้น ตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น
5. ดำเนินการวิเคราะห์โดยนำเอาตารางบรรทัดฐานเหล่านี้ไปเจงนั้บ คำ ประโยค วลีตามที่กำหนดไว้
6. เมื่อวิเคราะห์แล้วก็ดำเนินการใช้สถิติวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบหรือคาดหมายค่าที่ต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมาย
7. ดำเนินการเขียนรายงาน

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงหลักในการวิเคราะห์เนื้อหาภายในและการวิเคราะห์ใจความสำคัญว่า

1. คำ วิเคราะห์คำว่าคำเหล่านี้หมายถึงอะไร มีอย่างน้อยแค่ไหน
2. วลี นำวลีมาวิเคราะห์ว่า วลีนี้บ่งบอกถึงอะไร
3. ประโยค โดยการวิเคราะห์ทีละประโยคว่า ประโยคนี้หมายความว่าอะไร

ซึ่งสรุปได้ว่า ถ้าหากการวิเคราะห์นั้นใช้คำ วลี ประโยค การวิเคราะห์นั้นเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาภายใน แต่ถ้าหากใช้อีกวิธีหนึ่งคือ วิเคราะห์ทีละตอน (paragraph) หรือทีละเรื่อง (themes) ว่ามีเจตนารมณ์อย่างไร เรียกว่าเป็นการวิเคราะห์เอาเนื้อหาหรือความคิดรวบยอด (concept) ของเนื้อหานั้น ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ไปในทางกึ่งเจตนารมณ์ ถ้าหากใช้หน่วยเป็นตอน (paragraph) หรือหน่วยเป็นเรื่อง (themes) หรือ คำพูดที่ที่แฝงด้วยความคิดหลัก (main idea) มาวิเคราะห์ อาจออกมาในรูปความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีต่อชาติ ฯลฯ อันเป็นเทคนิคของการวิเคราะห์เนื้อหา

5.5 ความเชื่อถือได้ของผลการวิเคราะห์

การวิเคราะห์เนื้อหาหมักองกับผู้วิเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่า ผลการวิเคราะห์เนื้อหา เดียวกัน แต่ต่างที่คนวิเคราะห์มาให้คำตอบแตกต่างกัน ทั้งนี้อาจมาจากแหล่งความคลาดเคลื่อน หลายอย่าง เช่น ลักษณะและความสามารถของผู้วิเคราะห์ ความสมบูรณ์ของข้อมูล การสุ่มข้อมูล มาวิเคราะห์ วิธีการวิเคราะห์ และการจัดทำรายงาน

ความเชื่อถือได้ จำแนกออกเป็น ความเที่ยง (Reliability) กับความตรง (Validity)

ความเที่ยงของผลการวิเคราะห์เนื้อหา มีความหมาย 3 อย่าง คือ

- ก. ความคงที่
- ข. ความเหมือนเดิม
- ค. ความแม่นยำ

ซึ่งความเที่ยงทั้ง 3 แบบนี้มีวิธีการตรวจสอบต่างกันคือ

ก. ความคงที่ แหล่งความคลาดเคลื่อนมาจากผู้วิเคราะห์ มีความไม่แน่นอนในการ พิจารณา วิเคราะห์และสรุปความหมาย การตรวจสอบความคงที่ ทำได้โดยการวิเคราะห์ซ้ำ แล้ว เปรียบเทียบผลการวิเคราะห์ทั้ง 2 ครั้งว่าแตกต่างกันหรือเหมือนกัน

ข. ความเหมือนเดิม แหล่งความคลาดเคลื่อนมาจากความไม่คงเส้นคงวาของผู้วิเคราะห์ แต่ละคน และความไม่สอดคล้องของผู้วิเคราะห์หลายคน เช่น ผู้วิเคราะห์ในรหัสแตกต่างกันออกไป ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องเดียวกัน หรือผู้วิเคราะห์ 2 คน แปลเนื้อหาต่างกัน การตรวจสอบความเที่ยงแบบนี้ ทำได้โดยการตรวจสอบทุกขั้นตอน

ค. ความแม่นยำ แหล่งความคลาดเคลื่อนมาจากความไม่คงเส้นคงวาของผู้วิเคราะห์แต่ละ คน ความไม่สอดคล้องของผลวิเคราะห์ของผู้วิเคราะห์ด้วยตนเอง และผลการวิเคราะห์ แตกต่าง จากมาตรฐาน หรือเกณฑ์ที่ยอมรับกัน วิธีตรวจสอบความเที่ยงแบบนี้คือตรวจสอบเกี่ยวกับ เกณฑ์หรือมาตรฐานทุก ๆ ขั้นตอน

ความจริงของผลวิเคราะห์เนื้อหา

มีความหมายว่า ผลวิเคราะห์สอดคล้องกับความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด ความจริงของผลวิเคราะห์เนื้อหา มี 5 ประเภท คือ

1. ความจริงที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล หมายถึงว่า ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์สอดคล้องกับข้อเท็จจริงมากน้อยเพียงใด
2. ความจริงตามความหมาย หมายถึงว่า มีการวิเคราะห์เนื้อหาจัดกลุ่มเนื้อหาให้คำจำกัดความของคำตรงตามความหมายหรือไม่ วิธีการตรวจสอบความตรงแบบนี้ทำได้โดย การให้ผู้เชี่ยวชาญอื่นตรวจสอบ
3. ความจริงตามการสุ่ม การระบุประชากรของเนื้อหาเป็นสิ่งจำเป็นการอธิบายการสุ่มตัวอย่างอย่างไม่ลำเอียง เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการตรวจสอบความตรงแบบนี้
4. ความจริงตามวิธีการ ผลการวิเคราะห์ที่ใช้วิธีการ 2 อย่าง น่าจะให้ผลการวิเคราะห์ ออกมาเหมือนกัน
5. ความจริงตามทฤษฎี ผลการวิเคราะห์น่าจะสอดคล้องกับทฤษฎีหลักการหรือข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง

5.6 ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

1. ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของเนื้อหาสาระในข่าวสารหรือเอกสารต่าง ๆ ทุกสาขาวิชา
2. ใช้ในการศึกษาพัฒนาการของรายวิชาต่าง ๆ ช่วยให้เห็นลักษณะและขอบเขตของเนื้อหาในแง่มุมต่าง ๆ ในแต่ละช่วงเวลา นำผลการวิเคราะห์ที่ได้ไปใช้ปรับปรุงเนื้อหาวิชา ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
3. ใช้ศึกษาประวัติ แนวความคิด หรือทัศนคติของบุคคลผู้มีชื่อเสียงในอดีตแต่สิ้นชีวิตลง โดยไม่มีใครทราบประวัติที่แท้จริง เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาของสุนทรภู่เพื่ออนุมานประวัติชีวิต และการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในผลงานการประพันธ์ของสุนทรภู่ เป็นต้น
4. ใช้ศึกษาแนวความคิด หรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถใช้การสัมภาษณ์ หรือการส่งแบบสอบถามได้ อาจจะมีข้อจำกัดเรื่องเวลาสถานที่ความไม่

สมควรหรือความจำเป็นอื่น ๆ ซึ่งทำให้งานวิจัยไม่ละเอียดลึกซึ้งตามที่ต้องการ ผู้วิจัยสามารถศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่ต้องการศึกษาได้ ตัวอย่างเช่น ต้องการศึกษาทักษะคติของประธานาธิบดี สหรัฐอเมริกาที่มีต่อสหภาพโซเวียต อาจศึกษาจากการวิเคราะห์เนื้อหานโยบาย และสุนทรพจน์ ตลอดจนจนข่าวการให้สัมภาษณ์ต่อสื่อมวลชนของประธานาธิบดี สหรัฐอเมริกาว่ามีทักษะคติ ทั้งในแง่ลบและบวกต่อสหภาพโซเวียตอย่างไร และเพียงใด เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหานั้น มีผลต่อการผลิตสื่อ เพื่อการสื่อสารทั้งในด้านของการคัดเลือกเนื้อหาที่เหมาะสม และการจัดเนื้อหาสาระในสื่อที่ผลิต แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาที่นำมาใช้สื่อความหมายต้องเป็นเนื้อหาที่สามารถสื่อความได้ตามวัตถุประสงค์ นั้นหมายถึง เนื้อหาที่คัดเลือกจะต้องเป็นเนื้อหาที่สนองวัตถุประสงค์ ไม่ว่าจะวัตถุประสงค์เพื่อการสื่อสารนั้น เป็นประเภทใด อาจจะเป็นด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย หรือทักษะพิสัย ซึ่งเนื้อหาก็มีสามประเภทเช่นกัน อาจจะรวมประเภทกัน หรือแยกประเภทมีลักษณะเดี่ยว ซึ่งบางครั้งอาจพบว่ามีเนื้อหาที่ประกอบด้วยสาระที่เป็นทั้งความรู้เฉพาะ และทักษะคติที่มีต่อสาระในเนื้อหานั้น โดยสรุปแล้วเนื้อหาที่มีอยู่นั้นมีหลายประเภท และหลายรูปแบบ ซึ่งการพิจารณาคัดเลือกเนื้อหาต้องอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหา และในการวิเคราะห์เนื้อหา จำเป็นจะต้องมีการกำหนดเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวจะต้องมีความครอบคลุม และเด่นชัด มิฉะนั้นแล้วจะทำให้ผลการวิเคราะห์นั้นมีความเชื่อมั่น (Reliability) ต่ำ หรือเชื่อถือไม่ได้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้านการใช้วารสาร

การศึกษาเกี่ยวกับการใช้วารสารประกอบการเรียนการสอน ของมหาวิทยาลัย

ศรีนครินทร์วิโรฒ บางแสน การศึกษาเฉพาะรายพบว่า อาจารย์ และนิสิตจำนวนเกินครึ่งที่ใช้วารสารในหอสมุดประกอบการเรียนการสอน และวารสารวิชาการที่มีผู้ใช้นามากมีเนื้อหาวิชาในด้านวิชาการศึกษา ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ตามลำดับ สาเหตุที่นักศึกษาใช้วารสารมากที่สุด คือ เพื่ออ้างอิงในการทำรายงาน (เดือนใจ เกียวจิ . 2525) ข้อมูลที่สนับสนุนว่าวารสารมีความจำเป็นต่อการค้นคว้าวิจัย คือ จากการเปรียบเทียบการใช้วารสาร ระหว่างนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา และนิสิตระดับปริญญาตรี ปรากฏว่า นิสิตระดับบัณฑิตศึกษามีค่าเฉลี่ยการใช้

วารสารสูงกว่าค่าเฉลี่ยของนิสิตระดับปริญญาตรี ทั้งนี้อาจจะสืบเนื่องมาจากนิสิตระดับบัณฑิตศึกษามีการค้นคว้าวิจัยมากกว่า จึงมีผลให้ใช้วารสารมากกว่าด้วย (สุนทรี บุญญะบัญชา , 2525)

งานวิจัยทางด้านคุณภาพของวารสาร อุทุมพร ทองอุไทย (2523) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การจัดลำดับคุณภาพของวารสารทางการศึกษา" พบว่า วารสารทางการศึกษาลดับภาษาไทยที่ได้รับการจัดลำดับบ่อยครั้งที่สุด คือ วารสารวิจัยทางการศึกษา วารสารคุรุปริทัศน์ วารสารคุรุศาสตร์ วารสารสังคมศาสตร์ และวารสารมนุษยศาสตร์ วารสารคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ วารสารสภาการศึกษา วารสาร วิทยาจารย์ และวารสารจันทร์เกษม

ด้านรูปเล่ม

วันชัย ประจวบสานนท์ (2521) ได้ทำการศึกษาพบว่า ลักษณะรูปเล่ม และขนาดของตำราเรียน นิสิตส่วนใหญ่พอใจกับขนาด 8 หน้ายก (8 นิ้ว x 11 นิ้ว) เพราะนิยมใช้กันทั่วไปและสะดวกในการใช้ และพบว่าการใช้ภาพประกอบ นิสิตต้องการให้ใช้ทั้งภาพถ่ายและภาพวาด

ด้านภาพ

สถาพร พรหมเมศร์ (2526) ได้ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยใช้หนังสือแบบเรียน ซึ่งมีตำแหน่งการวางเนื้อหา และภาพประกอบต่างกัน พบว่า กลุ่มที่เรียนด้วยหนังสือแบบเรียนที่เนื้อหาและภาพประกอบอยู่หน้าเดียวกัน จะเรียนได้ดีกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยการอ่านหนังสือแบบเรียนที่เนื้อหาและภาพประกอบอยู่คนละหน้ากัน ส่วนทางด้านภาพเขียนนั้น สุนันท์ จุฑะสร (2509) ได้ทำการวิจัยพบว่า ภาพเขียนหยาบมีรายละเอียดน้อย ซึ่งมีลักษณะตรงกับภาพวาดลายเส้นที่มีรายละเอียดน้อย เป็นภาพที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้นชอบมากที่สุด ภาพวาดลายเส้นขาวดำอย่างง่ายให้ผลการเรียนรู้ดีกว่าภาพขาวดำแสดงรายละเอียด (จินตนา ยันตรศาสตร์ , 2515) นักเรียนที่มีอายุน้อยชอบภาพที่มีลักษณะง่ายและรายละเอียดน้อย (ศรีสุดา ทองสุข , 2526) ภาพลายเส้นให้ประสิทธิภาพทางเรียนรู้นักเรียนดีกว่าภาพวาดเหมือนจริงซึ่งมีรายละเอียดมาก และภาพถ่ายตามลำดับ (รุจิรา กุ่มเจริญ , 2527) ภาพที่มีรายละเอียดน้อย ส่งผลการเรียนรู้ต่อผู้เรียนและทำให้นักเรียนจำสิ่งที่เรียนได้ดีกว่าภาพที่มีรายละเอียดมาก (จินดารัตน์ เพ็ชรวงษ์ , 2528) รายละเอียดของภาพมีส่วนกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลวในการเรียนรู้ของผู้เรียน การเพิ่มเนื้อหารายละเอียดลงไปในภาพหรือการแต่งเติมรายละเอียด

ละเอียดลงไปเพื่อให้ภาพมีลักษณะเหมือนจริงมากขึ้นนั้น จะไม่มีผลต่อการเรียนรู้และความเข้าใจ
ของนักเรียนเพิ่มขึ้นได้เลย (Groppe , 1966)

บราวน์ และคณะ (Brown and other , 1959) ได้วิจัยพบว่าภาพยังมีขนาดใหญ่ขึ้นเท่าใดก็จะ
ช่วยดึงดูดความสนใจของนักเรียนมากขึ้นเท่านั้น ภาพที่มีขนาดโตจะมีผลต่อความชอบของเด็ก
มากขึ้น เมื่อเยาวันันท์ เซษฐรัตน์ (2524) ได้ศึกษาพัฒนาการของแบบเรียนประกอบภาพของไทย
พบว่าระดับเด็กเล็ก ภาพประกอบบทเรียนควรมีขนาด 3 ใน 4 ของหน้ากระดาษ ส่วนการกำหนด
ขนาดของภาพประกอบบทเรียนนั้นแล้วแต่ผู้เขียนบทเรียน แต่ก็ต้องคำนึงถึงระดับของหนังสือเล่ม
นั้นด้วย ฉัตรชัย สุภรกาญจน์ (2526) กล่าวว่า ขนาดของภาพประกอบบทเรียนเป็นสิ่งที่ต้องคำนึง
ถึงในการเขียนภาพประกอบหนังสือสำหรับเด็ก การใช้ภาพขนาดใดนั้นขึ้นอยู่กับจิตวิทยาและ
พัฒนาการของเด็กแต่ละวัยเป็นสำคัญ ในการกำหนดขนาดของภาพประกอบควรคำนึงถึง
พัฒนาการในการใช้สายตา เนื่องจากความสามารถในการใช้สายตาของเด็กแต่ละวัยแตกต่างกัน คือ
เด็กอายุน้อยจะมองเห็นภาพในลักษณะรวม ไม่สามารถจับรายละเอียดในภาพได้ ฉะนั้นการสร้าง
ภาพประกอบต้องมีขนาดโต และภาพประกอบเป็นสีจะได้รับความสนใจมากกว่า แต่ถ้ามีความจำ
เป็นต้องใช้ภาพประกอบขาวดำก็ควรใช้ภาพประกอบขาวดำก็ควรใช้ภาพประกอบโตกว่าภาพสี
เพื่อให้องค์ประกอบด้านขนาด ไปสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่านทดแทนสีที่ขาดหายไป

ด้านตัวอักษร

เฉลิมพล ว่องวิทย์การ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของหมึกต่างสีที่ใช้พิมพ์เอกสารประกอบ
การเรียนของนักเรียนระดับอุดมศึกษาที่มีต่อความเข้าใจในการอ่าน พบว่า เอกสารประกอบการ
เรียนที่พิมพ์ด้วยหมึกสีเขียวและสีดำ ก่อให้เกิดความเข้าใจในการอ่านได้สูงที่สุด ดีกว่าเอกสารที่
พิมพ์ด้วยหมึกสีแดง และ วรางคณาภรณ์ กฤษณพันธ์ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของสีตัวอักษร
และสีพื้นหลังที่มีต่อความยากง่ายในการอ่านของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ตัวอักษรสี
น้ำเงินบนพื้นขาว ตัวอักษรสีดำบนพื้นเหลือง อักษรสีเขียวบนพื้นขาว และอักษรสีดำบนพื้นขาว
เป็นกลุ่มที่มีความง่ายในการอ่านสูงสุด และไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ แสงสว่างที่เหมาะสม
ในการอ่านตัวพิมพ์แบบธรรมดา 12 ปอยท์ ตัวธรรมดา 19.5 ปอยท์ และตัวฝรั่งเศส 19.5 ปอยท์
ไม่มีความสัมพันธ์อย่างเด่นชัด ระหว่างลักษณะสายตากับขนาดตัวพิมพ์ และยังพบว่า ตัวอักษร
ขนาดต่างกัน มีผลต่อความสามารถในการอ่านอย่างมีนัยสำคัญ และอักษรสีน้ำเงินและอักษรสีเขียว
ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าอักษรสีดำ อักษรสีน้ำเงินและสีเขียวทำให้เกิดการเรียนรู้ไม่แตกต่างกัน

(สุภาพ วาดเขียน , 2511) อักษรหลายสีทำให้นักเรียนมีความสามารถในการรับรู้ได้เท่ากับอักษรที่มีเพียงสีเดียว (วรรณิ แฉ่มประทุน , 2513) ผลการเรียนรู้ทางการอ่านคำที่พิมพ์ด้วยสีน้ำเงินดีกว่าคำที่พิมพ์ด้วยสีดำส่วนคำที่พิมพ์ด้วยสีดำ ได้ผลไม่แตกต่างกับคำที่พิมพ์ด้วยสีสามสี ผลการเรียนรู้ทางการอ่านคำสีต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับผลการทดสอบอ่านไทยในชั้นประถมปีที่ 2 ในระดับสูง (วิชัย ภูโยชิน , 2514)

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2514) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับขนาดและแบบตัวพิมพ์ที่เหมาะสมกับแบบเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า

1. ตัวฝรั่งเศสมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดในขนาด 12 ปอยท์
2. ตัวฝรั่งเศสมีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดในขนาด 19.5 ปอยท์
3. ตัวธรรมดามีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดในขนาด 24 ปอยท์
4. ตัวเอน 12 ปอยท์ มีคะแนนเฉลี่ยดีกว่าขนาด 24 ปอยท์
5. ขนาด 24 ปอยท์ มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดในกลุ่มตัวพิมพ์แบบธรรมดา
6. ขนาด 24 ปอยท์ ขนาด 12 ปอยท์ มีคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกันมากในกลุ่มตัวพิมพ์แบบฝรั่งเศส
7. ขนาด 19.5 ปอยท์ มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดในกลุ่มตัวพิมพ์แบบฝรั่งเศสคำ

สุกรี รอดโพธิ์ทอง (2518) ได้ทำการวิจัยเพื่อหาขนาดและแบบตัวพิมพ์ไทยที่เหมาะสมสำหรับแบบเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายพบว่า

1. ตัวพิมพ์บางขนาด 16 ปอยท์ มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด และมีความเหมาะสมที่สุดเมื่อเทียบกับขนาดตัวพิมพ์แบบอื่น ๆ
 2. ตัวฝรั่งเศสมีความเหมาะสมรองลงมา เมื่อเทียบกับขนาดและตัวพิมพ์แบบอื่น ๆ
 3. ความสามารถในการอ่านตัวพิมพ์แบบตัวพิมพ์บางและฝรั่งเศสคำทั้ง 3 ขนาดมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 ส่วนตัวฝรั่งเศสไม่มีความแตกต่างกัน
 4. ความสามารถในการอ่านตัวพิมพ์ขนาด 14 ปอยท์ และ 18 ปอยท์ ไม่มีความแตกต่างกัน
- คุณธัม วชิณเกษม (2519) ได้วิจัยโดยทดสอบและเปรียบเทียบหาความอ่านง่าย-ยากของตัวพิมพ์ภาษาไทยแบบต่าง รวมทั้งหาแบบขนาดของตัวพิมพ์และลักษณะของตัวพิมพ์ที่มีความอ่านง่ายสูง พบว่า ความอ่านง่าย-ยาก ของตัวพิมพ์ทั้ง 5 ขนาด เรียงตามลำดับจากความอ่านง่ายสูงไปหาความอ่านง่ายต่ำคือ 24, 18, 16, 14 และ 12 ปอยท์

รูปแบบของวารสารที่มีผลต่อการเลือกอ่านของนักเรียนในระดับมาก ได้แก่ ภาพประกอบและปก รองลงมาคือสีของภาพและตัวอักษรบนปก เนื้อเรื่องวิชาการหรือสารคดีที่มีผลต่อการอ่านของนักเรียนในระดับมาก ได้แก่ เนื้อเรื่องทางสังคมศึกษา ทางวิทยาศาสตร์ ทางคณิตศาสตร์ และทางพลานามัย ส่วนเนื้อเรื่องบันเทิงหรือเรื่องทั่ว ๆ ไป พบว่า นักเรียนชอบอ่านนวนิยายและคอลัมน์ข่าวมาก (จวงจันทร์ พาละหาญ , 2516) นักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จะชอบอ่านนิทาน-นิยายมากที่สุด ประเภทหนังสือที่นักเรียนระดับประถมศึกษาชอบอ่านรองลงมาได้แก่ หนังสือพิมพ์ วรรณคดี หนังสือเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ประเภทหนังสือที่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาชอบรองลงมาได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร-วารสาร หนังสือเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ สาเหตุที่ชอบอ่านเพราะมีหนังสือประเภทดังกล่าวอยู่ที่บ้าน นักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายได้หนังสือมาอ่านโดยผู้ปกครองซื้อให้มากที่สุด ส่วนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาได้หนังสือมาอ่านจากห้องสมุด โรงเรียนมากที่สุด แรงจูงใจที่ทำให้นักเรียนทั้งสองระดับสนใจอ่านหนังสือมากที่สุด มาจากการดูภาพยนตร์จากการดูภาพยนตร์ (กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ , 2519)

ค.ศ. 1969 เอ็ดวิน ชาร์ล สโตรเอเคอร์ (Edwin Charels Strohecker) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "วารสารที่มีคุณค่าในเชิงวรรณกรรมสำหรับเยาวชนอเมริกันจาก ค.ศ.1789 ถึง ค.ศ.1826" มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมรายชื่อวารสารที่มีคุณค่าในเชิงวรรณกรรมสำหรับเยาวชนที่ดีพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา จากปี ค.ศ.1789 ถึงปี ค.ศ.1826 และนำวารสารมาวิเคราะห์ในแง่ประวัติและคุณค่าทางวรรณกรรม วิธีดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่หนึ่งได้ศึกษาวารสารสำหรับเยาวชนย้อนหลังด้วยวิธีสำรวจลักษณะและปัญหาต่าง ๆ ของวารสาร เช่น ปัญหาการจัดพิมพ์ซึ่งรวมถึงกำหนดออกจำนวนจำหน่าย วิธีจำหน่าย และระยะเวลาที่ออกวารสาร ตอนที่สองพิจารณาลักษณะภายในของวารสารแต่ละฉบับ ได้แก่ วัตถุประสงค์ นโยบายของบรรณาธิการ เนื้อหา และผู้เขียนเรื่อง ตอนที่สามเป็นภาคผนวกชื่อวารสาร บรรณาธิการ โรงพิมพ์หรือสำนักพิมพ์ ช่างทำแม่พิมพ์ แหล่งออกวารสาร และทำครรชนีให้กับแหล่งข้อมูลที่ได้อ้างอิงบทความที่มีชื่อผู้เขียน และภาพประกอบของวารสาร

ผลการวิจัยพบว่า วารสารที่มีคุณค่าในเชิงวรรณกรรมสำหรับเยาวชนอเมริกัน ตอนต้นศตวรรษที่ 19 สะท้อนให้เห็นพัฒนาการที่สำคัญ 3 ประการคือ ประการแรก แนวโน้มของวรรณกรรมสำหรับเยาวชนได้เปลี่ยนจากการสั่งสอนอบรมโดยตรง มาเป็นการเสนอเรื่องบันเทิงแทรกคดี ประการที่ 2 วรรณกรรมสำหรับเยาวชนเริ่มมีคุณภาพดีขึ้น และนักเขียนที่มีชื่อเสียงหลายคนได้เขียนเรื่องลงในวารสาร ประการที่สาม เด็กชอบอ่านวารสารซึ่งนับว่าเป็นการขยายขอบเขตการอ่าน

นอกเหนือไปจากคำบรรยาย และพ่อแม่ก็เต็มใจยอมรับวารสารซึ่งทั้งหมดนี้จะช่วยสร้างนิสัยรักการอ่านวรรณกรรมสำหรับเยาวชนให้เพิ่มมากขึ้น

ค.ศ. 1974 ชารอน ซิมส์ (Sharon Sims) ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารคิดส์ (Kids) จากเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1970 ถึงเดือนกันยายน ค.ศ.1973" ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะงานเขียนที่ได้รับความนิยมมากที่สุดได้แก่ ร้อยกรองและงานศิลป์ ในบทความกล่าวถึง สัตว์ ประสิทธิภาพ และเรื่องไร้สาระต่าง ๆ บ่อยที่สุด ผู้เขียนเรื่องมาลงส่วนมากเป็นเด็กผู้หญิงซึ่งอาศัยอยู่ทางรัฐแถบตะวันออก และมีอายุ 11 ปี หรือ 12 ปี

ค.ศ.1976 แมรี จูน โรกเกนบัค (Mary June Roggenbuck) ได้ทำวิจัยเรื่อง "วารสารเซนต์ นิโคลัส : การศึกษาถึงผลกระทบและอิทธิพลเชิงประวัตติของการเป็นบรรณาธิการของแมรีเมพส์ คีคอคจ์" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลังของบรรณาธิการและสำนักพิมพ์ นโยบายของบรรณาธิการ พัฒนาการของวารสารเซนต์ นิโคลัส แนวโน้มที่แสดงให้เห็นความเด่นและความด้อยในแต่ละสมัยที่แมรี เมพส์ คีคอคจ์ เป็นบรรณาธิการ สรุปรประวัตติ การพิมพ์ของวารสาร ภายหลังสมัยแมรี เมพส์ คีคอคจ์ และเพื่อสรุปผลสำเร็จของวารสารเซนต์ นิโคลัส ที่ปรากฏอยู่ในวารสารสำหรับผู้ใหญ่ ซึ่งออกในสมัยเดียวกันนั้น

ผลของการวิจัยพบว่า วารสารเซนต์ นิโคลัส เป็นวารสารสำหรับเด็กที่มีชื่อเสียงตลอดระยะเวลาที่แมรี เมพส์ คีคอคจ์ เป็นบรรณาธิการคือกลางปี ค.ศ.1881 ถึง ค.ศ.1893 เนื้อเรื่องได้รับความนิยมมากที่สุด คือ นวนิยายที่ลงพิมพ์เป็นตอน สารคดี เรื่องของพืชและสัตว์ ตลอดระยะเวลาที่แมรี เมพส์ คีคอคจ์ เป็นบรรณาธิการ ได้ลงเรื่องซึ่งสนองความสนใจเฉพาะด้านทั้งนี้เพื่อยกระดับการอ่านของเด็ก โดยเฉพาะในช่วงสุดท้ายได้ลงเรื่องซึ่งช่วยส่งเสริมความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของเด็ก

จากงานวิจัยที่ได้กล่าวอย่างมาข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเลือกอ่านวารสารเนื่องมาจากภาพประกอบและปก รองลงมาคือสีของภาพและตัวอักษรบนปก
2. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เลือกอ่านเนื้อเรื่องวิชาการหรือสารคดีซึ่งนำลงในวารสารตามลำดับคือ เนื้อเรื่องทางสังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และพลาณามัย เนื้อเรื่องทางวิทยาศาสตร์ซึ่งได้รับความนิยมจากนักเรียนระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุดได้แก่ เรื่องของพืชและสัตว์ เนื้อเรื่องบันเทิงซึ่งนักเรียนทั้งสองระดับชอบอ่านมากที่สุดคือนวนิยาย

3. แนวโน้มในการอ่านวารสารของเด็กเพิ่มมากขึ้น จากเดิมนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย ชอบอ่านนิตยสาร-วารสารเป็นอันดับ 6 เมื่อขึ้นไปเรียนในระดับมัธยมศึกษา จะชอบอ่านนิตยสาร-วารสารเป็นอันดับ 3

4. ด้านงานเขียน เด็กชอบเขียนเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ อารมณ์ ประสบการณ์ และเรื่องไร้สาระต่าง ๆ

ด้านสิ่งแวดล้อม

มานิต เรืองรัตน์ (2525) ได้ศึกษาเรื่อง ความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า นักเรียนมีความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์พอใช้ และมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและจากการเปรียบเทียบนักเรียนที่อยู่เขตชั้นในกับเขตชั้นนอก พบว่า นักเรียนมีเจตคติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่แตกต่างกันซึ่งตั้งข้อสังเกตว่า อาจเนื่องมาจากได้เรียนในเรื่องเดียวกันจากหลักสูตรเหมือนกัน และปริศนา ใจทน (2529) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 476 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนนักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมดี มีแนวโน้มที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีกว่านักเรียนที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระดับกลางและต่ำ ตามลำดับ พรึ้มเพราะ จิตเป็นธรรม (2533) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับมลพิษในสิ่งแวดล้อม พบว่า นักเรียนมีความรู้ ทัศนคติและการปฏิบัติที่ดี เป็นนักเรียนที่มีบิดา มารดา มีความรู้ระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษา กับนักเรียนที่มีบิดา มารดา มีความรู้ระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป มีทัศนคติเกี่ยวกับความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับภาวะมลพิษ ไม่แตกต่างกัน

อรพร ขามโสภ (2531) ได้วิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่จัดให้มีเอกสารการสอนอย่างพอเพียง ครูร่วมกันจัดทำแผนการสอนย่อยและผลิตสื่อการสอนรวมทั้งมีการจัดทำเอกสารประกอบการสอนเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาบางส่วน การจัดเตรียมครูเข้าสอนถึงความรู้ ความสามารถและความสนใจในการเพิ่มพูนความรู้ ได้จัดส่งครู ไปอบรมเพิ่มเติม โรงเรียนมีการสำรวจความต้องการและจัดให้แก่ไม่ครบทุกประเภท การสอนปฏิบัติยังไม่มีห้องสอนโดยเฉพาะ ครูเตรียมการสอนทุกครั้งโดยทำบันทึกการสอน ใช้วิธีการสอนบรรยายมากที่สุด สื่อที่ใ้ช้มากที่สุดคือ แบบเรียน มีการวัดผลทุกครั้ง มีการวัดผลทุกครั้ง วิธีใ้ช้มากที่สุดคือ การทดสอบด้วยข้อเขียน หัวหน้ากลุ่ม

ประสบการณ์และครูผู้สอน มีความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ปัญหาที่พบ คือ ขาดเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาสำหรับให้ครูค้นคว้าเพิ่มเติม ครูมีชั่วโมงสอนมาก ไม่มีเวลาผลิตสื่อ โรงเรียนขาดสถานที่ที่จะจัดเป็นห้องปฏิบัติการ โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นสื่อประกอบการสอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

อัสนีย์ ศรีสุข (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาทัศนคติในการอนุรักษ์ธรรมชาติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วยบทเรียนสำเร็จรูปของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนคติในการอนุรักษ์ธรรมชาติและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักเรียนที่เรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วยบทเรียนสำเร็จรูป และวิธีสอนตามปกติโดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนการสอบกับภายหลังการสอบ เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองและศึกษาสัมพันธภาพของทัศนคติในการอนุรักษ์ธรรมชาติกับผลสัมฤทธิ์ในการเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยพบว่าทัศนคติในการอนุรักษ์ธรรมชาติของกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองสูงขึ้นกว่าเดิมยังไม่ได้เรียน และกลุ่มควบคุมมีทัศนคติสูงกว่ากลุ่มทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมของกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญ และทัศนคติในการอนุรักษ์ธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ในการเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุนันทา นาศิริรักษ์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ปัญหาการจัดหลักสูตร ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดหลักสูตร และโรงเรียนไม่ได้วางแผนการจัดหลักสูตรไว้อย่างชัดเจน ขาดงบประมาณวัสดุอุปกรณ์ในการจัดทำแผนการสอน ครูผู้สอนมีไม่เพียงพอและปฏิบัติหน้าที่ในหลายด้าน ทำให้เกิดปัญหาในการสอน ขาดเอกสารเสริมความรู้สำหรับครูสื่อไม่เพียงพอและขาดงบประมาณในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต ขาดงบประมาณในการปรับปรุงบริเวณโรงเรียนและตกแต่งห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลไม่เพียงพอ และขาดการเก็บข้อสอบเพื่อศึกษาค้นคว้าและนำมาพัฒนาคุณภาพ ไม่มีเวลาในการ นิเทศและติดตามผล ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการนิเทศและติดตามผล ขาดเครื่องมือและวัสดุ อุปกรณ์ในการติดตามและประเมินผลและ ไม่มีกรนำผลการติดตามประเมินผลมาปรับปรุงการจัดหลักสูตร

อัลตาซน์ อุลเลอร์ (Aline Euler , 1988) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Comparative Study of the Effectiveness of a Formal VS Nonformal Environment Education Program for Male and Female Sixth-Grad Students' Environment Knowledge and Attitudes" โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาประสิทธิภาพของโปรแกรมการเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มีต่อความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและเจตคติเรื่องสิ่งแวดล้อมของนักเรียนเกรด 6 ชาย-หญิงจำนวน 267 คน ใน 9 ห้องเรียน ในโรงเรียนเขตเมืองนิวยอร์ก ในการวิจัยได้แบ่งกลุ่มห้องเรียนทั้ง 9 ห้องเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มทดลองที่เรียนเรื่องสิ่งแวดล้อมตามแบบพิธีการ (Formal) หรือในโรงเรียน กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มทดลองซึ่งเรียนเรื่องเดียวกันแต่ไม่เป็นแบบพิธีการ (Nonformal) หรือเรียนที่ศูนย์สิ่งแวดล้อม กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มควบคุม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามก่อนและหลังการทดลอง แบบสอบถามรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเลือกตอบ และแบบวัดเจตคติที่มีต่อศูนย์ศึกษารธรรมชาติ (Nature Center) สวนสาธารณะของเมือง (City Parks) ต้นไม้ สัตว์ป่า และสิ่งทำให้เกิดมลภาวะ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทางด้วยโปรแกรม SPSS และการวิเคราะห์ ANOVA รวมทั้งวิธีการของคูกี (Tukey's Producer) ได้ผลการวิจัยว่าความรู้ทางสิ่งแวดล้อมของกลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่ม และกลุ่มควบคุมต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและมีเจตคติแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในสามเรื่องคือที่เกี่ยวกับศูนย์ศึกษารธรรมชาติ ต้นไม้ และสัตว์ป่า ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มนักเรียนต่างเพศและปฏิสัมพันธ์ระหว่างแบบสอบ นอกจากนี้กลุ่มแรกทำคะแนนในแบบสอบถามรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมสูงกว่าอีกสองกลุ่มและมีเจตคติเกี่ยวกับต้นไม้ และสัตว์ป่าสูงกว่ากลุ่มควบคุม กลุ่มที่สองมีเจตคติเกี่ยวกับศูนย์ศึกษารธรรมชาติสูงกว่าอีกสองกลุ่ม และมีเจตคติเกี่ยวกับต้นไม้และสัตว์ป่าสูงกว่ากลุ่มควบคุม การวิจัยครั้งนี้ให้เห็นความสำคัญของโปรแกรมการเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาในเขตเมือง

โจเซฟ วิกเตอร์ ฟารีนเนียซ (Joseph Victor Faryniars , 1989) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Effectiveness of Microcomputer Simulate Environmental Problem-Solving with Community College Students" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้สถานการณ์จำลองที่สร้างจาก ไมโครคอมพิวเตอร์ที่มีต่อการเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้ทำการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-Experimental Design) กับนักศึกษาระดับวิทยาลัย 2 กลุ่ม โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยให้กลุ่มทดลองได้เรียนกับโปรแกรมโมดูลคอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวกับสถานการณ์จำลอง 3 เรื่อง ได้แก่ การวิเคราะห์มลภาวะ การบำบัดคุณภาพน้ำเสียและการเคลื่อนที่ของประชากร เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลการทดลองได้แก่ แบบสอบทักษะบูรณาการชื่อ The test of Integrated Process Skills (Tip-I ... II) และแบบทดสอบความคิดเชิงวิจารณ์ชื่อ The Cornell

Critical Thinking Test Level-2 ทำการทดสอบทางสถิติโดยใช้ทดสอบค่าที (t-test) การใช้โดอะแกรมกระจาย การหาสัมประสิทธิ์สัมพัทธ์ของเพียร์สัน และสามารถถอดออกเส้นตรง ผลการวิจัยปรากฏว่า หลังจากให้กลุ่มทดลองได้เรียนโดยการใช้สถานการณ์จำลองจากไมโครคอมพิวเตอร์แล้วกลุ่มทดลองมีทักษะในการแก้ปัญหาสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังพบว่าทักษะในการแก้ปัญหาทางด้านอื่นก็เพิ่มขึ้นด้วย และจากการสังเกต การพูดคุย และจากรายงานของห้องทดลองก็พบว่า ความสามารถทางด้านอภิปัญญา (Meta Cognitive Ability) ของนักศึกษาในการตัดสินใจทางสิ่งแวดล้อมก็เพิ่มขึ้นด้วย

สรุป

จากเอกสารที่ได้ประมวลมา สรุปได้ว่านิตยสารสามารถจัดแบ่งประเภทได้ดังนี้ คือ

1. แบ่งตามลักษณะผู้อ่าน จำแนกได้เป็น

1.1 นิตยสารเพื่อผู้อ่านทั่วไป ได้แก่ นิตยสารผู้หญิง นิตยสารผู้ชาย นิตยสารเด็ก นิตยสารสำหรับครอบครัว

1.2 นิตยสารเพื่อผู้อ่านเฉพาะกลุ่ม ได้แก่ นิตยสารการเมือง นิตยสารเกี่ยวกับงานอดิเรก นิตยสารธุรกิจ นิตยสารวรรณกรรมและศิลปวัฒนธรรม

2. แบ่งตามแหล่งผลิตนิตยสาร จำแนกได้เป็น

2.1 นิตยสารที่ผลิตโดยเอกชนหรือบริษัทธุรกิจการพิมพ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า

2.2 นิตยสารที่ผลิตโดยหน่วยราชการ สมาคมวิชาชีพ และสถาบันต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอเนื้อหา ข่าวสาร วิชาการสำหรับบุคลากรในหน่วยงานและเพื่อการประชาสัมพันธ์

นิตยสารมีอิทธิพลต่อผู้อ่านมาก ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคสิ่งพิมพ์และข่าวสาร ได้มีผู้ผลิตนิตยสารมากขึ้น นิตยสารจึงมีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา ซึ่งมีทั้งส่วนดีและส่วนบกพร่อง ฉะนั้นการเลือกนิตยสารอ่านจึงมีความสำคัญมาก เพื่อจะได้อ่านนิตยสารที่มีคุณค่า คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป ผู้ปกครอง บรรณารักษ์และครู ควรให้คำแนะนำในการเลือกอ่าน เพื่อเยาวชนจะได้รับประโยชน์และความเบิกบานใจจากการอ่าน

การมีนิตยสารสำหรับเด็กในบ้านหรือในโรงเรียน ทำให้มีสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเด็กเลือกอ่าน ซึ่งสามารถสร้างนิสัยรักการอ่านได้ การที่นิตยสารมีระยะเวลาวางจำหน่ายสั้น ช่วยให้เด็กมีสื่อสำหรับอ่านเล่มใหม่ได้บ่อย ๆ และสามารถพัฒนาความสามารถทางการอ่านได้ นิตยสารสำหรับเด็กใช้ภาษาอย่างมีคุณภาพ เป็นตัวอย่างให้เด็กรู้จักการใช้ภาษาที่ถูกต้อง ให้ข้อมูลทันเหตุการณ์ จากการวางจำหน่ายระยะสั้น ข้อมูลจึงทันเหตุการณ์กว่าหนังสือเล่ม ราคาต่ำกว่าหนังสือเล่ม ช่วยให้ซื้อสื่อสำหรับอ่านได้บ่อย ส่งเสริมการเรียนการสอนในหลักสูตร เสริมสร้างความสนใจใช้ห้องสมุด เด็กอาจเข้าไปพลิกดูนิตยสารเล่มใหม่ ๆ ซึ่งใช้เวลาในการอ่านน้อยกว่าการอ่านหนังสือ ช่วยในการอ่านออกเขียนได้ เพราะเป็นที่รวมงานเขียนคุณภาพดี ทั้งด้านบันเทิง และข้อมูลข่าวสาร จึงช่วยให้รักการอ่านและรู้จักการใช้ภาษาอย่างถูกต้อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย